

APOSTROF

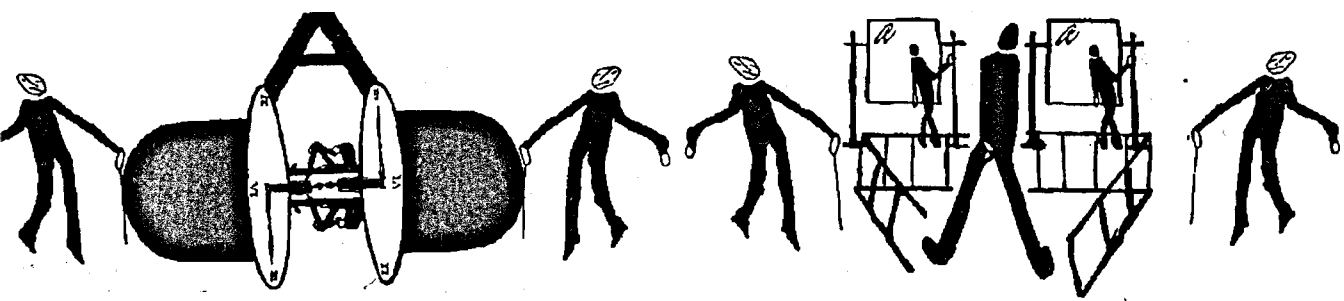
revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

APOSTROF

In exclusivitate pentru Apostrof:
literatura mărturisirilor
Gabriela Melinescu, Norman Manea
Complexul lui Fiesco
Caragiale, Kundera și alții
de Ion Vartic
Dosar: Emil Ivănescu inedit
comentarii de **Alexandru Voia,**
Matei Călinescu și Mircea Ivănescu
Debut: Scrisoare de dragoste
prin e-mail, după doi ani și
jumătate de căsnicie

nr. XII bis nr. 9
(148)
2002

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR,
PRIMĂRIEI ȘI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

Revista Revistelor

C
A
F
É

A P O S T R O F

ADEVĂRUL literar și artistic

În *Adevărul literar și artistic*, numărul 628 din 6 aug. a.c., Mihai Pelin publică, sub titlul *Adversarul lui Iisus*, un amplu documentar Cioran. Concret, Mihai Pelin – autorul unui recent *Opis...* al emigrației românești din punctul de vedere al Securității – publică cercetările sale despre Cioran conform arhivei SRI. Cititorul poate arunca astfel o privire indirectă în dosarul de securitate al lui Cioran. Dosar mereu re-făcut de instituție, căci filosoful era dat în urmărire generală, ca personaj periculos pentru socialismul românesc.

La fel ca în cazul *Opisului...*, și în acest dosar de Securitate al lui Cioran ești fratrec de caracterul aproximativ al informației. De pildă, într-o sinteză-catalog din 1960, Cioran e fișat ca *înscris* în legiune: „În anul 1937 se înscrie în Mișcarea Legionară...”; informația, neînsoțită de documente, e falsă, din cei trei monștri sacri (Eliade – Cioran – Noica) care au cochetat cu extrema dreaptă legionară, doar pentru Noica există certitudinea documentată că s-a înscris în Legiune; ceilalți doi s-au mulțumit să-i imbogățească ideologia. În același document, Cioran e dat drept fugit în Germania după rebeliunea legionară din ianuarie 1941; evident, altă eroare, căci Cioran a plecat la începutul anului 1941 în Franța, ca diplomat de rang mărunț, în Legația română de la Vichy. Astăzi, în urma publicării (de către Simona Cioculescu în *Manuscriptum* nr. 1-2, 1998) a documentelor de numire și în urma publicării (de către subsemnata, în *Apostrof*, nr. 5, 2001) a documentelor de destituire, știm cu siguranță că episodul diplomatic al lui Cioran durează din 1 febr. 1941 (data numirii) pînă în 16 mai 1941, cînd a fost destituit de Antonescu însuși.

Partea cea mai spectaculoasă a dosarului publicat de Mihai Pelin se referă la un episod din 1972. (O parte a documentelor, fără precizarea prove-

nienței, a fost publicată în *Lumea-magazin*, nr. 5, 2002.) Și anume, în 1972 Cioran publică o convorbire cu François Bondy în care persiflează Legiunea; drept urmare, legionarii din străinătate îl atacă în revistele *Stindardul*, nr. pe iulie 1973 (München) și în *Carpații*, nr. pe noiembrie 1973 (Madrid). Din cele două atacuri, cel de-al doilea, semnat „Carpații”, e cel mai interesant. Semnatarul articolului este un legionar și scrie în numele „memoriei foștilor camarazi” din „Garnizoana Paris”. „Garnizoana” este, desigur, legionară. Autorul articolului îl descrie pe Cioran la Paris, „în timpul războiului”, și anume activ în mijlocul „Garnizoanei”. Deși textul nu precizează la ce ani ai războiului se referă, detaliile de fundal ne permit să stabilim despre care anume epocă pariziană a lui Cioran e vorba. E vorba de perioada pariziană primă, de dinaintea întoarcerii, în toamna anului 1940, în România. Mai mult, e vorba de perioada de dinainte de căderea lui Carol II (6 sept. 1940). Descrierea lui Cioran ca „guru respectat” de cei 50 legionari din „Garnizoana”, ca insul care, la căderea lui Carol, dă foc tabloului cu regele, e surprinzătoare – alte evocări, de pildă cea a lui I. Vlasiu, referitoare la exact aceeași epocă, spun complet altceva; e drept că Vlasiu și-a publicat jurnalele în anii socialismului, deci e posibil să le fi autocenzurat – dar, la urma urmelor, cu puțință. Același text din *Carpații*, păstrat cu sfințenie în arhivele securității, ne spune că Cioran a scris prefața cărții *Codreanu et La Garde de fer* de Paul Guiraud, semnînd-o „Grupul legionar din Paris”. Asta e o informație ce merită și verificată și discutată. Ei bine, pe piața românească de carte există versiunea românească a acestei cărți, publicată la Ed. Majadahonda în 1998 (trad. de dr. Bogdan Basarab). Am citit prefața cu pricina, prefața generos atribuită de „Carpații” lui Cioran. Această prefață, intitulată „Scrisoare-prefață” și semnată „Legionarii din Paris”, este, din fericire, și datată: „30 noiembrie 1940 // ziua aniversării [sic!] asasinatului lui Codreanu”.

După lectura prefeței, am tras concluzia că *nu* este scrisă de Cioran. Argumentele mele sînt următoarele:

La 30 noiembrie 1940, Cioran se afla în România. Sigur, ar fi putut trimite prefața prin poștă. Dar, la 27 nov. 1940, Cioran se afla la București, conferențind la radio despre Corneliu Zelea Codreanu; textul conferinței se cheamă *Profilul interior al Căpitanului*. Ei bine, între cele 2 texte, unul din 27 nov. 1940, despre care știm cu certitudine că-i aparține lui Cioran, și altul din 30 nov. 1940, atribuit (în 1973) de un legionar (jignit) lui Cioran, *nu există nici o legătură*. Dacă prefața la volumul Paul Guiraud ar fi fost scrisă de Cioran, ceva din incandescența tonului, ceva din ideile nebunești și ceva din stilul lui Cioran ar fi trecut, din conferința radiofonică, în prefața cărții. Or, nici tonul, nici ideile, nici stilul prefeței nu-i aparțin lui Cioran cel din *Profilul interior al Căpitanului*. În aceste aprecieri, am ținut cont și de faptul că prefața la Paul Guiraud a fost tradusă; dar nici chiar două traduceri (din originalul probabil în română în limba franceză, iar acum din franceză în română) nu pot deforma amprenta ideatică și stilistică a lui Cioran în așa măsură încît nimic din specificul lui să nu se păstreze.

Mai mult, nimic din fondul de idei extremiste al lui Cioran nu se regăsește în prefața cu pricina. Prefața la Paul Guiraud a fost scrisă de un legionar „pe linie”, unul cît se poate de cuminte, de ortodox față de ideologia mișcării. Teme pe care Cioran nu le-a abordat niciodată, nici în articolele lui politice demente, nici în *Schimbararea la față...*, sînt prezente în prefață; astfel, sînt prezente: tema organizării legiunii, tema autohtonismului, tema omului nou, tema legiunii ca școală a „educației morale și spirituale”, tema ortodoxismului, tema morții „eroice” legionare; *nici una din aceste teme nu a fost și a lui Cioran*.

După părerea mea, prefața aceasta e scrisă de un legionar simist, căci sîrșește prin elogiul moralității lui Antonescu, care tocmai îi adusese pe Sima și legionarii lui la putere.

Ei bine, această răfuială veninoasă a legionarilor cu trădătorul Cioran a fost păstrată în dosarul lui de securitate, cu intenția, ne spune Mihai Pelin, de a stîrni un scandal în străinătate.

O observație a lui Mihai Pelin despre acest caz merită și ea discutată. Mihai Pelin crede că „era exclus ca legionarii grupați la Madrid să mintă”. Eu știu că nu ajunge să nu minți pentru a spune adevărul; un om poate să afirme ceva cu toată sinceritatea – în cazul de față, „Carpații” afirmă că Cioran a scris prefața la Paul Guiraud – fără ca ceea ce afirmă să fie adevărat, ci doar sincer. Analiza prefeței, repet, mă face să afirm cu certitudine de 99,9% că autorul ei nu este Cioran.

Apoi, Mihai Pelin afirmă că activitatea legionară a lui Cioran „se prelungește și dincolo de plecarea definitivă din țară”. Să precizez: Mihai Pelin crede că Cioran a plecat definitiv din țară în 1937. Dar, în realitate, Cioran a plecat definitiv din țară la 12 februarie 1941. E un lucru pe care cei ce s-au ocupat de traiectoria lui Cioran l-au scris repetat și pe bază de probe. Tot ce a găsit Mihai Pelin în arhivele securității despre activitatea legionară a lui Cioran se referă la perioada anterioară datei de 12 februarie 1941, sau, mai exact, la perioada anterioară întoarcerii lui Cioran, în toamna tîrzie 1940, în țară.

Pentru perioada februarie 1941-1945 din viața lui Cioran nu avem încă documente suficiente. Din cele ce există, nici unul nu ne îndreptățește să credem că Cioran și-a continuat, la Paris, activitatea legionară. Pur și simplu nu avem date. Avem numai câteva dovezi, puține și fragile, de sens contrar. Dacă vor ieși la lumină documente de tip legionar, și dacă ele vor fi credibile, va trebui să recunoaștem că Cioran și-a continuat legionarismul ideologic și după plecarea definitivă (februarie 1941) din țară. Dacă nu, nu.

Încă o observație: am citit textul lui Mihai Pelin cu cel mai viu interes. El este însă revelator – se pare, ca tot ce provine din arhivele Securității – nu pentru Cioran, ci pentru mecanismul de funcționare al Securității, care reușea să fie eficientă pe baza unor informații ori aproximative, ori complet false. De asemenea, acest dosar e revelator pentru caracterul mișcării legionare, în care „trădătorii” cădeau victime ale „războaielor legionare”. La urma urmelor, legionarii se războiau pe trădarea lui Cioran pînă azi.

MARTA PETREU

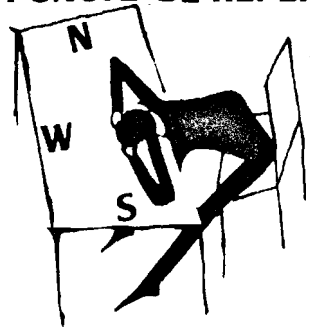

Incizia de catifea se numește articolul lui Ștefan Borbély din *Euphorion*, număr triplu, ian.-mart. 2002. Un text amplu despre mutațiile prin care trece critica literară din '90 încoace. Despre fiecare din observațiile, diagnosticele și rezervele lui Ștefan Borbély, el însuși critic literar vechi în materie, se poate glosa mult, și pro și contra. Alegem calea transcrierii unor fragmente ce pot fi teme de meditație și de regîndire a unor strategii culturale:

„Retardarea metodologică e fenomenul cel mai îngrijorător pe care îl prezintă, în momentul de față, critica literară românească. Aș îndrăzni să spun că suntem mai înapoiți acum, decît am fost pe vremea tematismului sau a structuralismului: mai înapoiți în libertate, decît am fost în dictatură.”

„Pe altă parte, mă întreb serios cine ar putea aborda, la noi, literatura română în contexte comparative regio-

(continuare în pag. 4)

La centenarul lui Sașa Pană

Ion Pop

Lucru ciudat, ajungem să trăim și date incredibile, ce par a nu avea nimic de-a face cu niște oameni foarte vii, pe care i-am cunoscut și frecventat adesea, reprezentând, pe deasupra, mișcări și sensibilități literare care păreau, prin definiție, sortite eternei tinereți. Este cazul, acum, în abia trecutul august, cu surprinzătorul „centenar Sașa Pană“.

Pe autorul *Vieții romanțate a lui Dumnezeu* și al *Sadismului adevărului* l-am întâlnit prima oară, e-adevărat, la o vârstă a marii maturități – trecuse de șaiszeci de ani când mă primea în spațiul ca și sacru din strada Dogarilor 36 din București, june student căzut, în chip providențial, spun acum, peste un subiect de teză de diplomă numit *Ilarie Voronca în literatura română*. Era prin 1963... Cel care m-a primit atunci cu un foarte prietenos surâs mi s-a părut a fi, totuși, foarte tânăr, căci n-au trebuit să treacă multe minute până ce amintirile despre romanticul trecut avangardist și despre neuitatul său prieten au început să se depece cu o emoție ce mi s-a transmis imediat, întărită și de căldura iubitoare ce emana parcă din degetele ce începuseră deja să răsfloiască pentru novicele vizitator pagini de revistă îndrăzneț compuse, cu o grafică rămasă proaspătă dincolo de decenii, și manuscrisele cu litera ușor ezitantă ale autorului lui *Ulise și Patmos*. Însoțea toate aceste gesturi cu o lumină agreabil-compile din spatele lentilelor, încurajând curiozități firești, acompaniind îmiri și exclamații așteptate. Se construia, încet-încet, un mic ceremonial, căci bibliofilul pe care-l aveam în față se purta cu toate acele pagini cu o infinită delicatețe,

cu un fel de pedanterie în mica arheologie desfășurată sub ochii mei, ca și cum ar fi avut în mână o pensetă cu care scotea, precaut, filele revelatoare, pentru a le reșeza apoi, cu aceeași grijă tandră, în cutiile-si-pete din care ieșiseră.

Am asistat, în anii următori, la numeroase alte momente asemănătoare, fiind

care îndemnase la atâtea nesupuneri, era dublat – aproape contrazicându-l – de un extraordinar de disciplinat și ordonat arhivar: Sașa Pană adunase impresionanta sa colecție de documente cu grija de a nu pierde nimic, până la cea mai neînsemnată urmă, din istoria mișcării la care participase printre protagoniști. Rigorile milităriei – poetul fusese ofițer, medic militar – îl educaseră desigur în acest sens, accentuând un contrast definitiv și pentru scriitor: viața lui Sașa Pană a fost, de la început, un fel de joc, de pândă continuă între „autoritatea“ vigilentă a armatei, căreia era obligat să i se supună, și evadările tot mai frecvente din regulamentele stricte, pentru a-și regăsi fața compensatoare a personalității, cea înclinată spre frondă și provocarea „cumințeniei“ dictate din exterior.

Revista „unu“, publicată, împreună cu amicul Moldov, în capătul de țară numit Dorohoi, în aprilie 1928, este, în fond, rodul acestui joc de tensiuni stricte și destinderi. Un fel de ironie a sorții literare a vrut ca îndrăzneța publicație să fie alimentată din solda ofițerului respectuos, după toate aparențele, cu exigențele cazarmii, într-o dedublare fertilă, ca și cum în regim diurn, cu obligatoria luciditate și raționalitate a comportamentului cazon, să rămână izolat soldatul, iar în cel nocturn, să se lase revelată fața ascunsă, prin definiție, a poeziei.

În orice caz, inițiativa lui Sașa Pană s-a dovedit, la foarte scurtă vreme, extrem de productivă, căci, după câteva numere mai restrânse ca spațiu tipografic și colaboratori, „unu“ a reușit să devină port-drape-

Sașa Pană văzut de Marcel Iancu

lăsat eu însumi să mă apropiu de rafturile împovărate de cărțile și revistele prețioase, păzite, pentru orice eventualitate, de cartioane ce avertizau că acele volume nu se împrumută. Mi-am dat seama foarte devreme că poetul și militantul avangardist,

Cuprins

• PUNCTE DE REPER

La centenarul lui Sașa Pană Ion Pop 3

• POEME

Cel ce începe, Aripi cu solzi,
O lumină galbenă-vânăță, Cuvântul deplâns,
Îngerul meu decăzut, Poetesele Floarea Țuțuianu 5

• CRONICA LITERARĂ

Viața ca o corectură 6
Bibliografie Bacovia Irina Petraș 7
O autobiografie spirituală Sanda Cordoș 7
Cronica ideilor/Philosophia ca *philia* Cătălin Ghiță 8
Dramaturgi români. Recapitulare 9
Gestul poetului Claudiu Groza 9

Jurnal suedez (III) Gabriela Melinescu 10
La curtea reginei Gabriela Marta Petreu 11

• BALCANOLOGIE

Cicumscrieri (III) Mircea Muthu 13

Poeți români în limba franceză Marta Petreu 14
Scrisoare de dragoste prin e-mail,
după doi ani și jumătate de căsnicie 14

• DOSAR

Fata Morgana Emil Ivănescu 15
(prezentări de Mircea Ivănescu, Alexandru Vona, Matei Călinescu)

• CRONICA IDEILOR

Pe calea către ființă Alexandru Boboc 20
O viață în cinci acte Ion Ianoși 20
Politica lui Aristotel George State 21

• ESEU

Complexul lui Fiesco:
Caragiale, Kundera și alții Ion Vartic 22

• PROZĂ

Divanul vienez (II) Norman Manea 24

• POEME

Încredere, Tenebrae, Sub un tablou Paul Celan 26
traducere de George State

• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER

Tenorul din Cluj (II) Jean-Claude Masson 27
traducere de Bogdana Savu

• VESTIAR

Cronica teatrală/La început de stagiune Nora Colțea 30

lul avangardei românești, rezistând vreme de cinci ani. Istoria literară a înregistrat-o în continuitatea altor reviste, mai efemere, de inspirație constructivistă – cu excepția „Contemporanului” lui Ion Vinea și Marcel Iancu – precum „75 H.P.”, „Punct”, „Integral”, cu un program-sinteză, propus chiar de directorul său, care indica, într-un *Manifest*, mai degrabă apariția unui „76 H.P.” sau a unui nou „Integral”, dată fiind miza pe reunirea tuturor curentelor de avangardă, amintite în emblemă prin numele unor Marinetti, Tzara, Breton, dar și Vinea, Brâncuși sau Argezi. Rolul lui Sașa Pană a fost, așadar, de la începutul apariției revistei sale, dintre cele mai însemnate, pentru ca să se adevărească cu și mai multă pregnanță pe parcurs, când revista – cu colaboratori ca Ilarie Voronca, Gheorghe Dinu (Stephan Roll), B. Fundoianu, Ion Călugăru și Geo Bogza – s-a îndreptat tot mai clar spre un suprarealism încă incipient dar foarte fertil, asimilând, pentru avangarda de la noi, încă un curent european de anvergură.

Citite astăzi, contribuțiile poetului Sașa Pană, ca și ale autorului de articole programatice, de proze apropiate stilistic de poem, argumentează pentru o prezență semnificativă, dăruită generos și entuziast cauzei înnoirii literare. Alături de camarazii de grupare, reuniți adesea la modesta lăptărie a lui Enache Dinu, tatăl poetului, botezată de pictorul Victor Brauner „Secolul”, Sașa Pană a realizat o publicație originală și îndrăzneată în contextul literar de la cumpăna anilor '30, care, dacă n-a ieșit atunci din marginalitatea în care erau menținute manifestările neagreate de oficialitate, a scris – cum e tot mai limpede astăzi – o pagină importantă în istoria limbajului poetic românesc, cu reverberații până târziu, în contemporaneitatea noastră. În grupul „uniștilor”, ceva mai cumintele poet a lansat câteva dintre formulele ce se rețin în programul avangardist în ansamblul său – legate îndeosebi de prezența fertilă a visului ca „singura realitate pe care nimeni nu ne-o poate fura”, declarând că „Visul și viața de fiecare zi merg de mână”,

ori că – precum în viziunea romanticilor mai de demult – „numai în cupa nesfârșită a visului încapе TOTUL”. Autorul „prozopoeamelor” din care sunt extrase asemenea expresive propoziții se așeza astfel în rândul „visătorilor definitivi” (după cunoscuta formulă a lui André Breton), ai celor pentru totdeauna dăruți poeziei și neașteptând vreo altă recompensă decât cea a Poemului. Aceleași „prozopoeeme”, arată cât de atașat a fost Sașa Pană adevăratului cult închinat de suprarealiști „imaginii poetice”, textele sale nefiind, în esență, altceva decât suite de imagini chemate să întrupeze visul poetic, reveria luminoasă și fragilă, un ideal de puritate și transparență, salvat de imixtiunile spiritului conformist și prozaic burhez. „Cuvântul desenează grădini nebănuite, subterane fantastice” – proclama o pagină din aceste proze. „Cuvântul a evadat din cușca gramaticii, a fugit din băcănia logicii și dresorul a rămas cu biciul flasc” – se mai adăuga. Iar în alt loc, această invocare a unei noi geneze, a unei reîntemeieri a lumii pe coordonate mai viguroase și mai proaspete: „Peisaje sfârșimate în ochi. Totul se ve reduce la expresia primară și geneză nouă va porni de la punctul unic supraviețuitor”. Prelungirea eschatologiei dadaiste cu „speranța unei omeniri purificate”, era, se vede, și a noului militant avangardist, care credea, pe deasupra, ca și un Ilarie Voronca, în puterea vindecătoare a poeziei: „știi că polenul unei halucinații binefăcătoare acoperă energia incendiului reținut de cuvinte”...

„Incendiar” cu adevărat n-a fost însă mai niciodată Sașa Pană. N-a făcut parte din speța „eroilor” dăruți cu energii teribile, în stare să zguduie din temelii lumile. Cu vocea lui, oarecum mai timidă și mai în surdina, a izbutit totuși să adune un număr de oameni înzestrați în jurul unei idei majore, s-a străduit din toate puterile să mențină coeziunea grupării „unu” în vremuri mai tulburi, din care n-au lipsit tensiunile între tovarășii de crez. Poetul, care visa totuși explozii de dinamită, s-a arătat de fapt mai fascinat de fața sărbătorească, luminoasă și mai echilibrată a lu-

crurilor, de „subteranele fantastice” ale eului-rezervor inepuizabil de imagini fecunde, de luxuriante vegetații invadând cu o proaspătă anarhie de junglă lăuntru altminteri cu grijă gospodărit de o conștiință lucidă. Una din temele definitorii pentru lirica sa – bogată și ea în imagini rare, de ingenioasă inventivitate manieristă, adesea, nu fără capcane și meandre complicate – a fost, în mod semnificativ, tocmai aceea a primejdiei „domesticirii” furtunii interioare dorite în perpetuu dezlănțuire revelatoare, a pericolului de a vedea rănile sângănând cicatrizându-se. Conflictul de adâncime al personalității sale, dintre amintita disciplină a Zilei și libertatea „anarhică” a Nopții populate cu vise turbulente sau reparaatoare, a rămas viu la toate etajele scrisului său. Vremurile care au urmat aventurii avangardiste n-au mai fost de natură să încurajeze insumisiunea unei prime tinereți revoltate, dovedindu-se, ca pentru majoritatea poezilor de avangardă, funeste. Cenzurile și devierile pe piste greșite și sterile ale ideologiei comuniste nu l-au scutit nici pe Sașa Pană, încurajând, mai ales în anii teribili ai stalinismului, abdicări triste, angajamente sterile. Omul Sașa Pană a rămas însă același spirit generos – cum o atestă mărturiile epocii – încurajând talente tinere, deschizând drumuri. Nu e de uitat nici editorul de sub emblema „unu”, care a publicat cel dintâi *Paginile bizare* ale lui Urmuz (în 1930) și *Primele poeme* ale lui Tristan Tzara (în 1934), alături de numeroși scriitori tineri ce promiteau să se înscrie printre continuatorii frondei avangardiste.

La o sută de ani de la nașterea scriitorului, numele lui Sașa Pană revine, și trebuie să revină, scris cu litere mai apăsate. Tot ce a făcut poetul și arhivarul avangardei românești pentru întreținerea încrederii în forța transformatoare a „alchimiei imaginii” va merita întotdeauna o recunoștință aducere aminte.

(continuare din pag. 2)

nale, trăsind linii de congruență spre spațiul cultural maghiar, rus, bulgar sau sîrbesc, ca să nu-i uităm pe germani, care și-au exercitat influența atât prin coabitare (în Ardeal), cât și prin culoarul de interculturalitate pe care îl reprezenta Imperiul Austro-Ungar. Dacă am avea un asemenea specialist (pentru crearea căruia ar trebui să reformulăm, radical, toate programele școlare și universitare), el ar putea deveni, fără eforturi, «exportabil» către mari centre internaționale de cultură. Noi nu-l avem, și nu dispunem de el fiindcă în mentalul nostru național, granița statală e și graniță culturală”.

În *Contrafort*, nr. 7-8, 2002, un

amplu și interesant interviu cu William Totok (realizat de Vitalie Ciobanu) și poeme, din care transcriem:

„Variațiuni pe o temă de Marina Tsvetaeva

A fost mai mult decât o împușcătură.
Nu doar sufletul ni l-au ochit
Ca pe un dușman.
Toți ne-am ales cu răni
câci împușcătura, Marina Tsvetaeva,
nouă ne era destinată. Glonțul ne-a
trecut prin grumaz,
degete,
ochi,
prin prietenii noștri.

Noi, fînte vie, am supraviețuit
cu beregata sfișiată
în orașe reci
și acum plătim cu punctualitate
dobînzile
pentru speranțele luate cu chirie”.

În *Contemporanul* nr. 36, de citit fragmente din *Jurnalul suedez* (II) al Gabrielei Melinescu (pentru care au „concurat” vreo trei-patru reviste, se

pare că datorită editurii, care a trimis fragmente la alte reviste decât cele la care trimisese autoarea însăși. Nici un reproș, însă). Textul Gabrielei Melinescu este tulburător. Apoi, Matei Călinescu are un eseu plin de subtilitate despre Henry James.

În *Steaua* nr. 4/2002, o masă ro-

steaua

REVISTA DE LITERATURĂ, CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE ROMÂNĂ

tundă despre *Omul recent* de H.-R. Patapievici, la care participă Sanda Cordoș, Ștefan Borbély, Corin Braga, Ovidiu Pecican (moderator), Ion Pop și Simona Popescu scriu în paralel despre Gellu Naum, Aurel Rău îl evocă pe Petru Dumitriu, Ion Vlad comentează esistic o carte de eseuri (*Ionescu în țara tatălui*), proză scurtă de Liviu Bleoca

(care mult ne place), Eugen Cucerzan comentează *Biblia de la Blaj* (1795), recent reeditată.

În *Viața medicală* din 19 iulie

2002, Alice Țuculescu publică un lung și interesant interviu cu dna Elena Daniello. Aceasta evocă, fermecător, Clujul de altădată, al marilor universitari, în special medici – Daniello, Hațieganu, Benetato etc. –, dar și al istoricilor – C. Daicovicu –, al sociologilor – Traian Herseni – și al artiștilor – Lucia Piso. Frumoasă este și evocarea lui Lucian Blaga, care a scris pentru dna Daniello multe din poemele ultimei perioade de creație. O lume dispărută, mai stilată decât cea de azi, învie în aceste evocări.

Poeme de

Floarea Intuiției

Cel ce începe

Cel așteptat oricum întârzie să vină
Și chiar venit
El te va recunoaște fără să-ți spună
Tot ce e pe față se desăvârșește prin lumină
Simțind de unul singur singurătatea cum îi crește

Că cel fără de început să fie Cel ce începe

Aripi cu solzi

Cât vezi cu ochiul îmi umple nisipul privirea
O să-mi crească pe limbă o să-mi iasă prin piele
Mă-ngheață și frige

Mi-aș dori lungi plimbări prin aer
Bat din aripi cu solzi. Mai mult cad decât zbor

Trupul lăsat pe gânduri cât poate el să ducă
Picioarele sunt în lumea lui *este* iar mâinile
locuiesc în absență

Moartea îl urmează la o distanță de-o palmă
Încetul cu-ncetul el se desface și-o binevoiește

Îngerul îmi ia mâna mea de pe el: stai blândă
va fi cum vrei tu: te îngrop în cuvinte

O lumină galbenă-vână

Întristat
este sufletul meu până la moarte (citez)
Și această tristețe mă ține legată
de muchia patului într-o stare în care schimb:
Zile pe nopți. Nopți pe cuvinte. Cuvinte
care stau pe mine și-mi bâzâie-n urechi
precum muștele

Și totul într-o lumină galbenă-vână
Și foarte foarte tulbure

Fiul Omului
nu are unde să-și pună capul (citez)
iar eu lipită de muchia patului stau și
nu fac nimic. Lâncezesc:
(din când în când mai alung cuvintele
care-mi bâzâie-n urechi precum muștele)

Afară
strada e vie și mișună (ce e viu viermurește)
Totul este deșertăciune și vânăre de vânt – (citez)
vers și cuvânt – (îmi spun)

Și totul într-o lumină galbenă-vână
Și foarte foarte tulbure

Pe care încerc și nu reușesc. Să o schimb

Cuvântul deplâns

De nepătruns era Cuvântul pentru noi
(între prima și ultima lui literă era tăcerea
dintre cer și pământ)

Mai întâi gura mea de femeie L-a sedus
Apoi ochiul lui de bărbat. L-a supus. L-a străpuns
Cuvântul nu mai era un zid între noi
Era la pământ

Ne-am trezit goi
Și în lumina dimineții un gol și mai mare
s-a căscat între noi: binele și răul (cu litere mici)
De frică am început să-l umplem
cuvânt cu cuvânt din pământ
Ne-am construit un zid din cuvintele noastre
simple. De zi cu zi
În care cu fiecare zi murim câte puțin. Dar trăim
Un zid la care să plângem după pofta inimii
de câte ori vrem
Cuvântul acela de nepătruns: binele suprem

Îngerul meu decăzut

Îmi căzuse fața
și cu un bețișor scormoneam în țărână
încercând s-o găsec

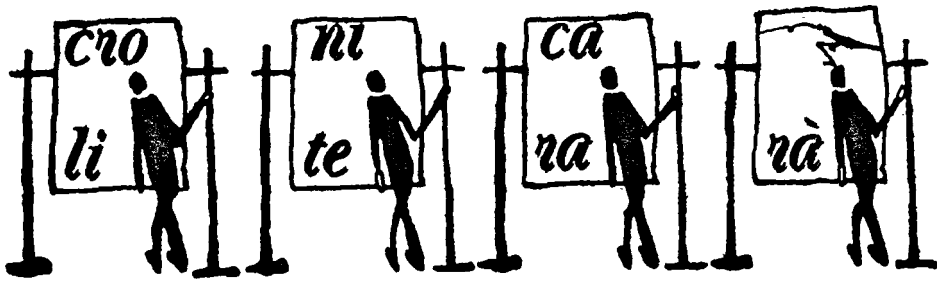
Peste umărul meu
îngerul meu decăzut privea fără milă:
Țărâna tot țărână
Îți curge printre degete până nu te mai vezi
Felul în care te acoperă este profund și ușor
Îți rămâne doar numele pe care îl citești
tot mai greu (o geană îți tulbură vederea)

O pală de vânt ia literele una câte una
și le ridică la cer

Poetesele

Ceea ce le apropie despărțindu-le de alte femei
E faptul că au și nu au bărbați

Cele mai slabe și-au făcut singure copii după copii
Cele mai frumoase și-au dat ochiul de trei ori peste cap
Și au întotdeauna o umbră bărbat
Cele mai bune. O. Da. Cele mai bune:
Și-au sufocat iubiții
Și-au îngropat părinții
Și-au înghițit copiii. Și iată-le:
Mari sloiuri de gheață. Mari stane de piatră
Lingându-și din palme cuvinte

Viața ca o corectură

Irina Petraș

Ziaristă de eșalon frunțaș, autoare a romanelor *Balada celor nău iubiiți* (1973), *Mai multe inele* (1979), *Muntele de pietate* (1983), *Cumpănitarii* (1985), care au scos în evidență mai degrabă calitățile ziaristei, ochiul ei scrutător, predispus la izolarea din cotidian a detaliului semnificativ, capabil să facă măcar legendă de nu istorie, Tia Șerbănescu semnează acum un roman de o factură cu totul specială, în care autorul renunță la obligația disimulării, se arată pe scenă și-și rostește răspicat indicațiile regizorale, arta fragmentului, a mozaicului aparent neorganizat, aleatoriu ca viața însăși, fiindu-i instrument supus și extrem de propice. *Femeia din fotografie. Jurnal 1987-1989* (București, Editura Compania, 2002, 294 pag.), carte dedicată *Mamei* cu o ambiguitate pe care, abia citind romanul, o descoperi unde credeai mai puțin că încap ambiguități. Refuz s-o citesc ca pe un jurnal asupra cărui nu s-a intervenit înainte de publicare. Nu fiindcă n-aș fi în stare s-o cred pe autoare, ci fiindcă nu mă interesează nicidecum asemenea precizări. Scriul este sau nu este document funcție de adevărul nedatat/nedatibil pe care îl conține și exprimă. O scriitoare de subtilitatea incomodă a Tiei Șerbănescu nu-și poate întemeia discursul „pe bune” pe astfel de amănunte și șmecherii. De aceea, să spun aici că, oricât de bine intenționat și elogiios, cuvântul înainte semnat de Dan Cristian Turturică n-ar fi avut darul să mă îndemne la lectură dacă aș fi luat cartea „la rînd”, pagină de pagină. Noroc că nu l-am citit decât la sfîrșit. Căci sintagme precum „mecanism abrutizant”, „demonstrație pedantă”, „maximă luciditate”, „putreziciunea vremii”, „devastatoarele consecințe” au, deja, darul să mă alunge. Descrierea nu mi s-a părut „sufocantă”, ci expresivă și fină, cenzura e pentru autoare un concept complex („cea interioară, care-mi interzice să mă apropiu prea tare de propriile mele intimități; a doua mă obligă să păstrez tăcere asupra intimităților celorlalți; a treia nu-mi dă mînă liberă să vorbesc despre ce se întîmplă în jurul nostru”), nicidecum un motiv masochist. Un text escortă inabil și bătrînicos, ca să mă limitez la eufemisme, la o carte de uimitoare tinerețe-matură și flexibilitate-necruțătoare. Dincolo de o oarecare predispoziție cîrtoare, care o deconspiră pe ziaristă (ziaristul e, inevitabil, prin chiar cerințele profesiei sale, un ins pripit, obligat să tragă concluzii înainte de a avea dosarul pus la punct de trecerea unui anume răstimp, să exagereze cu bună știință pentru a crea eveniment acolo unde pare să fie o simplă, trecătoare întîmplare, să comenteze adesea ca un extraterestru căci e

absurd să crezi că e la zi cu bibliografia tuturor temelor pe care le dezbate, totuși, profesoral), Tia Șerbănescu e în această carte nu ziarista, ci „femeia din fotografie”. Editura Compania (pe Adina Kenereș am pariat de mult, iar Petru Romoșan mi-a fost, o vreme, elev incomod, mustind de promisiuni rebele), dacă ea e vinovată, a găsit o copertă excelentă. Ea conține, nu întîmplător, îmi place să cred, două personaje distincte: în colțul din dreapta, colorată, la pîndă, cu ochii pe cotidian, Ziarista în carne și oase, aș zice; în *background*, secondînd-o implacabil și pe cea colorată, Scriitoarea. Într-o sepia atemporală, nedatată, adică, gata să spună despre ceea ce a privit îndelung, a moștenit și e gata să transmită mai departe, a întrevăzut dincolo de cotidian și la o distanță ruminantă de semnalmente unei epoci anume. Această Tia Șerbănescu face autobiografie cu îndrăzneala reținută a martorului deloc indiferent la nuanțe. Deși aflăm o sumedenie de amănunte cîteodată ținînd de culisele unei vieți, nu ni se pune pe tarabă nici o intimitate. Aceasta poate fi descifrată din enunțuri tăioase, vag didactice, din modele și contra-modele comentate mereu înalt, niciodată coborîte pînă la birfa picantă. Această Tia Șerbănescu își povestește prietenii și ne-prietenii cu același ton... ardelelesc, aș spune, dacă nu m-aș teme de acuzația de părtinire zonală. Altfel spus, nici în cazul lor nu dezvăluie intimități, ci schițează, cu remarcabilă știință a detaliului semnificativ în ordine umană, portrete memorabile. Tot această Tia Șerbănescu ignoră cenzura care nu-i îngăduie să spună deschis ce crede despre timpul prezent (1987-1989), și spune printre rînduri, dorindu-și să nu i se pretindă să-și demonstreze curajul. Adică, să nu i se ceară, ei, scriitoarei, să apeleze la alte arme decît cele care-i sînt proprii ori să mimeze fapta curajoasă, dacă bine am priceput mesajul. Fiindcă în portretul scriitorului adevărat intră și o doză de înțeleaptă răbdare, o înțelegere superioară a devierilor inerente istoriei omenescii, o cunoaștere mai adîncă a rosturilor celui care om al faptei nu este. Vistiernic al ființei, scriitorul are grijă nu să nu se întîmple, ci să nu se uite cele întîmplate. Căci din această ne-uitare se poate ivi, uneori, leacul pentru o comunitate: „N-o să spun cum am trecut prin ele [diversele alarme și lucruri alarmante] pentru că nu merită. Atîta minte am și eu ca să-mi dau seama că toți cei care consemnează catastrofele o fac degeaba. Întîi, pentru că s-a dovedit că nimic nu poate să le oprească dacă trebuie să se întîmple; și al doilea, pentru că e clar că nimeni n-a învățat nimic din ele”. Ideea cu învățatul din experiențe trebuie să fi fost a unui bărbat, glumește sec autoarea, amintindu-mi de scriitorul Mark Twain care credea același lucru, fermecat de dexteritatea cu care viața

te atacă mereu pe partea neexperimentată („există ceva dornic de pierzanie în ființa noastră, și acel ceva își face cheful pînă la urmă, oricîte măsuri înțelepte am lua.”).

Prin urmare, din cartea Tiei Șerbănescu poți afla cîte ceva despre „epocă”, chiar în pragul destrămării ei. Despre puținele semne la vedere ale acestei iminente destrămări. Dar află mai ales despre destine legate de al autoarei, despre cum pot folosi acestea ca revelatori ai condiției umane, despre legi funcționînd pe deasupra tuturor epocilor. Aleg cîteva, firește pe cele care fac parte și din *decalogul* meu, într-o descriere întîmplătoare pe care mi-o doresc invitație la lectură.

Înainte de toate, un motiv care revine insistent și se rostește din cele mai diverse perspective este cel al pariului pe inteligență. Nu pe deșteptăciunea șmecheră, ci pe mintea dată omului ca să vadă în jurul său, oricît de incomode ar fi privescile: „N-am cunoscut niciodată oameni cărora gîndirea să le facă vreun rău deosebit; mai degrabă absența gîndirii sau, poate, o gîndire incorectă să-i fi pierdut sau să le fi accelerat pierderea de sine”. Fără nici o îndoială, experiențe din propria biografie au accentuat o anume atitudine față de cei ce abdică de bună voie de la condiția de om care gîndește, dar repetatele aduceri în pagină ale chestiunii se explică și prin stridența exemplului oferit de atît de mulți dintre semenii, cu o nesăbuiță punînd în pericol bunul mers al comunității, nu doar al minții lor împotmolite în alcool: „Mai toți au ajuns la ultima expresie a existenței pe acest pămînt, s-au redus într-un mod care ar trebui să stîrnească și mila, nu numai dezgustul, și au revenit la primul sistem de semnalizare: țipă, plîng, lovesc, urlă. [...] Aceste vieți de orbi care bijbăie în căutarea unor sticle nu mai aparțin de mult vieții propriu-zise. Sînt altele, și nu doar simple ratări”. „Oricum ar sta lucrurile și cu riscul de a părea încuiată, tot nu pricep de ce aleg oamenii de bunăvoie să-și piardă luciditatea, fie și pentru un ceas-două sau mai multe [...] Grotesc în acest tablou [al beatului criță] nu e atît spectacolul indivizilor reduși cu bruschețe la tot răul ascuns în ei, cît consimțămîntul la această pierdere de control asupra singurului lucru pe care îl mai avem în mod sigur”.

Apoi, cu o frecvență inevitabil asemănătoare („nu pot să nu observ, cu oarecare umilință, ce puternic e misoginismul globului pămîntesc”), Tia Șerbănescu atinge problema spinoasă a raporturilor dintre sexe. O face de pe poziția femeii inteligente și dez-încîntate, în stare să vadă prejudecățile la lucru și acolo unde abilitatea îndelung exersată a perspectivei falocratice știe să adauge sulemeneli egalitare și corecte politic. Se pot desluși adesea, printre rînduri, amănunte ale tensionatei condiții feminine într-o țară socotită de statistici occidentale printre cele mai misogine. Tia Șerbănescu are curajul de a crede *altfel* decît o tradiție împotmolită în comode prejudecăți într-o sumă întreagă de probleme. Vorbe frumoase despre „sfînta” instituție a familiei, despre singurătate și independență, despre moarte și datorii filiale sînt spulberate cu gesturi calme și nete, în sentințe nicidecum suficiente, ci îndelung rumegate, cîntărite cu o minte obișnuită să nu se lase amăgită: „Există cazuri în care viața cu un părinte nepotrivit e mult mai

aberantă decât fără el [...] Am simțit întotdeauna și, oricât de ciudat ar părea, încă de copil, că nici un tată nu știe «ce e aia rău și ce-i aia bine». Se vede cu ochiul liber». „Și independența nici nu prea există. Ceea ce numim așa sînt schimbările de stăpîni sau intervalul dintre ele. Lucrul e valabil și pentru bărbați, slavă Domnului. I-am studiat suficient ca să-mi dau seama că sînt mult mai slabi moralmente decât femeile, iar această concluzie a fost departe de a-mi produce vreo bucurie, pentru că era împede de că nici dînspre partea lor nu se întreve de posibilitatea vreunui sprijin adevărat.“

Epoca agonică pe care o acoperă jurnalul – să spun încă o dată, fără nici o secvență datată, care să-și fi pierdut valabilitatea prin trecerea timpului! – o învățase deja pe autoare că adevărul e o vorbă frumoasă ori, cel mult, o frază electorală, nicidecum ceva la îndemîna oamenilor, căci „există întotdeauna o impuritate care aparține prezentului și care tulbură apele, și așa nu îndea-juns de limpezi, ale trecutului, oricît de așezat ar părea el“. Privită de la o distanță înțeleaptă, istoria lumii își deconspiră monotonie și inerții: „Ar reieși de aici că secolul nostru nici nu se deosebește, în definitiv, de celelalte, ci le repetă doar erorile, cu mai multă experiență, cu rafinament și cu alte mijloace“. De aceea, secvențele de dosar al restricțiilor și agasărilor pe care le-a avut de îndurat ziarista, prea lucidă pentru vremuri mereu tulburi, nu au nimic din lamentările atîtor „victime“ descoperite „după război“, nimic revendicativ. Ele înregistrează atent ca să nu se uite. Protagonista nu speră despăgubiri fiindcă știe foarte bine că prezentul nu poate plăti pentru trecut decât prin abuzuri de semn schimbă. Trecutul nu se plătește, ci, în cazurile ferice, se înțelege și se asumă, ca un *memento*.

Într-o vreme a aparențelor, a fardărilor grăbite și interesate, Tia Șerbănescu își declară iubirea pentru lucrul bine făcut, încrederea în binele care ți se promite după truda amestecată cu dăruire, prețuirea pentru omul adevărat, indiferent pe ce treaptă socială s-ar afla: „Cine nu-și ia în serios meseria n-are cum să-și ia în serios viața“. „Tuturor trebuie să le recunoaștem importanța, și nimic nu-mi stîrnește mai rapid admirația decât un lucru făcut cum trebuie.“ Să mai adaug fina pleoară în favoarea „cetiturii“ și, indirect, neîncrederea în previziunile apocaliptice vizavi de destinul cărții („Le datorez mult cărților. Ele m-au apropiat de viața mai mult decât viața însăși“), pagini excelente despre modestie și orgoliu, despre patima scrisului, despre pată cu întreaga ei filosofie (!), despre prostie, despre literatura vremii, despre cantitatea de simțire conținută de scrisul unora sau altora dintre contemporani (Nicolae Manolescu se bucură de o atenție deloc confortabilă!). Într-un cuvînt, o carte cu care poți sta de vorbă cu sentimentul, tot mai rar astăzi, că n-ai pierdut vremea.

Bibliografie Bacovia

Din mai multe puncte de vedere, volumul *George Bacovia. Biobibliografie, 1971-2001* (Editura Corgal Press, Bacău, 2001, 480 pag.) realizat de Marilena Do-

nea nu poate fi trecut cu vederea. Întîi de toate, puțini dintre scriitorii noștri clasici au parte de asemenea cercetări, aproape exhaustive, la care să poți apela de cîte ori ți se ivește o nouă întrebare în întîlnirea ta cu opera lor. Apoi, e o inițiativă sprijinită de Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul cultural național și de Biblioteca județeană „Costache Sturdza“, două instituții care se dovedesc, și în alte județe, pe fază cînd e vorba despre investit cu cap banii publici. În al treilea rînd, lucrarea își propune să continue lucrurile de unde au fost lăsate de predecesori (Liviu Chiscop, dar și Ion Nistor, Dinu Pillat), iarăși nu o întîmplare de fiecare zi la noi, atît de pricepuți în a începe cu elan și a lăsa baltă la primul obstacol ivit în cale, într-o inflație de proiecte suspendate cum nu cred să mai fie la alte neamuri. Dar, nicidecum în ultimul rînd, sînt de remarcat seriozitatea și dragostea, așa zice, dragoste de lucrul bine, temeinic făcut, cu care a fost alcătuit volumul. După o prefață semnată de profesorul Gabriel Ștrempel, un om care știe despre ce e vorba, nota autoarei dă cîteva instrucțiuni de utilizare, cu precizarea că volumul se dedică împlinirii a 120 de ani de la nașterea lui George Bacovia, dar și edițiilor succesive ale Festivalului Bacovia patronat de Revista *Ateneu*. Toată strădania denunță visul de a înregistra și pune în ordine toată informația existentă în diversele arhive. Ni se pune la îndemînă o Cronologie întocmită în colaborare cu Mircea Coloșenco, după documente, o bibliografie a operei (poezie și proză, în limba română și în traducere, în volum, dar și în publicații periodice), o altă bibliografie, critică, înregistrînd referințe din volume monografice, din dicționare, enciclopedii, manuale, periodice etc., o mini-antologie de texte dedicate lui Bacovia, un grupaj de referințe critice, desene semnate de poet, fotografii, portrete, indici alfabetici etc. etc. Elegant, sobru, informat și generos, volumul e de ținut pe masa de lucru, la îndemînă, de către orice cercetător al operei bacoviene.

O autobiografie spirituală

Sanda Cordoș

În debutul splendidei sale cărți memorialistice *Viața ca o pradă*, Marin Preda mărturisește că nu vrea să povestească „amintiri“, ci „doar lucruri pe care le contemplant și azi cu un sentiment de neliniște că s-ar fi putut totuși să nu aibă loc, și atunci nici lumina care le însoțește azi în amintire să nu fi existat“. O precizare asemănătoare tocmai prin natura ei paradoxală (deși, cu siguranță, nu este singurul punct în care autorii de față se întîlnesc) face Nicolae Manolescu în *Cititul și scrisul* (Iași, Polirom, 2002), o carte a spunerii de sine în care criticul notează răspicat: „În nici un caz nu voi scrie o autobiografie“. Concepută ca o scriere personală, în care sînt dezvăluite aspecte și momente esențiale, hotărîtoare pentru personalitatea autorului, din această carte este exclusă, în schimb, intimitatea. Astfel limitat, tipul de

discurs se plasează, indiferent dacă termenul displace autorului, în zona autobiografiei, fiind o *autobiografie spirituală*, care îmbină un traseu al formării cu o profesiune de credință. Deși nu s-a impus cu o pregnanță în conștiința literară, specia a fost frecventată și la noi, cu unele momente însemnate (să rețin, poate, titluri precum *Hronical și cîntecul vîrstelor* de Lucian Blaga sau *Cum am devenit huligan* de Mihail Sebastian). În cultura eului dezvoltată după 1990, cartea cea mai interesantă produsă în interiorul acestei specii este, cred, *Amintiri în dialog*, memorialistica lui Matei Călinescu și Ion Vianu.

În ce îl privește, Nicolae Manolescu pleacă de la cîteva modele (cel mai des invocat fiind Julien Gracq cu *En lisant, en écrivant*) și, mai important, de la cîteva idei fundamentale care constituie pragul existențial al cărții: „lectura a reprezentat mereu pentru mine una din acele, cîteva, ocupații pe care le-am simțit capabile să mă justifice în chip esențial. Ani ca aceia de după 1989, cînd am citit mai puțin, mi-au lăsat un gust amar. Destule dintre amintirile mele cu adevărat prețioase se leagă de cărți. De ce n-aș încerca să recuperez în *Cititul și scrisul* o parte dintre ele? [...] Nu mai sînt eu acela care-n copilărie citea ghicitoarea cu oile negre și cîmpul alb și avea obscur intuiția alfabetului, dar ceea ce sînt eu acuma, la șazeci de ani trecuți, este suma lecturilor mele de toată mîna. Aceasta nu înseamnă că viața mea a fost o carte, dar că, de ce să n-o spun, cărțile au fost viața mea“. Neurmînd un fir cronologic, dispuse după o sintaxă fluctuantă a fluxului liber al conștiinței, într-un registru care îmbină umorul cu uimirea și lasă, programatic, la o parte semnificațiile grave sau patetice, „amintirile de lectură“ refac un traseu al vieții, urmărit mai cu seamă în durata anilor de formare. De notat că în cîteva rînduri experiențele nelivresci sînt de mai mare forță (negativă, traumatică) decât amintirile culturale cu care sînt asociate și care, trecînd în prim-plan, funcționează ca un ecran ce disimulează și protejează. Astfel, exmatricularea din facultate este consemnată într-o paranteză, după cum arestarea mamei este rezumată „pe scurt“ într-un ochi al discursului care vorbește, în linia sa principală, despre descoperirea spațiilor tainice, unul dintre ele fiind și seiful unde strămătușa a ascuns caietul în care copilul consemnase imediat „cu mai multe detalii, și într-o manieră, probabil, lacrimogenă“ plecarea sub escortă a mamei. Aceste strategii discursive (și emoționale, desigur) sînt în măsură să dovedească firea pozitivă pe care autorul și-o dezvăluie („La 13 ani, ca și la 63, găsesc același reconfort moral în tîria naufragațiilor de a nu se da bătuti și de a lua lumea de la capăt, fără vîcăreli și disperări, cu energie și imaginație“), ca și disponibilitatea, de asemenea recunoscută, de a-și trăi memoria afectivă ca pe o memorie culturală.

De pe o asemenea poziție interioară tare (o veritabilă redută), sînt rememorate momente esențiale ale formării, mai toate luminoase, înconjurate fiind de o înțelegere senină, matură, care le privilegiază. Sînt evocate, astfel, zilele în care copilul de nouă ani începe să-și construiască prima bibliotecă personală, cele în care, nu mult mai tîrziu, cu concursul bunicului și al fratelui, scoate o revistă, întîlnirile cu primii

scriitori în carne și oase, dar și momentele de creație scriitoricească (prilej), pentru maturul ce și le amintește, de mare amuzament), zilele de citit „pe rupele, pe nerăsuflăte, ca un apucat“, alături de întâmplarea esențială pentru întreaga viață că „Am devenit conștient de mine scriind. Mai ales că nu știu cum și când am învățat literele. Gândindu-mă bine, le-am știut dintotdeauna. Nici părinții mei nu-și amintesc cine și când m-a învățat să le citesc. M-am pomenit citind, așa cum m-am pomenit jucându-mă: înainte de a fi eu însumi“. Avansînd – în narațiune, pe un drum cu multe ocolșuri – spre adolescență, cititul va însemna și o cale a apropierei de celălalt, un mod de inițiere sentimentală, descoperirea ordinii în devălmășia lecturilor febrile, după cum în anii '50 lectura i-a adus bucuria întâlnirii cu primii scriitori occidentali contemporani. Această descoperire va lua, peste câțiva ani, fața unei „îngrozitoare decepții“, atunci când criticul devine conștient că „i-am putut citi (unii dintre ei mari scriitori) numai din cauza compromisurilor pe care le-au făcut“, și este vorba aici de compromisurile ideologice cu regimul sovietic.

Dacă amintirile nu depășesc, cu rare excepții, primii ani de studenție, ele sînt completate de pagini ale unei profesiuni de credință, precum și de o secțiune literară (*Violon d'Ingres*), care cuprinde texte scrise cu clară intenție literară, cele mai multe dintre ele publicate deja în diferite volume ale *Temelor*. Din această ultimă secțiune, cea mai mare pregnantă (inclusiv artistică) o au paginile de jurnal (reluat și acestea din *Desenul din covor*), ce cuprind notații din lunile în care două dintre ființele cel mai apropiate, tatăl și strămătușa, se sting. În aceste pagini (asemănătoare cu cele scrise de către Mircea Zăciu în *Jurnalul* său pe aceeași temă a dispariției părintelui) are loc o mișcare diferită decît cea pe care întreaga carte o generează: cititul, deși rămîne ocupația curentă, necesară și terapeutică, trece în fundal în raport cu „lucrurile cu adevărat esențiale, de viață și de moarte“ (subl. în text). Totuși, aceste pagini grave nu tulbură conștiința de mare seninătate, de echilibru, pe care se sprijină cartea de față, alimentată ea însăși – o spune mereu autorul – din contactul cu cărțile. Cu scrisul său de învingător („N-am nici o înțelegere pentru neputincioși, abulici, inadaptați“), nevizitat de patetismele celor nesiguri, Nicolae Manolescu mărturisește cu o precizie și o claritate întăritoare: „În ce mă privește, mă număr printre cei care nu pot trăi fără cărți. Sînt un vicios al lecturii. Am nevoie să citesc așa cum am nevoie să mănînc și să beau. Hrana pe care mi-o oferă lectura îmi este la fel de indispensabilă ca și aceea materială. Resimt fiecare zi fără o carte ca pe o zi pierdută. [...] Curiozitatea nu m-a părăsit niciodată. O carte nouă este lucrul cel mai frumos care mi se poate întâmpla. Sufletul mi-e vesel, oho, pentru că n-am citit toate cărțile“.

Există, însă, și o fisură în această construcție și ea se plasează între proiectul dinții al cărții și realizarea ei. „Cititul și scrisul – mărturisește autorul – ar fi urmat să fie o tentativă mai sistematică de a evada din pîntecele balenei“, acolo unde balena nu este alta decît biblioteca. Nu numai că plătuită evadare nu reușește, dar pe măsură ce cartea înaintează pîntecele chitului se

transformă în unul dintre cele mai primitoare și îmbietoare spații, care departe de a-l oprima pe locuitorul adăpostit aici pare să fie, dimpotrivă, una din sursele seninei, echilibrului interiorității. Este măcar unul dintre motivele pentru care sper ca memorialistica lui Nicolae Manolescu să nu se oprească la acest volum. ■

Cronica ideilor Philosophia ca philia

Cătălin Ghiță

Decarație de iubire (Ed. Humanitas, București 2001) este mai mult un manifest pentru două tipuri de dragoste: *agapé* (emoția care nu solicită nimic în schimb) și *charis* (afecțiunea manifestată ca grațitudine). Retorica este deposedată de emfază până la simplitatea stilistică totală, astfel încât encomioanele măștrilor și ale prietenilor conving nu prin forța argumentativă, ci prin sinceritatea efuziunilor sentimentale, golite de orice patetism livresc.

Toate construcțiile filosofice importante sunt centrate obsesiv pe tema edificării unui sistem; iată însă că Gabriel Liiceanu, după ce denunță ca futiilă încercarea maladiivă de imitație a acestui model germanic (și aceasta, după cum o recunoaște singur, și pentru că el însuși s-a dovedit incapabil de a genera un asemenea produs epistemic) în *Cearta cu filozofia*, scrie acum o pledoarie pentru un etos al dragostei dezinteresate, pure, pe care cel instruit o nutrește pentru instructorii săi și, în proporție similară, pentru toți cei atrași de gustul inegalabil al înțelepciunii *în practică*. Toate acestea se întâmplă deoarece, afirmă inspirat filosoful într-un pasaj deosebit de semnificativ, orice individ «își alcătuieste de-a lungul vieții un *edificiu afectiv*. Măsura în care el *este* e dată de consistența acestui edificiu, de mîna aceea de oameni – ei nu pot fi mulți – pe care i-a preluat în el și pe care i-a iubit fără rest, fără umbră, și împotriva cărora spiritul lui critic, chiar dacă a fost prezent, a rămas neputincios» (p. 85).

Nu se pot recenza „la rece“ decît acele cărți care acceptă de bunăvoie pariul cu ficționalitatea sau proiectează asupra realului o grilă hermeneutică non-afectivă. În clipa în care se confruntă cu un text ce, recuzând convenționalul recursiv, irupe pur și simplu din carnalul inimii, din partea cea mai sensibilă a memorialistului, criticul își simte amenințată poziția demiurgică de cenzor inflexibil și, pentru a fi onest cu sine, este obligat să coboare în intimitatea actului care permite unirea a două suflete și, din acel punct de grație, să contemple, în liniște, dar și sedus emoțional, spectacolul divinei comuniuni.

Fiecare personaj adus în memorie se bucură de o caracterizare *sui generis*. Mihail Sebastian este salutat ca taumaturg al stultității. Cioran este surprins în două ipostaze: una atipică (aceea de îndrăgostit perpetuu de sensibilă și delicata Simone Boué, pe care o numește invariabil *mon amie*) și alta tipică (aceea de strateg al thnaticului față în față cu iminentul sfârșit). Noica devine, *malgré lui*, piatra unghiulară a istoriei gândirii filosofice autohtone. Henri Wald este elogiut pentru capacitatea

persuasivii sudate în elocință și pentru organicul personalizat transferat în verbul impersonal. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca constituie repere morale în anomia indusă inteligenței românești de către aparent omnipotentul aparat politic comunist. Andrei Pleșu, care, după Kierkegaard, ar fi unul dintre puținii capabili de a scrie un al doilea *Jurnal al seducătorului*, probează aptitudini de diplomat cu stil și clasă, individualizându-se în lumea politică prin tact și *Witz*. În fine, Horia Bernea este artistul-vizionar, apt de a discerne nuanțe sensibile acolo unde omul comun nu ar sesiza nimic. Considerațiile emoționale se încheie cu o evocare a terifiantului lagăr de muncă „Peninsula“, aflat lângă localitatea Valea Neagră (rebotezată, de politrucii vremii, Lumina), ocazionată, în principal, de un pelerinaj la locul desfășurării abominabilelor fapte.

În mod intenționat, am lăsat la urmă, pentru o analiză separată, epilogul scrierii lui Liiceanu, *Dans cu o carte*. Descoperim aici nu atît o pledoarie *pro domo*, cât, mai ales, o schițare a destinului unui tom, ca entitate timorată, aflată într-o gracilă stare de latență: «Privite, cărțile par nespuse de sfioase. Ele nu vin niciodată spre tine. Ca într-o medievală iubire, tu trebuie, întotdeauna, să le cauți și să te duci către ele. Ființa lor este așteptare pură. Le va deschide cineva pentru a le face, astfel, să înceapă să fie?» (p. 169). În continuare, sunt expuse câteva teorii ale lecturii, în fapt, explicații ale rostului de a citi. Suntem confrunțați, în acest punct, cu definiții ale cititului ca abluțiune intelectuală (Noica, firește), ca destin al ființelor nedesăvârșite spiritual (Tușea) sau ca modalitate de comunicare, trecând dincolo de frontierele spațio-temporale (din nou, Noica, dar și Jean Paul Richter). Liiceanu transgresează însă cu abilitate toate aceste interpretări, oferind o hermeneutică a lecturii ca relație pur afectivă cu corpul scris, un hedonism sublimat, eterizat, recompus într-o grilă interpretativă grefată pe ideea contactului erotic, amănat indefinit sau, dimpotrivă, accelerat de dorința ardentă (retorica este și ea aglutinată prin tehnica subtilă a colajului de sentențe): «În fond, gîndiți-vă ce se întâmplă cu cărțile: le dorim, le avem, ne bucurăm de ele, ne plictisesc, le părăsim, le regăsim, ne pierdem în ele, le îngropăm numele în adîncul nostru și, dacă e nevoie, îl uităm. Nu așa arată toate iubirile noastre?» (p. 173)

Scrierea este, în principal, o pledoarie pentru onestitatea și eficacitatea elitelor, o apologie a intelectului dublat de statura etică. În subsidiar, substanța ei se coagulează într-o încercare de comprehensiune a filosofului celui mai profund ca prelunge a iubirii, fie ea una de oameni sau de receptacule purificate, abia materializate ale acestora: cărțile. Liiceanu inaugurează o pagină triumfală a retoricii intelectului, sudându-l pe acesta din urmă de ceea ce părea că-i lipsește, de afectivitate. ■

Dramaturgi români.

Recapitulare

Claudiu Groza

În anii '80, *Dramaturgia română contemporană* a lui Romulus Diaconescu era una din puținele sinteze dedicate unui gen literar/artistic în plină expansiune, mai subversiv chiar uneori decât alte formule culturale. Volumul din 1983 era o primă evaluare a dramaturgiei românești de după 1944, cu toți reprezentanții săi, de la Mihail Davidoglu și până la Iosif Naghiu. După aproape două decenii, Romulus Diaconescu revine cu o carte dedicată celor patru dramaturgi preferați ai săi. *Condiția umană în dramaturgia postbelică* (Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 2001) este, în ciuda titlului său excesiv didactic, o carte de citit. Fluentă și accesibilă, adică. Cei patru autori comentați sînt Horia Lovinescu, Mazilu, Sorescu și D.R. Popescu, toți reprezentativi, încearcă să demonstreze Romulus Diaconescu, pentru cîte o dimensiune/perioadă a dramaturgiei românești și a căror operă „rezistă la proba exigentă a timpului”. Miza mi se pare destul de ambițioasă, mai ales că în ultimii ani, în ciuda înverșunării regizorilor și actorilor *impotrivă*, iar a unor dramaturgi *pentru*, dramaturgia noastră n-a fost reevaluată critic de nimeni. Însă Romulus Diaconescu nu-și arogă o astfel de evaluare, ci doar analizează, comentează și prezintă patru autori, pe care-i consideră salvați din malaxorul indiferenței publice.

Pe Horia Lovinescu, primul „caz” abordat, istoria (chiar și cea literară/teatrală) l-a așezat în raftul proletcultismului. Zonă inaccesibilă, mai ales pentru noile generații de oameni ai teatrului. Fără pledoarii *pro domo*, Romulus Diaconescu îl prezintă pe dramaturg cu toate scăderile și calitățile sale. (Trebuie remarcat că istoricul teatral Romulus Diaconescu este un hermeneut. De aceea, demersurile sale sînt *analitice* și *tipologice*, mai rezervate în comparații.) Cu toate că supralicitează, după părerea mea, semnificațiile unor piese „angajate” ale lui Lovinescu – precum *Citadela sfărîmată*, despre care scrie că ar conține „toate «cheile» pentru ulterioarele creații dramatice” –, autorul oferă poate cea mai succintă și frustă definiție a teatrului lovinescian: „La Horia Lovinescu [...] stările conflictuale nu au la bază situații, întâmplări, ci se desfășoară cu predilecție la nivelul enunțului, al ideilor și moralei”. Analiza, deși poate prea concesivă, e întrutotul pertinentă. M-a frapat o aserțiune: dramaturgia lui Lovinescu ar fi marcată de „un snobism al preferințelor”, întrucît toate personajele de prim-plan fie provin din familii bine situate, fie se află, ele însele, pe un palier social înalt. Opinie memorabilă și esențială pentru un dramaturg care, precum Camil Petrescu, dar fără idealismul eroilor acestuia, cultivă „ciudații”, aroganți, pragmatici și egotiști. Romulus Diaconescu nu ne spune ce va rămîne, efectiv, din teatrul lovinescian. Cazuistica pe care o desfășoară permite însă o concluzie fiecărui cititor.

Mai puțin cuceritor mi s-a părut comentariul dedicat pieselor lui Teodor Mazilu. Istoricul pare să încerce un proces de intenție față de aproape fiecare piesă discutată.

Interpretarea e coplesitor de elaborată, subtextului găsindu-i-se diverse subtilități pe care eu nu le-am sesizat niciodată în piesele lui Mazilu. Diaconescu face o afirmație penru mine deconcertantă: Mazilu ar practica „un absurd cu o conotație socială”. Dimpotrivă, eu consider că dramaturgul cultivă – pînă la manieră, chiar – un realism satiric adesea maniheic, obositor prin redundanță, uscat și schematic precum caricaturile din *Urzica*. Personal, nu cred în „disidența” artistică a lui Mazilu pe care o avansează Romulus Diaconescu. Așa cum nu sînt de acord cu apropierea de Ionesco pe care o propune istoricul: la Ionesco personajele *trăiesc absurd*, sînt firești, pe cînd la Mazilu ele *sînt puse să trăiască absurd*; de aici, grotescul lor și aerul de pedagog mînuind materialul didactic al autorului. Firește că, pe linia sa argumentativă, Romulus Diaconescu este credibil. Dar riscă să crediteze o dramaturgie care, prin dimensiunea ei eseistică (pe care o și semnalează, de altfel), este respinsă de spectatorul contemporan. În schimb, absolut inspirată este prezentarea mai puțin cunoscutei piese istorice *O sîrbătoare princiană*.

Echilibrat, empatic, greu de contrazis este capitolul dedicat lui Marin Sorescu – cel mai amplu al volumului, de altfel. Pașiunea lui Romulus Diaconescu pentru dramaturgia soresciană transpare evident în formule sintetice inspirate, dar pe care istoricul nu și le permite în alte părți. Gîndirea lui Sorescu – „un furnal care fumegă mereu ideii” ori „stilul de a răsturna aura unui mit în reversul său” sînt asemenea succinte definiții ale unei dramaturgii consistente și oricînd cuceritoare. Acuitatea hermeneutică a lui Romulus Diaconescu face ca acest capitol să poată fi citat ca text de referință pentru exegeza soresciană. Am, totuși, un mic amendament. Marin Sorescu „nu demitizează ci remitizează” istoria, afirmă istoricul. După părerea mea, Sorescu *prelungeste ficțional* momente istorice. Nu e vorba de o demitizare, cu atît mai puțin de o remitizare, ci, mai degrabă, de refuzul de a înfățișa clișee „pilduitoare”, precum înnașii ori unii contemporani. (Romulus Diaconescu cunoaște, fără îndoială, tendințele protocroniste ale unor dramaturgi ai anilor respectivi.)

La fel de sigur și argumentat se vede dește comentariul dramaturgiei lui D.R. Popescu. Sînt evidențiate dimensiunea absurdă a unor piese, parabola antitotalitară din altele (*Piticul în grădina de vană*, de pildă, e analizat cu multă atenție), iar definițiile scurte și directe se repetă: D.R. Popescu folosește „o strategie a construcției care leagă organic proza de teatru” și, din nou, surprinzătoare, „[el] scrie teatru ca literatură, fără să fie preocupat sau presat de reprezentarea scenică”. Din păcate, însă, Romulus Diaconescu nu face nici o referire la piesele de după 1989 ale lui D.R. Popescu.

Așa cum, tot din păcate, cred eu, autorul volumului nu se încumetă să trieze piesele inscensabile de cele potrivite doar lecturii. O asemenea propunere ar fi transformat cartea într-o spectaculoasă provocare.

Totuși, *Condiția umană în dramaturgia postbelică* rămîne un instrument de lucru util, o lucrare de referință în bibliografia, încă foarte lacunară, a istoriei teatrale românești.

Gestul poetului

Dacă volumul de debut al lui Iustinian Gr. Zegreanu semnifică o *intrare în viață/lume*, poetul clamîndu-și, cînd timid, cînd impetuos, căutările, cel de-al doilea volum, *Pornind de la un gest* (Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2002), marchează o schimbare a registrului liric. „... în semn de protest/Mi-am abandonat copilăria”, declară autorul în chiar primul poem, iar această lepădare de inocență semnifică și o maturizare oarecum belicoasă. Cea dintîi relație bulversată este chiar cea cu divinitatea. „Doamne, iată-mă aciuit ursită/Pe teritoriul tău ciudat/Vagabondînd/Printre nebunii ce i-ai urcat în cer” (*Doamne, iată-mă aciuit*) sau „Doamne, nu știu cum ți-ai trăit/Tinerețea pe pămînt/[...]Prin vreme ne-ai întins o mînă/Să scapi de uitare/[...]Erai o prezență stînjitoare” (*Printr-un de psalm*) bruschează orizontul de așteptare sugerat de tonul egal al discursului liric. Pentru că Zegreanu nu folosește accente vindicative, acute; dimpotrivă, enunțurile lui, cît de șocante, sînt învăluite parcă într-un halou de atemporalitate, de străvechi. Poetul pare propriul său cronicar, evocînd „pătimiri” abia memorate.

Reminiscențe ale obsesiilor din primul volum transpar și aici: asumarea foarte specială a *cuvîntului*, autoscopia sau refugiul în copilărie. „În jurul meu domnește marele nimic/Nefirească e întinerita lui îmbrățișare./Cu greaua mea povară de cuvinte/Cu frica nebună/Firește, voi merge înainte” (*Un năspuns*) pare să conțină toate asumările, nu mai puțin îndoielile, poetului. Cuvîntul și copilăria apar abundent în aceste poeme, amîndouă fiind refugii și zone de optimizare. Altfel însă, Zegreanu evită să hiperbolizeze rolul verbului, acesta fiind o componentă structurală, prilej uneori de autoironie: „Mi-e gîndul plin de versuri/Pe care le recit la cîte un ospăț” (*Sunt fericiți*); alteori însă, „povara de cuvinte” devine traumatică: „în intimitatea mea s-a sinucis ultimul cuvînt”, „trăiesc printre silabe sumbre”, așadar „rămîn un poet posac”.

Datorită poamei unei arderi prea intense și a unei încrederi necondiționate în actul liric, unele poeme combină imagini banale cu sclipiri inspirate. Există, oricum, o diferență calitativă față de primul volum, selecția celui de-al doilea fiind mai riguroasă. Am reținut cîteva versuri interesante, pierdute însă în construcții care le atenuează pregnanța: „Alții la fel mă urmează/Haită tăcută de imagini”; „Mîine voi ține o litanie/Pentru vecia răcăcită”; „Aștept vămuirea durerilor de cap/Supravegheat de-o cerșetoare”. Sînt imagini promițătoare, care însă trebuie încadrate într-o ramă mai bine finisată.

„Recunosc că viața m-a atras/și-s fericit:/Mi-am pus visele pe fugă”, declară la un moment dat poetul, desprins de reverii și dispus să-și abandoneze refugiile. Ultimul poem lasă însă deschisă calea unei anume incertitudini: „Sunt numai așteptare pe acest pămînt./În lumea fără vise/S-au ghemuit neliniști tăcute/Un spectator a lăsat ușile deschise/Vremelnicia seculă își ascute”.

Cu *Pornind de la un gest*, Iustinian Gr. Zegreanu mai face un... gest pentru împlinirea unei identități lirice.

Jurnal suedez

– III –

Gabriela Melinescu

1990

1 ianuarie

M-am trezit deodată cu senzația ciudată că sunt singură în lume. Oare acum sunt cu adevărat singură? Dureros de liberă, așa cum cineva din mine mereu și-a dorit? Hărțuită de curenții de răcoare ai invizibililor, de puterea morților asupra celor vii?

Chiar și „admiratorii mei“ au acum „mână liberă“ să mă atingă obscen, necunoscuții mei cunoscuți îndrăznesc mai mult, fără să bănuiască o secundă că ei au fost și sunt îngăduiți în preajma mea ca „obiecte de studiu“.

Singurătate aleasă parțial (puteam foarte bine să-mi iau „mes cliques et claques“

și să trăiesc în infernul paradisiac propus de Lionel, la Bruxelles). Am ales să mă pierd în singurătatea plină de fum de la pipele mele și cele moștenite de la René, cu miros de prune și cireși în care tabacul elvețian s-a amestecat cu măiestrie.

Un timp am reușit să mă abțin (grație lecturii lui Italo Svevo!) de la „viciul nostru“, fumatul pipelor, contractat la Luzern, în lungile noastre călătorii pe Rigi.

N-am încetat să scriu, am zgâriat în fiecare zi pielea albă a hârtiei, am desenat cu spontaneitate suprarealistă pe cearșafuri îmbibate de sucuburilor noastre, totuși fumatul nu mă părăsește ușor! Parcă ar cere să se pună ceva nou în locul său. Ceva la fel de frumos ca și fumul, cu blana lui alb

azurie! Ieri am cumpărat o sticlă de cognac, Courvoisier, 40 de grade, culoare de aramă, blană de tigră cu dungă neagră și gol alb luminat de vidul sticlei care se goleşte pe măsură ce inspirația mea e de nestăvilit. Mă îmbrac pe dinăuntru și pe dinafară cu Panthera tigris și mă simt la fel de bine ca și în mantaua de nori a fumului. Alb azuriu de nimic schimbat cu arămiu de foc! Cineva mă privește din patriile acelei Panthera tigris (originară din Siberia, Ranthambore și chiar Kolmården, în Suedia, unde s-au acclimatizat doi tigri!) metamorfozată în lichid arămiu prizonier în Sticlă.

3 ianuarie

Amintirea revelionului – am refuzat invitațiile unor prieteni, în schimb am invitat-o pe fosta prietenă a lui René și a mea, pianista Ingrid Lindgren. Îmi place silueta ei de sparanghel, umoarea ei masacrantă și muzica ieșind din degete, subtil, ca să sfârșească în omega capului. Cu ea pot să mă învălui în Arvo Pärt, în „Tabula rasa“, lăsând urme de pași enigmă pe zăpada din gând. Și cu ea îmi amintesc cel mai bine despre René – mâncăm ce i-ar fi plăcut lui să mănânce: saumon, caviar, bând din erotice pahare flaut șampania „Veuve Clicquot“. După miezul nopții, când anul meu tragic s-a schimbat poate în unul mai bun, am ascultat la radio bătând toate clopotele din Suedia, plătându-mi ca de obicei sunetul intens al clopotului domului din Lund – imaginându-mi că poate același sunet a fost primit de Karl XII ca o lovitură a destinului în coșul pieptului de erou. Apoi, pentru a concretiza ideea noastră că timpul poate fi înțeles numai prin muzică, Ingrid s-a așezat la pian cântând Mozart, Addagio în M-moll și Fantasia în C-moll. Delir de paradis în aer până când vecinii, îngreunați de prea mult băut și cântat gregar, ne-au bătut în țevile caloriferului.

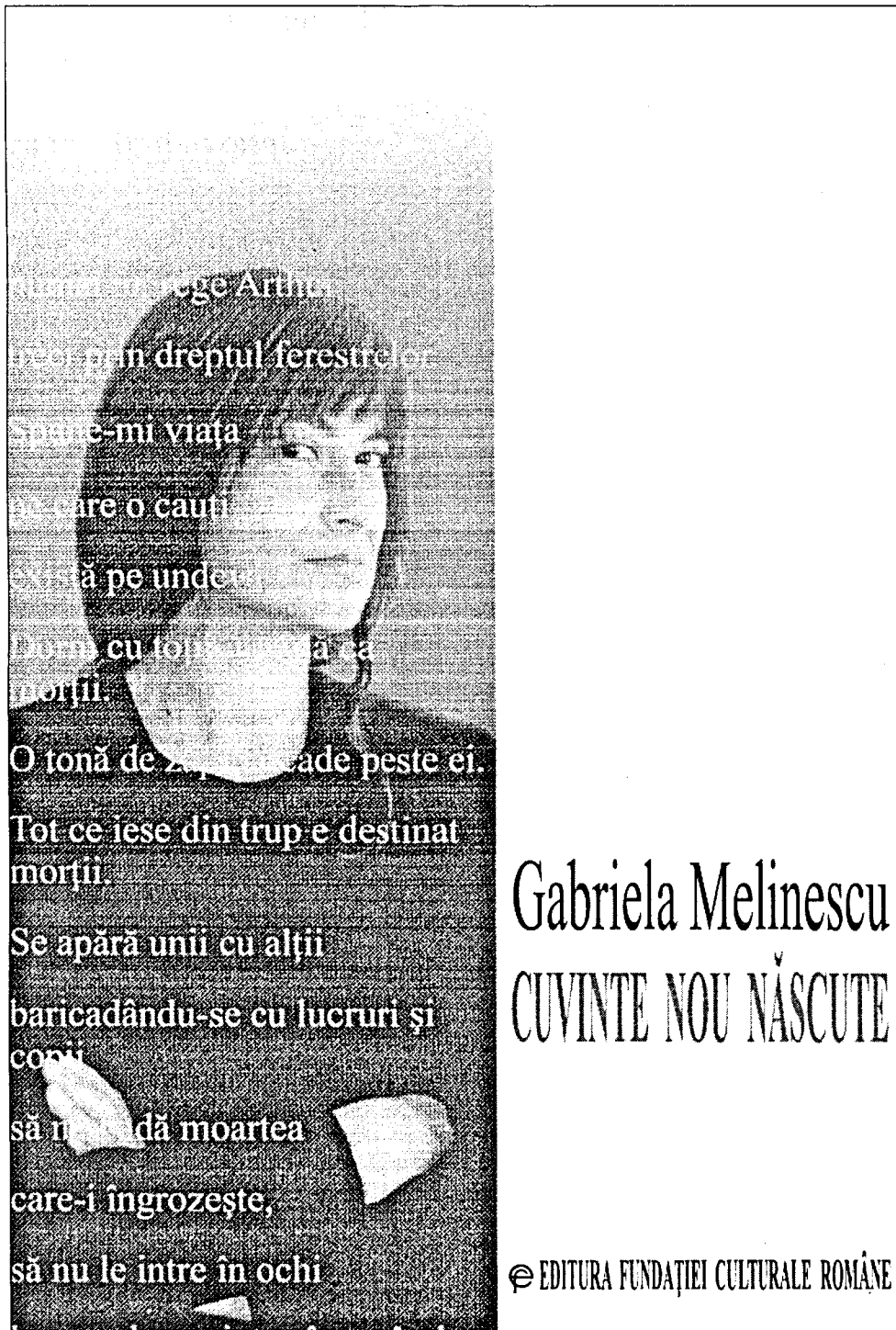
Am vorbit despre René, am citit prima lui scrisoare în care stă parcă scris tot ce urma să se întâmple mai târziu în timp. Ingrid a plecat acasă pe la ora două, avântându-se neînfricată pe străzile pline de bețivani reptilini.

Am rămas singură să sting candelabrele noastre, să meditez la timpul înțeles prin muzică. Înainte de a mă așeza în pat am recitat prima scrisoare pe care René mi-a trimis-o de la Stockholm, simțind tot timpul pe obrajii mei răcoare de la cineva care căuta să mă învăluie în aer din altă viață:

„Stockholm, 6.5.74

Gabriela, ma bien-aimée. M-am întors cu bine datorită protecției tale. Bineînțeles, avionul a avut câteva bătăi de aripi dar n-a fost nimic în comparație cu bătăile inimii care, după despărțirea noastră, mă urmăresc hărțuindu-mă.

În fond am o inimă grea și o mână la fel (de plumb) ca să-ți pot scrie senin.

Cât despre spirit, să nu mai vorbim: el e mlăștinos!

Tocmai l-am părăsit pe prietenul nostru Lutfi care venise să-mi aducă solidaritatea lui plină de sunete. În fond, aș vrea să fac precum regele David, să mă închid în camera mea și să plâng singur. Dar n-am găsit încă un loc și canalul meu lacrimogen este blocat pentru un moment: sistemul de ecluză nu funcționează încă prea bine!

Ce să-ți spun altceva decât că îmi lipsești mult și că fără „picioarele mele“ îmi e greu să merg. Humorul, care e uneori aliatul meu, m-a abandonat în mod laș. Ceea ce îmi rămâne sunt numai bunele sentimente care, după cum spunea Gide, cu sentimente bune nu se face decât o literatură proastă. De aceea te las, pentru o clipă și pentru ca această scrisoare să-ți parvină, pentru a deveni într-un fel mai conștient, înțelept și senin.

Te îmbrățișez cu dulceața cunoscută: pentru toate viețile!

A toi, entièrement, René“.

După cititul scrisorii îmi cercetez chipul în oglinda de la baie. Scrutez adevărul din apa întunecată a ochilor mei. Încerc să găsesc un răspuns la întrebarea esențială: cine sunt?

Știu atâtea lucruri neesențiale despre mine. Uneori, într-o clipită sunt luminată parcă de o incunabulă din cartea vieții, despre care se vorbește în Biblie. „Tinctura“ sfintelor din familia mamei mele strălucește și în mine. Îmi vine să urlu: Doamne, păstrează-mă în iubirea Tă!

M-aș bate cu pumnul în coșul pieptului, ca sinucigașii din familia tatălui meu strigând: Doamne, am păcătuit! Dă-mi înțelepciune pentru ziua în care chipul meu, va fi orbit de lumina de neînchipuit a chipului Tău. Vom sta față în față, văzând adevăratul meu chip pe care l-am uzat ca pe o mască de teatru.

Mă simt mai bine după ce am gândit aceste cuvinte în prima noapte de An Nou fără René. Fața mea s-a schimbat între timp. Prietenii sunt mirați vorbindu-mi de „noua ta frumusețe“. O enigmă hormonală după traumă și eliminarea unui cheag de sânge despre care crezusem că era „copilul nostru postum“. Bucata de sânge plină de mister în care el vroia să se prelungească și prin mine în înfinit.

Gândind la esențial mi-am pierdut somnul. Citeșc din nou *De tribus principiiis* (descrierea celor trei principii ale ființei divine) de Jakob Böhme, carte rară, dăruită de Sven Erik Tackmark, de ziua mea, o carte rară, o traducere în suedeză de genialul Erik A. Hermelin care a tradus și jurnalul spiritual al lui Swedenborg și alte cărți rarissime.

Citeșc cu tot corpul, la fel ca atunci când ascult muzică, despre tinctura divină prezentă în oameni, animale și minerale, în tot ce există, animat și inanimat. Văd cât de mare e întunericul în mine.

5 ianuarie

M-am trezit brusc uimită că locul lui René e gol. Dar miroase frumos, a René, un miros de neconfundat, ca și cum el este cu mine nevăzut. M-am culcat din nou, după o jumătate de oră m-a trezit sunetul

brutal al telefonului pe care am uitat să-l închid. Era Eva (Ström), care mă anunță cu bucurie că programul nostru de la radio, la care au participat și Agneta Ekmaner și Birgitta Trotzig, a fost pur și simplu excelent. În Sv. D. a apărut deja un articol de zile mari. Karl Otto Verkelid m-a căutat să-mi ia un lung interviu, dar nimeni n-a răspuns la telefon.

Îmi amintesc cum s-a făcut acest program, în apartamentul meu plin de flori, de ajutorul dat de Helge (soțul Evei) când în timpul înregistrărilor s-a întrerupt brusc curentul (lucru care se întâmplă rar la Stockholm) cum am așteptat liniștiți bând apă minerală și mâncând tartine pregătite de mine, în așteptarea curentului electric, cântând la pian și lăsându-ne fotografiate de Helge. Moment plin de bucurie în care am trăit ceva intens, de neexprimat, urmat de revenirea bruscă a curentului ca un fel de strigăt din geneză: *Fiat!* După care lumina electrică s-a unit cu cea din noi umplându-ne de o nouă energie.

Mă trezesc în fiecare dimineață foarte obosită – trăiesc în altă parte, unde umblu și mă consum mult. În mijlocul zilei mi-am amintit brusc de visul din partea a doua a somnului. Trăiam din nou în Elveția, la Luzern, eram cu iubitul meu René care mă ținea cu brațul după umeri, traversam podul medieval din Luzern, cu tablouri pline de scenele dansului morții. Podul despre care Arthur Schopenhauer a scris atât de entuziast – despre dansul morții în lumina clară a vieții, de puterea ei disimulată în jocurile iluziei. Apoi am mers mai departe și ne-am așezat în iarbă privind cum pășteau liniștit turmele. Munții se vedeau în depărtare albastrui deasupra lacului din care se înălțau aburi de răcoare. Aveam senzația că puteam ieși și intra din nou în timp. Aveam parcă cheia timpului. Deodată văd că René era cu picioarele goale, lucru care m-a uimit mult. Am spus

La curtea reginei Gabriela

După 1990, Gabriela Melinescu s-a întors, prin cărțile și prin grafica ei, în parte, acasă. Volumele ei de după 1990 – un roman, plachete de poeme, *Jurnalul suedez* (volumul I, publicat, volumul II, în curs de apariție, dar accesibil prin fragmentele apărute în reviste), prefața și traducerea la Strindberg – și desenele ei spectaculoase, pe care foarte multe reviste le-au publicat cu plăcere vizibilă, dovedesc că avem printre noi o personalitate de rang înalt.

Gabriela Melinescu – „Sueda“, cum o numea inspirat Ion Mircea într-un mic articol din *Ziarul de Duminică* – la maturitate fiind, este un caz (rar!) de încredere și fidelitate în perfecționarea spirituală. *Jurnalul* ei, extraordinarul ei *Jurnal*, ne sugerează asta. Fiorul religios al trăirilor ei (neortodox și de o autenticitate tulburătoare), munca ei cu ea însăși pentru a se menține și pentru a înainta – în plină cotidianitate fiind – în lumea spiritului, ne arată nouă, celor de rînd, cum se poate accede, alchimic, la noblețea sufletului și spiritului, dacă într-adevăr dorim asta. Gabriela e mai bogată decât cei mai mulți oameni: ea cuprinde realitatea miraculoasă a lumii într-o receptare și înțelegere în care e prezent atât fiorul religios (inclusiv mistic), cât și cel moral. *Jurnalul...* Ga-

numai că ar trebui să-și cumpere pantofi noi, aceeași marcă italiană, Testoni, pe care el a apreciat-o încă din adolescență, același model simplu dar extrem de elegant. El m-a privit surâzând enigmatic. Apoi a spus clar că acum nu mai are nevoie de pantofi, în locul în care se găsește acum nu mai are nevoie de nimic. M-am trezit uluită – René dispăruse brusc după ce spusese aceste cuvinte. Miroase din nou ciudat în toată camera, miros de ether, alfabetul celor prezenți în absență eternă.

10 ianuarie

Se întâmplă lucruri ciudate: așa-zisa revoluție din România a luat mințile românilor de aici. Există deja două partide care și propun să lupte pentru democrație în patria abandonată. Aceste partide sunt la cuțite, ca și cum scopul lor ar fi altul. Furioasa stare de spirit a membrilor parcă reflectă (ca o oglindă deformată) veninul și șuvoiul de injurături din presa română.

Nu fac parte din nici un partid. N-am fost niciodată implicată în vreo mișcare politică. M-am ocupat mai ales de munca mea. Ca jurnalist am făcut numai observații critice, niciodată de pe poziția unui partid.

Am polemizat în jurnalele suedeze numai cu Ana Maria Narti atunci când mi s-a părut că judecata ei asupra evenimentelor înclina prea mult spre stânga. Nu-mi plac violența și revoluțiile. Acesta e felul meu liberal. Aș vrea ca lucrurile să evolueze armonios, fără devărsări veninoase și murdărie. Dar se pare că e imposibil, ca și cum ceea ce se întâmplă acum ar fi fost creat altădată și trebuie să se manifeste în realitate pentru a se pune bazele unei civilizații totale.

În aceste zile grele, ca și cum n-ar fi de ajuns cu atmosfera de suspiciune creată printre cei în exil, proprietarul casei ne-a anunțat că se vor schimba țevile instalații-

briei Melinescu pare o complicată dovadă a deciziei autoarei de a fi bună, nobilă, creatoare, credincioasă și, totodată, proba vie că ea chiar reușește să fie așa cum și-a propus. Lumea ei, mai bogată decât a celor mai mulți oameni, e plină de semne (inclusiv semne pe care i le face inconștientul, care știe mai mult decât știe conștientul), de miracole (faste și nefaste), de încercări. Citind-o, am certitudinea că e o doamnă plină de har care a știut să-și păstreze și să-și amplifice harul care i-a fost dat. Cred că *Jurnalul* ei suedez nu numai că va îmbogăți literatura română, dar va fi unul din marile jurnale ale literaturii noastre. Cred că substanța nordică, spiritual-morală, pe care a asimilat-o autoarea, va îmbogăți și înnoi spațiul culturii române.

Am avut norocul s-o întâlnesc o singură dată, în 1997. Frumoasă, vie, fragilă și puternică, ea iradiază în jur o lumină spirituală puternică. Pentru că vrea să fie bună, e bună și generoasă ca o regină. Când mă gândesc la ea, o asociez unui metal prețios și dens, obținut prin munca ei cu ea însăși. Ca om și ca scriitor, regina Gabriela îmi învie și îmi crește respectul pentru tagma (altminteri nu foarte reușită) a scriitorului român.

MARTA PETREU

lor de apă! Asta înseamnă că se vor dărâma pereți și că vom trăi un timp ca printre dărâmături. Ni s-a oferit să locuim un timp în altă parte, dar vecinii au refuzat.

Echipa de lucrători e alcătuită din tineri suedezi provinciali, străduindu-se să ascundă un rasism militant, rece și violent. Deja știu despre mine că sunt o văduvă bogată și că editura care se găsește la parter este proprietatea mea personală. Am pus cărți și ziare peste cărțile rare, manuscrise și gravuri (printre ele și gravura Piranesi, fetișul meu iubit), pentru a mă apăra de eventuala scotocire a intrușilor.

Am decis să dorm pe canapeaua de piele pentru că patul nostru dublu e greu de mutat și acum e acoperit și peste el stau lucruri unele peste altele ca într-o pictură suprarealistă. Vorbesc la telefon, în limbi străine, lucră care trezește și mai mult antipatia lucrătorilor. Unul a început să-mi facă un fel de curte, interpretând greșit amabilitatea mea de a-i da un pahar de apă minerală când se simțea rău din cauza prafului de la demolarea unui zid. Arătăm cu toții obosiți, iritați de inhalarea prafului, dar vecinii sunt decizi să nu părăsească apartamentele pentru a nu-i da proprietarului ocazia să ne mărească chiria, care e deja foarte mare.

Citesc din nou o scrisoare de René, ca un remember al unui timp amintind despre geneza unei lumi în perpetuă creație.

„Stockholm, 8 mai, 1974.

Gabriela, *mon coeur*. Mă gândesc să-ți povestesc o istorie pentru a te înveseli puțin. Am citit-o azi noapte, căci nu puteam să dorm. Iat-o, marele șef apaș, Geronimo, mi-a povestit-o: «La început lumea era scufundată în tenebre. Nu era nici soare și nici zi. În noaptea eternă nu erau stele și nici lună. Totuși existau tot felul de animale și păsări. Printre animale erau niște monștri hidoși, fără nume, de asemenea: dragoni, lei, tigri, lupi, vulpi, castori, iepuri, verigițe, șobolani, șoareci și tot felul de animale târătoare ca șopârlele și șerpii.

În aceste condiții, umanitatea nu se putea dezvolta căci animalele și mai ales șerpii distrugeau progenitura oamenilor.

Toate creaturile aveau darul vorbirii și erau dotate cu rațiune. Existau două triburi de creaturi: păsările sau tribul înaripat și animalele. Primul era organizat și avea un șef: vulturul. Aceste triburi de creaturi țineau consilii foarte des și păsările vroiau să admită lumina. Dar animalele refuzau cu obstinație. Până la urmă, păsările au declarat război animalelor.

Animalele erau înarmate cu bâte, dar vulturul i-a învățat pe cei din tribul lui mânuirea săgeților. Dar șerpii erau atât de vicleni încât a fost imposibil să fie omorâți toți. Unul dintre ei a căutat adăpost în crăpătura unui munte din Arizona care se poate vedea și azi cu ochiul liber (transformat în piatră strălucitoare) lucind în roci. Iar urșii când erau răniți se multiplicau în alți urși, cu cât tribul înaripat încerca să-i omoare pe urși cu atât mai mult se înmulțeau ei. N-au putut să fie omorâți nici dragonii care erau acoperiți cu patru straturi cornoase în care săgețile nu puteau pătrunde.

Unul din monștri, cel mai hidos și ignobil era invulnerabil la săgeți și atunci vulturul a zburat foarte sus purtând o piatră rotundă și albă în gheare, lăsând-o să cadă în capul monstrului, omorându-l într-o clipă. Această piatră a jucat un rol important devenind sacră. S-au luptat zile în șir dar până la urmă păsările au ieșit victorioase. Când războiul s-a terminat, cu toate că mai erau câteva animale răufăcătoare, păsările au dominat consiliul și lumina a fost admisă. Atunci umanitatea a putut trăi și dezvolta. Vulturul era șeful luptelor drepte și oamenii au început să poarte pene ca emblemă a înțelepciunii, justiției și puterii...».

Această istorie despre creația pământului e departe de a fi terminată, dar ea e la fel de fascinantă ca cea lună atemporală pe care noi am văzut-o împreună. Nu crezi?

Am găsit de asemenea câteva versuri de Aimé Cesaire. Vrei să ascuți? «Voi regăsi secretul marilor comunicări și marilor combustii. Aș spune furtuna. Aș spune fluviul. Aș spune uraganul. Aș spune frunza. Aș spune arborele. Voi fi ud de toate florile, umezit de toți trandafirii. Mă voi roti ca sângele frenetic pe curentul lent al ochiului de cuvinte, în cai nebuni, în copii fragezi, în pietre de acoperit focul, în vestigii de timp, în pietre prețioase, destul de departe în adânc descurajându-i pe mineri. Cine nu va înțelege nu va înțelege nici răgetul de tigru.»

Aștept să regăsim secretul marilor comunicări și combustii. Te strâng la piept – *avec douceur* și disperare. René

P.S. Ți-am trimis într-un plic separat o carte a foarte demoniacului Bobby Fischer sperând sincer că mă vei bate data viitoare când vom juca șah împreună.“

Fără dată. Zi însorită. Am fost convocată de oficialități la poliție pentru un interviu în vederea obținerii cetățeniei suedeze. Plină de emoție am urcat scările clădirii binecunoscute – ușile se deschideau electronic ca în „O mie și una de nopți“ pentru că eram însoțită de un polițist amabil.

Sigur, mă doare inima că trebuie să renunț la cetățenia belgiană – *le royaume de la Belgique* care m-a primit cu brațele deschise și la ambasada belgiană din Stockholm mi s-au dat flori și am băut șampanie, mândră cu René lângă mine. Atunci i-am promis lui René că nu-mi voi schimba cetățenia, că vom rămâne belgieni până la moarte. Era și o promisiune că nu ne vom despărți, orice s-ar întâmpla. Dar viața a vrut altfel, mai precis moartea. Lionel însuși mi-a cerut să rămân belgiană ca să vin la Bruxelles și să locuiesc în casa lui. Acum trebuie să-l mint pe Lionel din nou, ca și cum n-a fost de ajuns că l-am mințit că nu am incinerat corpul lui René, minciună împărțită generos cu Yves și Alain.

Prietenii mei suedezi, scriitorii iubiți, la a căror prietenie m-am încălzit încă de la venirea mea în Suedia, m-au convins că era mult mai bine să am un pașaport suedez din moment ce m-am decis să trăiesc aici.

M-a primit o femeie amabilă, frumoasă, cu un grad mare. Mi-a pus întrebări interesante despre situația din România, apoi mi-a mărturisit că se întâmplă rar ca un pașaport belgian să se schimbe cu unul suedez.

Am păstrat frumosul pașaport belgian de culoarea vișinei, pe care stă scris: *L'union fait la force*, ca pe un talisman iubit. M-am simțit bine că personalul de la Invandrarverket, cunoscut pentru felul puțin amabil de a se purta cu străinii, s-a purtat atât de excepțional cu mine. Acum aparțin în mod automat și bisericii lutherane, deși eu rămân un credincios fără confesie – ortodoxia mea fiind o formă emoțională: mama, bunica, monahia Zenovia de la Nămăiești, rugăciunea inimii și curenții vitalității din *Filocalia*. Ajunge. Pentru o întreagă viață.

15 ianuarie

Se mișcă spiritele în țările baltice. Vizita lui Gorbaciov face senzație. Aici, în Suedia, sunt foarte mulți emigranți din aceste țări și politica suedeză e foarte favorabilă eliberării acestor țări crunt ingenuncheate și pregătite să le ajute din toate punctele de vedere. Trăim un timp crucial în care marele imperiu roșu se dezmembră de la sine căzând ca un balaur zornăitor și puturos. Cum se va debarasa lumea de cadavrul lui?

20 ianuarie

Dimineața, din nou în cimitir (Nor-rakyrkogarden) lângă micul cimitir evreiesc în care sunt înmormântate mari personalități ale culturii suedeze, ca pictorul Ernst Josephson dar și editorul Gerard Bonnier, și chiar și Nelly Sachs, a cărei lespede n-am găsit-o. Am lăsat „pietrele de amintire“ pe lespezile familiei Bonnier, mai ales pe lespede pictoriței Eva Bonnier, pictorița al cărei spirit și personalitate puternică se pare că s-au transmis editoarei pline de căldură și farmec, cu același nume.

Ce lucruri sublime pot descoperi într-un vechi cimitir! Mai ales când am citit obsesiv operele lui Strindberg. Flora și fauna e unică hrănindu-se din sucurile subtile ale celor de sub pământ. Dar ce păcat că n-am putut să mă dedau visării complete – am făcut greșeala să-l iau cu mine pe X, care detestă cimitirele ca mulți alții fără subtilă cultură și interes, crezând că mi-ar putea servi de ghid inspirat. Dar se pare că m-am înșelat, motivul pentru care a acceptat a fost ca să fie cu mine, ca un câine credincios, fad, fără voință. Sau: ca un copil care caută mereu fața și căldura unei imaginare mame, pentru că mama lui adevărată, nobila doamnă Y, e la fel de frustrată ca și el, înțepenită, de o rigiditate endemică, fără voință de a da drumul demonilor ei acumulați, a se goli de infern cu repetate mișcări voluntare. Incapabilă de naturalețe. Bănuiesc că în interiorul acestui tip de persoane nu se ascunde vreun paradis al liniștii în care boschete cu iasomie lasă în afară miros frumos. Dimpotrivă – dacă sunt încurajați puțin să deschidă gura, iese imediat un miros pestilential de stătut ofilind frunzele. E cazul multora, aici în lumea bogată a vestului unde copiii de generații sunt dresați ca niște păpuși de teatru să spună replici învățate pe dinafară, să nu gândească niciodată cu creierul propriu sau cu inima de marea frică imaginară de a nu-și lăsa la vedere mediocritatea. A nu risca niciodată, fapt pe care oamenii inteligenți aproape că îl provoacă dureros, vrând să iasă din ei, în libertate, pentru a se desăvârși, luând-o mereu de la capăt în arta de a deveni om.

(continuare în numărul următor)

Circumscrieri (III)

Mircea Muthu

Alături de *cezaro-papism* și de *mentalitate*, ceea ce s-a numit *alteritate* balcanică devine o chestiune de-a dreptul homerică prin discursul politic mai ales, preocupat să gestioneze criza de identitate a sud-estului, acutizată odată cu războaiele balcanice și prelungită în deceniile care au urmat primului război mondial. Inspirată de conceptul de *liminalitate* (Arnold van Gennep, 1960), exegeza modernă propune termeni ca *marginalitate* sau *inferioritate* (Nathan Schwartz-Salant – Murray Stein, 1991) iar cu aplicabilitate directă la spațiul ce ne preocupă, pe acela de „sine incomplet” (Maria Todorova, 1997), datorită caracterului de „punte” al Balcanilor (Mircea Eliade ș.a.). Ar fi vorba așadar de o alteritate parțială sau pe jumătate, translatată ca atare și în evaluările constructului cultural, cum ar fi ideologiile artistice gen mișcarea „narodcestvo” în Bulgaria și poporanismul în România etc. E, desigur, unul dintre primii pași în recunoașterea unei ontologii puternice, mai mult, și specifică dar și afină cu aceea circumscrișă de centralismele vestului. Aș aminti aici faptul că ambele argumente pledînd, odinioară, pentru alteritatea absolută în raport cu Occidentul – ortodoxismul (amplu interpretat, pînă la aberanta „falie Huntington”) și alogenia etnică (rasială) – nu mai sunt atît de concludente în condițiile imigraționismului contemporan, precum și în perspectiva concilierii, posibilă și necesară, între cele două biserici creștine.

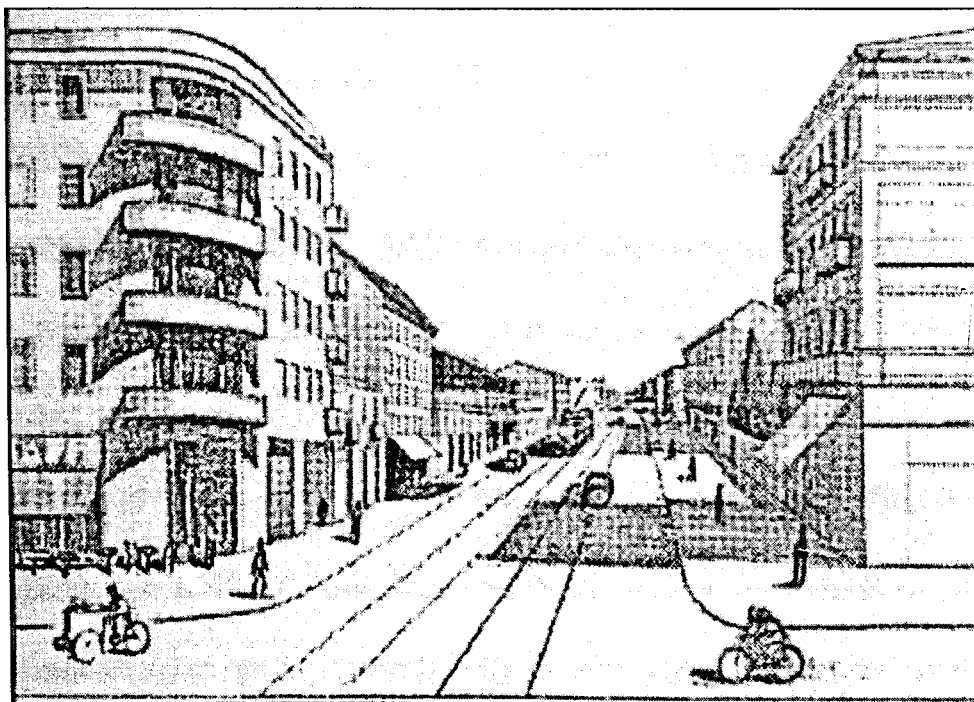
Dar *alteritatea* Europei de Sud-Est există și subzistă în epoca noastră și ea trebuie văzută din cel puțin două unghiuri sau, mai corect, are la bază două serii de cauze – interne și externe. Astfel, (auto)izolarea o vedem, în primul rînd, ca reflexul, în timp, al dublei periferialități sud-estice. Ca și periferie a periferiei (*id est* Poarta declinantă) întreaga zonă a intrat în procesul de forțată modernizare – consecință a „chestiunii orientale” dar și a emergentelor naționale, impregnate de spiritul teleologic în grafie romantică. Interesele marilor puteri ale zilei au decis pînă la urmă sincopele de aliniere la performanțele vestului care, în plină modernitate, a impus și *centrul* și, cor relativ, *circumferința*. Estul a cunoscut și el deplasarea centrului de la sensul eminentamente teologic (Dumnezeu, sferă infinită) în cheie ortodoxă la semnificațiile antropologice, unde centrul figurează interioritatea, raportarea la sine a individului. Numai că traducerea economică și sociopolitică a acestei mutații de profunzime s-a izbit de un *legatum* întretinut conjunctural, ceea ce a adus acuza lipsei de orizont, de conservatorism păgubos și, compensativ într-un fel, de măcinare inter-etnică. Vreau să spun că, după 1453 mai ales, sud-estul n-avea cum să-și revendice, precum occidentalul, privilegiul centralității. Aici nu e vorba de subversivitatea spațiilor periferice în raport cu centrul imperial în ter-

menii, să zicem, ai tendințelor centripetale/centrifuge din Imperiul Habsburgic. Sud-Estul, ca obiect de dispută a cel puțin trei Centre de putere, începînd cu perioada post-bizantină sau premodernă, și-a manifestat centrifugalismul doar ca modalitate de rezistență/supraviețuire și mai puțin ca tentativă de a se substitui centrelor respective, precum în Europa Centrală, unde Praga concura, virtual cel puțin, Viena; unde Bratislava își manifesta disidența de Budapesta, Budapesta de Viena ș.a. În sud-estul adiabatic și, în plus, cu un singur Centru impus prin forță (Istanbulul) a proliferat, în schimb, naționalismul odată cu cristalizarea statelor naționale și unde raportul dintre *stat*, *națiune* și *etnie* nu s-a finalizat în soluții adecvate. Cauza internă (dubla periferialitate) este instrumentată și aluvionată de o întregă strategie occidentalocentrică, începînd cu tîrgul de la Yalta (unde a fost salvată doar Grecia), ca să continue după anii '90 cu resuscitarea ideii de Europă Centrală și cu Tratatul de la Vișegrad, în perspectiva căruia Balcanii redevin o alteritate absolută împreună cu Rusia ori independent de aceasta. Este, ca s-o parafrzez pe Maria Todorova, un caz tipic în care politicul creează o geografie simbolică.

Dincolo de alteritatea determinată de factorii politici și economici există, fără-n-doială, una culturală. Limbile de circulație restrînsă, la care se adaugă rezistența modelelor etnografice, de sursă creștină, cultul pentru oralitate (ceea ce explică răspîndirea formelor diegetice) sau vitalitatea paradigmelor naționale au contribuit, în bună măsură, la necunoașterea culturilor vecine dar aparținînd aceluiași spațiu. Secolul XX a avut meritul de-a scoate în prim-plan unele valori și permanențe sud-estice, pre-

cum apetența pentru romanul istoric, diseminarea spiritului epopeic în toate literaturile din zonă, înscrierea tipologiilor pe o grilă de „universalii” de coloratură mitică, etică ș.a. Însă faptul că Ivo Andrici a luat Nobelul sau că Ismail Kadare, Kazantzakis ș.a. au devenit nume de referință în literatura universală nu schimbă, totuși, datele esențiale ale problemei, respectiv cantonarea acestor culturi (incluzînd aici plastica, muzica ș.a.) într-o marginalitate să zicem exotica, oricum lipsite de aderență și, mai grav, de înțelegere sub raportul vizionarismului, din care fac parte dezideratul soteriologic dar și funcția compensativă a creației spirituale. Un exemplu semnificativ pentru performanțele dar și pentru limitele în apropierea, de către occidental, a acestui spirit sud-est european sui-generis îl oferă traducerea epică a unor motive (Meșterul Manole, Marko Kraljević ș.a.) de către Marguerite Yourcenar în *Nouvelles orientales* (1963). E, desigur, unul dintre puținele cazuri cînd un scriitor important vine spre rezorvorul balcanic, așa cum procedează de altfel, dar mai puțin spectaculos, etnologii sau antropologii.

Cele două forme de alteritate, în mod artificial hipertrofiate de un discurs sau altul, se interconstrucționează. Diminuarea acesteia e însă atestabilă, chiar dacă prezența conflictelor obturează încă procesul ce va avea o finalitate firească, cînd perimetrul balcanic va înceta să fie privit într-un raport de absolută sau parțială alteritate. ■

Poeți români în limba franceză

Comme dans un dessin de Escher. Huit poètes roumains, așa se intitulează volumul apărut în colecția *RadiograPHies* a Editurii Phi, în coeditare cu Editura Ecrits des Forges. Prima editură e din Luxemburg, a doua din Canada. Colecția ca atare, „*Radiographies*“, e coordonată de Corina [Ciocârlie] Mersch și Jean Portante. Cartea este apărută „avec l'aide du Conseil National du Livre” – deci n-a costat statul român, care tot nu are nici o politică culturală externă, nici un leu. Totul s-a făcut pe bani occidentali. Din inițiativă occidentală – Corina Mersch [Ciocârlie], care a avut inițiativa antologiei, fiind și ea acum o occidentală. Generoasă cu cultura natală, desigur. Iar traduceri sînt făcute de Olivier Apert, Alain Paruit, Ed Pastenague și Odile Serre, prietenii noștri care nu numai că traduc de ani de zile în franceză poezia română, dar o fac... gratis: fără nici o plată din partea revistelor și editurilor unde publică, din pură admirație, poezie românească. Toți patru sînt nu numai excepționali traducători, dar și fideli în munca lor de traducere, de la Alain Paruit care a

tradus din română în franceză în jur de 100 de titluri, la Ed Pastenague care traduce de ani buni poezie, la Odile Serre, traducătoare de Bacovia și Fondane, la Olivier Apert, poet el însuși, și prins de curînd de boala grea a traducerii.

Ce a dat, în acest caz, România? Poeții: Ileana Mălăncioiu, Virgil Mazilescu, Ion Mureșan, Marta Petreu, Mircea Cărtărescu, Mariana Marin, Daniel Bănulescu, Simona Popescu. Opt poeți, traduși și prezențați la sfîrșit în cîte o scurtă notă bibliografică de către traducătorii înșiși și de către inițiatoroa proiectului, cred.

Să facem un calcul: cît ar trebui să cheltuiască statul român ca să organizeze apariția anuală, în 4-5 țări, la edituri bune, a 4-5 volume asemănătoare? De poezie, de proză, de esecistică. Și asta, vreme de 15-20-25 de ani de aici înainte. Cît ar costa? Ar cheltui oare statul român mai mult decît cheltuiește cu repatrierea cerșetorilor români din Franța? Nu, categoric nu. În 4-5 țări, în 4-5 limbi, 5 volume anual, vreme de 25 de ani de aici înainte. Pe banii statului român, iar nu pe cei ai traducătorilor, nu pe banii statelor occidentale. Ar fi un bun început de politică culturală externă. Plătind traducătorii la nivel occidental, desigur. Plătind costurile de apariție și de promoție pentru cărți, desigur. Neașteptînd alt beneficiu decît cel cultural, și știind că un asemenea beneficiu – numit și prestigiu, prestigiu național – se clădește încet, foarte încet, pe termen lung. Cu beneficii pe care le bănuiesc, dar nu le pot calcula, căci România, neavînd niciodată o politică culturală externă, nu a avut, bineînțeles, nici urmările faste pe care le aduce o asemenea investiție.

Am și alte idei. Sînt dispusă să le dau – gratis –, cu condiția să fie puse în aplicare.

MARTA PETREU

Debut

Scrisoare de dragoste prin e-mail, după doi ani și jumătate de căsnicie

Dragă Joco

Listează te rog această scrisoare, nu cumva să uiți ceva.

Îți scriu și ordinea în care trebuie să faci.

Din Mega cumpără următoarele:

un borcan mic cu muștar

un pachet de pesmet

un pachet de făină

zece ouă

un pachet de piper măcinat

o sticlă de Grasă de Cotnari

o sticlă de Ausbruch

o sticlă de Cola

o sticlă de Kinley

șase sticle de apă minerală.

Din piață cumpără următoarele:

șapte kilograme de cartofi (cei mai mari pe care îi găsești)

două căpățîni de varză

zece roșii mari

doi-trei castraveți

trei pepeni (știi tu, de unde am cumpărat și ieri)

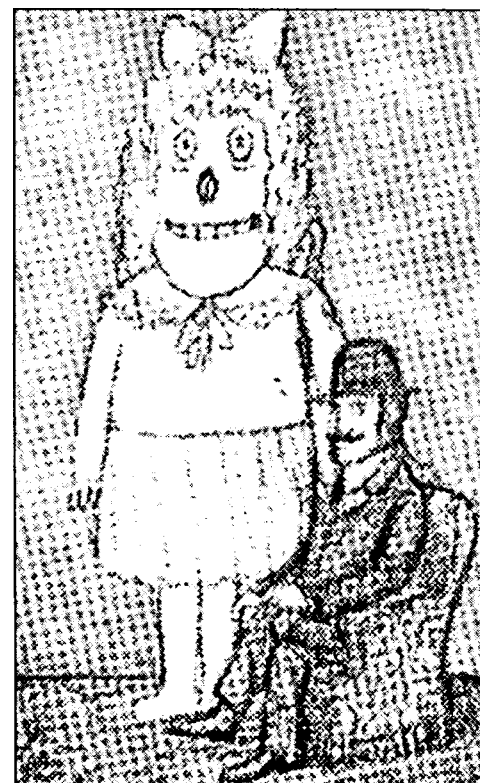
dacă găsești salată frumoasă, cumpără o

căpățîna
o legătură de pătrunjel.

Urcă într-un taxi și grăbește-te acasă. Taie în două pepenii, scoate sîmburii și pune-i în frigider. După aceea, curăță cartofii (dar nu-i tăia) și pune-i în apă rece. Pînă faci toate astea ajung și eu acasă. Vinurile, de asemenea, pune-le să se răcească.

Dacă reușești să faci toate astea, primești de la mine o diplomă.

Erika

Fata Morgana

Emil Ivănescu

„Je vous aime toujours plus,
si c'est possible...”

F. Chopin, *Lettre à George Sand*

Emil Ivănescu s-a născut la București la 8 august 1921. Tatăl său, Adam Ivănescu, a fost inginer agronom, funcționar la Ministerul Agriculturii, unde a deținut la pensionare o funcție relativ importantă la Direcția Aplicării Reformei Agrare. Mama sa, Aurora Ivănescu, a fost casnică. Viața lor, ca și a viitorului scriitor, a fost dominată de drama morții fiicei lor, Lucia, moartă la zece ani, în 1930. Un alt copil li s-a născut în 1931, Mircea. Emil Ivănescu a urmat cursurile Liceului Spiru Haret (aflat în apropierea casei natale, unde și-a petrecut întreaga viață, în cartierul oarecum retras și patriarhal din centrul capitalei situat între străzile Spătarului, Silvestru, Italiană – liceu unde, în cursul anilor, au studiat Mircea Eliade, Alexandru Paleologu, Dinu Pillat, Alexandru Vona – aceștia doi din urmă i-au fost colegi de clasă). A urmat un an la Facultatea de Medicină, părăsită în 1940 din motive inexplicabile, putându-se a se bănui o renunța-

re determinată sentimental, un an la Facultatea de Farmacie, părăsită apoi prin revenirea la medicină. În anii liceului a colaborat, cu recenzii și cronici literare și muzicale, la revista liceului *Vlăstarul* (printre colaboratorii căreia s-a numărat și C. Noica) și, cu o povestire și câteva poeme, la revista *Albatros*, editată în 1941-1942 de, printre alții, Geo Dumitrescu. A scris, în afară de poeme – în română și franceză – câteva nuvele, două *Jurnale*, urmărind alte țeluri decât cele ale notațiilor personale, și două dialoguri, *Dialogii Psihopatului sau Colocviile sfîrșitului de noapte*, „două acte cu o prozopopee” și un grup de texte adiacente, și *Artistul și Moartea*, monoact cu un antract. Aceasta din urmă a fost publicată în vara lui 1947 în unicul număr al publicației în mai multe limbi, *Agora – Colecția Sisiph*, editată de Ion Caraion și Virgil Ierunca. Aici au apărut texte în limba originală de Paul Celan (probabil debutul de scriitor origi-

nal al acestuia, la vremea aceea autor al câtorva texte poetice românești, și al unor traduceri), Carlo Bo, Alfred Margul Sperber, Eugenio Montale. Textul piesei a fost însoțit de o prezentare de Alexandru Vona, pe atunci autor al unui volum de versuri și colaborator, mai ales cu poezie, la *Revista Fundațiilor Regale*.

Emil Ivănescu s-a sinucis la 4 iunie 1943, după ce-și anunțase în prealabil gestul – pe care și-l amînase din cauza unui concert susținut la București în perioada inițial stabilită a pianistului Walter Gieseking. El însuși a cântat, se pare vădind calități reale de interpret, la acest instrument, și a participat la cel puțin un recital organizat în 1942 sau 1943 la Ambasada Elveției în București.

(Text preluat din *Euphorion*, an IX, nr. 1, 1998)

MIRCEA IVĂNESCU

În seara aceea, mă gândii mult la el: trebuie să fi fost extraordinar de frumos, așa cum era îmbrăcat, după moda timpului, purtînd cu adorabilă grație, totdeauna puțin dezordonată, costumul negru de o croială originală, contrastînd în chip elegant cu rufăria albă, fină, a gulerului și manșetelor. Ceea ce trebuie însă că atrăgea de la început privirile era chipul lui întotdeauna extrem de mobil, și care numai în unele momente, în fața clavierului, încremenea în linii dure, ca o mască a durerii. Atunci ochii lui oglindeau electricizanta agitație ce-l străbătea din adîncul ființei sale subrede, căutînd întrupare în afară, iar mîna lui desfășura sigură, serios și condusă parcă de o putere supraumană, neîntrecute pasagii de expresivitate. Altminteri era de o bună dispoziție de copil răsfațat, iar zîmbetul lui, parcă vesnic puțin trist, ascundea o rafinată susceptibilitate. Trebuie să mai fi fost încă extrem de copilăros, îi plăceau parfumurile tari, leșinătoarele esențe de ambrozie și mirt.

Nu știu de ce interesul meu pentru Ea s-a desfășurat, de la început, sub semnul acesta al inefabilei atracții chopiniene. Aș putea spune că a apărut în fața mea ca o firească și de la sine înțeleasă urmare a adorației pe care i-o purtam, ca un îndrăgostit, lui. Astfel că atunci cînd a apărut ea între preocupările mele, n-am observat-o de la început prin propriile ei puncte de originalitate – și avea destule! –, ci prin cernerea fină, a unei vaporate și eterizate imagini ce mă însoțea ca în vis, tot timpul.

Mă frămînt și acum în zadar să-mi amintesc împrejurările în care am văzut-o pentru prima oară. Probabil că atunci n-am luat-o în seamă cu atenția mistuitoare cu care îmi era dat s-o urmăresc mai tîrziu, ori de câte ori o întrezăream numai.

Cred, însă, că ceva a clintit în mine atunci, și într-o monahală tainiță a sufletului meu destrămat, s-a furișat, umilită, o amintire, care acum de-abia începe să-mi lumineze drumul întoarcerii pe neînțelesele căi ale amintirii.

O vedeam poate de multe ori, dar numai într-o anumită zi am început s-o privesc cu dureroasa atenție a obsedatului; mai mult încă, să o caut nesățios, să vreau să o întîlnesc, ca să-i fur o clipă imaginea-i grațioasă pe care s-o torn în avide tipare, ca un olocaust adus generos pe altarul intim al propriei desolidarizării, de neînvinsă pînă atunci vanitate și indiferență stearpă. La toate acestea a contribuit, natural, și el, căci în clipa în care am observat-o atent pentru întia oară, am regăsit în mine asociația figurii ei cu muzica lui, ca ceva de la sine înțeles, comparație care avusese loc în mine însumi cu mult înainte, dar care abia acum ieșea la iveală. Din clipa aceea i-am descoperit, pe rînd, amănunte care pînă atunci îmi scăpaseră din ținuta și mimica ei, și care mă însoțesc vesnic ca un „fragmentarium” ce conține numai disparate lucruri pentru altul, dar de un nedesmințit și aproape bolnav interes pentru mine însumi.

A fost clipa aceea minunată, cînd privirile noastre s-au încrucișat pentru prima oară, poate întîmplător și de data asta, însă au stăruit una în alta, intenționat, atrase de un sentiment de așteptare care își făcea loc cu greu în lumina înțelegerii logice – era însă, negreșit, așteptarea conștientă a celor ce aveau să urmeze. Eu, pentru prima dată, o priveam cu interesul cu care aveam s-o privesc în urmă, de atîtea și atîtea ori; ea, poate cu gîndul, ironic, de a-mi înfrînge privirea, pe care o simțea acum, desigur, cu impertinență și premeditată împotrivire, așintită asupra-i. Refuz să cred că timpul acela ar

putea fi cronometrat în palidele noastre măsuri obișnuite; timpul interior se amplificase însă, desfășurîndu-se obsedant și trecînd dincolo de limitele, arar perceptibile, ale unei stări de fapt conștiente.

Imaginea ei s-a întipărit atunci în mine, pătrunzîndu-mă cu stupefiantă intensitate, pînă în indescifrabile adîncimi, ca mirosul superb de lugubru în măreția lui, pe care îl exală funerari crini aduși postum ca un omagiu lasciv și patetic, înaintea catafalcului unei neasemuite fete, ucise de tine în timpul unui interminabil coșmar, investimîntată în negru, între draperiile de catifea grele, zdrobitoare prin consistența tăcerii lor parfumate. Ea a fost cea dintîi care a întors atunci privirea și am resimțit că, totuși, prin acest gest de îndepărtare minimă, confirma tocmai apropierea irevocabilă a imponderabilelor dintre noi. Clipa magicului schimb de priviri a fost începutul: crearea precedentului atît de trebuincios în relațiile noastre.

Schimbul de priviri îmi apărea acum pentru prima oară într-o lumină pură și cristalină, de o precizie și cu un accent de „imposibil altfel” aproape matematic, așa cum în geometria în spațiu se întîlesc deodată și fără nici un fel de motivare premeditată două curbe: a ei, grațioasă și de o lăuntrică gracilitate care o determina să capete spirituale volute la ritmice niveluri repetate apoi melodice; a mea, rudimentară, frîntă, nu arareori întretăiată și căpătînd abia după întîlnirea cu ei, oarecare distincție în ținută.

A fost seara primului poem...

Zilele următoare... dar pot fi măcar povestite, cînd tot ce făceam nu avea alt scop decît să pregătească, pentru o clipă numai chiar, revederea? *Ea era mult dorită, neașteptată actualizare a reveriilor mele din umbra capricioaselor suavități chopiniene.*

tă privirea asupra mea, când am trecut prin fața ei în dreptul terenului de *lawn-tennis*. Acum nu-mi mai puneam întrebarea dacă ea avea cunoștință despre interesul, exagerat din cale afară, cu care o urmăream cu privirea ori de câte ori îmi era dat să o întâlnesc; acesta era un lucru cert. Mă întrebam însă cum privea ea acest insolit omagiu pe care i-l aduceam și, mai ales, în ce lumină îi apăruse aceasta; eram oare unul ca și ceilalți care, văzînd-o acum pentru prima oară, continuau să-i savureze imaginea fixînd-o cu impudică intenție (faptul că nu încercasem de a-i fi prezentat printr-un prieten comun – prin B. de pildă – ba mai mult încă, odată evitasem lucrul acesta într-un chip prea puțin vizibil pentru ceilalți, dar destul de semnificativ pentru ea, căci ne întîlnisem toți trei în față, neașteptat, și deci știa că-l cunosc, dar eu plecasem îndată, invocînd cea dintîi scuză care-mi trecuse prin minte...). Mă socotea poate un iremediabil admirator, extraordinar de timid; dar nu, căci siguranța calmă cu care mă obișnuisem mai tîrziu s-o privesc, ca pe un pur spectacol estetic, ba încă cu o ușoară umbră de ironie pe figură (deși în sinea mea se dezlănțuiau violente și exasperante scene între sentimentele contrarii care mă năvăleau atunci, inundîndu-mă) dezmințea formal acest lucru. Putea să-i rămînă, atunci, numai încredințarea că într-adevăr, urmăresc un gînd dezbrăcat de primitive insufări ocazionale, și că aveam meritul de a cunoaște rolul precumpănitor al așteptării într-o lume emoțională, unde valoarea cea mare constă doar din preliminarii... Dar nu, e prea mult ca să cred toate acestea...

[...]

*

Și iată că în ziua aceea, beat de emoție, m-am aplecat cuprins de nețîrmită încredere în puterea neînțeleasă, dar pe care o simțeam de neînvins, a gîndului, rîvnind să o cuprind, apropiindu-mi-o.

A fost poate ciudat, dar nu găsesc nimic ridicol în scena aceea cînd am stat aproape o oră cu ochii fixați asupra profilului ei clar ce iradia ceva din vibrația luminoasă a unui portret rembrandtian, chemînd-o pe nume, cu toată puterea de concentrare a gîndului meu, pe care-l simțeam acum de o nestăvilită forță. Nu știu cum mi-a venit această idee, dar odată conștient și atras de nouitatea experienței pentru mine, am insistat să-mi concentrez razele gîndurilor mele să converge, în valuri de armonice energii cerebrale, orînduindu-se ritmic în cadența unei adevărate emisiuni de unde hertziene, atingînd, în cele din urmă, regularitatea cronometrică a unei mașini. Mi-ar fi imposibil să nu cred că sensibilitatea ei destul de rafinată n-a surprins ciudatele indicii ale acestei manifestări de nepătruns, dar e cert că a înregistrat, totuși, întîmplarea, și că într-un anumit moment va ști să facă o revelatorie legătură între întîmplarea aproape trecută neobservată pentru ea, de atunci, și cele ce au urmat mai tîrziu.

[...]

*

În noaptea asta m-a cuprins deodată, gîndindu-mă la ea, o disperare fără margini. Ce sens poate avea o astfel de existență în care eu nu fac altceva decît să trăiesc în umbra ei, nutrind vanele speranțe ale unor dorinți care, în chipul cel mai formal, sunt irealizabile. Viața întregă îmi apare scursă de orice semnificație și eu însumi un penibil cabotin, jucînd roluri pe care le știu imposibile, din vanitatea absurdă de a atinge niveluri irealizabile. Și, totuși, ceea ce mă rănește pînă la nebunia contradicției este faptul existenței ei: pare creată atît de perfect tocmai din nevoia de paradox cu care o supremă forță ironică ar voi să-mi arunce în față, și așa destul de brăzdată de neintenționate vicisitudini, disprețul său fără margini. Fără îndoială că viața ei este solfegiata într-o tonalitate complet diferită de cele monotone ale noastre: o tonalitate formată numai din su-

Emil Ivănescu

Portretul și biografia artistului cer adesea imense eforturi de adaptare, uneori chiar resurse de invenție, pentru ca publicul să regăsească indicii operei și acel complex de calități și suferințe cu care identifică imaginea creatorului.

Din mărturiile prietenilor, s-ar putea construi însă o viață a lui Emil Ivănescu, care prin zbuciumul și neconformismul ei, prin orgoliul înțeles pînă la limitele byroniene și prin acel brio, uneori înfricoșător, care a făcut ca Wilde să fie considerat de unii mai interesant ca om decît ca artist, să depășească credibilul, frizînd literatura romantică.

Singurătatea, sub cele trei aspecte primordiale: al lucidității și al mîndriei, al scepticismului și al obsesiei morții, Peciorin, Sanin și Hippolyt, modelase figura tînarului care, de la 16 ani, arăta ca un om de peste 30: fruntea înaltă ascetică, gura amară cu buze vinete, obraji duri fără vîrstă.

Numai în ochii grei, mereu convalescenți, se aprindea uneori focul misterios, pasiunea care străbate și în scrisul lui, neașteptată și tulburătoare, ca un glas grav de violoncel între notele lucide ale pianului.

Conjurația mediocrilor, surprinși de omulețul care din clasa V-a nu mai înțelegea să-și ascundă disprețul pentru beneficiarii simplității, și lipsa de înțelegere a cîtorva profesori cari nu vedeau decît atitudinea pasivă și indiferentă și surîsul în care ghiceau un ciudat sentiment de superioritate, îl ajutaseră să se izoleze în compania lui Mișkin și a lui Martin Eden, între eroii lui Proust, atît de rar împrieteniți cu figurile violente ale romanului rusesc, călător pasionat prin veacuri, staționînd îndelung la toate marile răscruci ale gîndirii și ale frumosului, visînd săptămîni pe marginea unei cronici care aruncase peste veacuri surîsul vreunei prințese de mult uitate.

„Jurnalul unui sinucigaș“ și un altul personal, pe care îl va ține pînă la sfîrșit, cîteva poeme și eseuri critice, rămîn din anii de liceu dedicați mai ales lecturii.

„Brûler les étapes“ acesta poate fi titlul următorilor trei ani, ultimii. Cu bagajele tuturor experiențelor livrești, crezîndu-se călit de aerul pur în care trăiesc eroii, renunță la odaia din care își făcuse observatorul și lumea, pentru a-și căuta destinul afară.

Bilanțul universitar: un an de medicină, altul la farmacie – din frondă și numai în cataloage – și al treilea iar la medicină, la fel de platonic.

Adoptase atitudinea rimbaldiană – orice merită și trebuie cunoscut. Sălile de disecție și distracțiile colegilor cari realizau cel puțin latura distractivă a personajului paradoxal și misterios, ca și concertele și bibliotecile.

Voltaire și Joyce sunt preferații. O memorie cu adevărat fenomenală îi permitea să utilizeze fără fișe (n-au rămas decît cîteva carnețele care nu justifică erudiția manuscriselor) un material enorm, cu laturi care frizau aproape inutilul. Anatomia și fiziologia își vor găsi ca în „Zauberberg“ o utilizare emoționantă, plantele și otrăvurile studiate la farmacie și chiar

lecturile distractive de calendare vechi și dicționare vor face din personagiile lui apariții bizare, aducînd poate numai cu ale lui Huxley.

„Dialogii psihopatului“ este opera cea mai compactă a acestor ani, piesă stranie proprie numai lecturii, conținînd ca și „Artistul și Moartea“ pe lîngă un material luxuriant – rodul malaxării a douăzeci de secole de cultură și de zbucium – și drama proprie, străbătînd discret sub focul de artificii al spiritului său paradoxal, sceptic și totuși pasionat.

Poeme în proză, un jurnal în care wertherianismul și-ar găsi o nouă eflorescență, nuvele pentru cel puțin două volume, realizînd o operă capricioasă (Morgan, Apollinaire și Cocteau), marcînd poate vîrfurile unui triumfi în care personalitatea artistului se prezintă sub cele mai neașteptate aspecte, în sfîrșit, începuturile a două romane, formează restul moștenirii sale literare.

Polivalența creatorului era și reflexul vieții multiple a omului. Literatul și pianistul cu un dar înnăscut (ne-a rămas și o admirabilă suită grotescă) era cunoscut altora ca o siluetă mondenă de snob blazat și sceptic, figura pe listele cîtorva cheflii cu totul liniștiți în ceea ce privește identitatea comeseanului, trăindu-și în același timp romanele proprii și rolul modest din cercul familial, care nu era interesat decît de examenele „băiatului“.

Capitolul ultim e cel care ar da caracterul fabulos biografiei, impregnînd în același timp opera cu fixativul dramatic al vieții la care se renunță.

Sinuciderea lui Emil Ivănescu scapă cu totul atît terminologiei medicale, cît și celei pasionale. Ne limităm la fapt, în forma extraordinară în care s-a produs.

Cu cîteva luni înainte, comunică prietenilor hotărîrea și termenul pe care și l-a fixat.

Comunicarea fără justificări (singura, de ordin sentimental, dată unuia, e infirmată celorlalți), făcută pe tonul cel mai puțin grav, devenind chiar din ce în ce mai amuzant, și înflorită mereu cu amănuntele gestului despre care vorbea ca un artist despre opera sa (se scuzase chiar dacă regia va fi mai săracă din cauza timpurilor grele), sfîrșise prin a asigura pe toți că e vorba de o mistificare.

Amînarea sinuciderii, din cauza concertului unui celebru pianist străin, liniștise chiar pe cei mai îngrijorați.

Vizitele de rămas bun făcute cîtorva cunoscuți, mimînd o gravitate grotescă și profitînd de particularitatea momentului pentru cele mai usturătoare sincerități, pîrură apogeul farsei.

Îngrozitoarea dezmințire din zorii zilei de 4 Iunie 1943 avea să trezească în multe conștiințe frazele echivoce, în care de atunci farmecul spiritului în aparență dezinvolt, trebuie să fi căpătat o teribilă semnificație.

Despre pierderea pe care am avut-o prin moartea necunoscutului de douăzeci și doi de ani, „Artistul și Moartea“ stă aici mărturie.

Și sperăm că acesta e numai un început.

București, 1947
(Revista *Agora*, nr. 1, 1947)

ALEXANDRU VONA

nete inefabile, liberă și cu curajul de a privi în față disonanțele, cîntată după o necunoscută partitură, scrisă de un maestru necunoscut, îndrăgostit, și el, poate, de o umbră...

În noaptea aceasta am fost într-o stare de nevrotică, ce m-a adus pînă aproape de indiscernabilele margini ale unei calde, indescriptibil de simpatice nebunii. Cu pasul ferm al aceluia ce-a luat o hotărîre bine motivată sieși, și deci nu-i mai poate păsa de ceea ce vor gîndi ceilalți, am coborît pe treptele înguste și parcă alunecoase pînă în *taverna sufletului meu*, cu gîndul de neînvins de a nu-mi refuza nici o umilință, de a nu tăvăli în blamabila destrăbălare, așa ca o meritată pedeapsă pentru vinovața mea stare de spirit din timpul din urmă. În atmosfera pîcloasă și plină de neînțelese strigăte de aici, nesfîrșitele cohorte de iluzii abandonate străluceau în culori varii, dar obositoare în alternanța lor de la verdele crud vegetal și roșul funambulesc, pînă la galbenul aproape acromat întocmai ca sticlele cu otrăvitoare licori ale uitării, orînduite în vitrina vreunei ospătării de periferie. Simțeam nevoia, cu atît mai umilitoare pentru mine pe cît nu aveam îndeajunsă putere de a mă împotrivi ei, simțeam nevoia de a arunca din sufletul meu oropsit toate principiile care ajunseseră acum să fluture trențuite, scheletice și sinistre ca niște standarde învechite: steagurile filfii în vînt în același fel, indiferent dacă e victorie sau înfrîngere. Căile adevărului sunt cele mai grele de străbătut și pentru a te menține pe ele trebuie să știi să faci, din timp în timp, sacrificii de cele mai autentice nebunii. După cum nu poți ajunge credincios cu adevărat înainte de a fi fost ateu convins, tot așa nu puteam să transcend într-o lumină mai pură a sentimentelor mele pentru ea, decît declasîndu-mă fără nici o împotrivire în noroiul unei aproape totale desolidarizări de idealurile mele de mai înainte. Sufletul meu se aseamua acum unei rușinoase taverna afundate între umile străzi prost luminate, din cînd în cînd răzbătînd, dinspre partea aceea, zări de lumini și zgomote de glasuri răgușite, proferînd sepulcral blasfemie imprecăziuni. Și prin ceața mohorîtă dinăuntru se puteau vedea, plutind nori denși de fumuri, așa cum ar apărea, miraculos materializate, vortexurile de pasiuni contradictorii, care, din neputința de a se ridica vreunul asupra celorlalte, rămîn toate pe loc ca într-o apă noroioasă, încetozînd în chip înăbușitor atmosfera...

Descoperisem între timp ceva nou: satisfacția de a te și ratîndu-te, de a te observa conștient și cu ciudată, secretă satisfacție, coborînd tot mai jos, treptele din ce în ce mai întunecate și mai aglomerate ale unor din ce în ce mai mizerabile niveluri de josnice existențe. Voisem senzațiile tari pe care în van încearcă să le găsească cel trădat între pulpele istovitoare ale unei respingătoare femei de stradă, vroiam senzațiile tari ale fumătorului pasionat, ce găsește plăceri intelectuale în plutirea unduind a fumului opac și morbid de opium, ceva din amara tresărîre a oțelului rece purtat de o mină nehotărîtă a sinuigașului la tîmplă, ceva din înmărmuritoare plăcere dureroasă pe care o încearcă acela ce împlîntă cuțitul în inima spăimîntată a semenului, cînd se ferește involuntar de țîșnirea lipicioasă, neașteptat de caldă și de roșie a sîngelui...

Totul striga în mine aclamînd o cît mai grabnică înscăunare a demenței, pe care o presimțeam cu irezistibilă atracție secretă, emanînd din mine cu impetuoasă frenezie, ca o apă mare murdară și înspumată care umple amenințător barajele, făcînd să se clatine zăgăzurile și amenințînd să treacă în timpul, cel mai scurt, stîncile, pentru a se revărsa apoi în mărățe dezlănțuiri sonore, binecuvîntat devastatoare, sfărîmînd rezistența, ce pare acum pigmeică și prelingîndu-se cinetică și aproape neagră, ca argintul viu,

peste orice fel de reliefuri, fertilizînd și vivificînd cernoziomurile menite unei noi vegetații, mai puternice, cea marină...

[...]
Jurnalul acesta, cu toate părțile lui ridicole, capătă, din ce în ce mai pronunțat, caracterul teatral al unei foarte literare mărturisiri, cu atît mai odioase, mie, cu cît se înfruptă, cu blamabilă nepăsare artistică – ce caută pretutindenii „efecte” de stil sau de situație – din realitatea cea mai acută, și prin aceasta cu atît mai susceptibilă, a împovărații mele existențe.

Am cetit undeva supărătoarea observație că marile elanuri sufletești, obositoare, pot fi stăpînite nu refilîndu-le, ci exteriorizîndu-le... pe hîrtie, sub forma mărturisirii scrise. Oare acum nu cumva fac același lucru, literaturizînd povara mea emotivă sub această îndoielnică formă artistică? Ar fi o trădare destul de ineleantă față de dreapta intuiție estetică, pe care o simt călăuzindu-mă în scris.

Oricum ar fi însă, în unele rare clipe mă simt cuprins de o febrilă emoție creativă. O întreprinzătoare siguranță îmi flutură pe dinaintea surîsului meu de cinic jumătate amuzat și jumătate incredul, perspectivele încîntătoare ale unor fermecătoare proiecte, ce-mi par atunci realizabile. Și mă gîndesc în clipele acestea, cît de mare e puterea mea pe care ea mi-a insuflat-o și că trebuie neapărat să mă arăt vrednic de ea creînd ceva măreț spre nemuritoare glorie a divinului subiect care le-a inspirat.

Emil Ivănescu: el vine din altă lume, ruptă și de realitatea contemporană și de ceea ce înțelegem noi prin realitate. Eu îl văd ca pe o altă formă a scufundării în „irealitatea imediată” a lui Blecher. Ca și Blecher, el era un mare bolnav, deși boala lui era mai puțin vizibilă, mai ușor de confundat cu acele năsfățuri pe care și le permit bolnavii imaginari. Ce ecou va avea? Greu de spus. Limitat, fără îndoială, căci e un text de un rafinament masochist quasi-muzical, ultra-sensibil și ultra-discret; prieten cu moartea, care în sine nu e un subiect atrăgător.

MATEI CĂLINESCU

Îmi găsesc o ciudată afinitate cu paginile strănii ale literaturii: cele 11 sonete de pasionată nebunie ale Mariei Stuart, scrise pentru Bothwell, portretul intangibilei Ute Ende al lui Heinrich Mann, sau paginile de o indecentă amărăciune înșelată ale Contelui de Lautréamont din „Les Chants de Maldoror”.

Mă văd așezat la masa de lucru și scriînd, fără efort, strănii însemnări despre nemăpomenite aventuri sufletești, care să întrecă naivitatea delicioasă a lui Xavier de Maître sau mentalitatea otrăvită a lui De Quincey. Să-mi transpun deodată cititorii într-o lume cu desăvîrșire nouă, creată *in petto* și ad-hoc pentru acest neasemuit prilej de auto-afirmare: o lume în care culorile și formele să fie cu totul altele, ascultînd de alte legi ale luminii și coeziunii, ca în tablourile de funambulescă viziune irațională ale lui Marc Chagall.

[...]

Alteori stam ceasuri întregi în fața pianului, cîntînd numai din Chopin. Printr-o mistică transubstanțiere sufletească a cărei prețioasă intuiție o avusesem de la început, regăseam în adorabila tristețe a muzicii lui o delicioasă intimitate cu strălucitoarea lume a Cynthiei în realitate intangibilă.

Era o fericire nesperată de a mi-o apropia în felul acesta, necunoscut altora, numai pentru mine. După cîtva timp încercările acestea luaseră caracterul unei încîntătoare monomanii: mă străduiam să găsesc fiecărui pasagiu o interpretare în acest sens și eram

aproape disperat cînd găseam pagini de multuitoasă izbucnire romantică, al căror înțeles mi se părea că-mi scapă, sau că descifrez în el numai superficiale deslușiri. [...]

Și îmi plăcea mai ales să cînt sonata în sib după o concepție personală a tempo-ului ei, oprindu-mă oriunde îmi plăcea mai mult și cîntînd-o rar de tot, lăsînd să cadă notă cu notă, melodia dură din cîntecul năpraznic al morții. Într-o seninătate austeră, nostalgicul izvora răscolitor în accente melodice de o frumusețe ciudată; o bucată morbidă plină de pasagi agitate în care sunetele se încheștau și se răzvrăteau în imagini impresionante, deznădăjduite, mai ales în *Trauermarschul* care constituie una dintre cele mai impresionante pagini muzicale care s-au scris vreodată.

Finalul solemn, de o genială dezordine, iluminat parcă de viziunea unei făgăduinți și în a cărei atmosferă vibrantă (reluată în *ébauche* în al 14-lea preludiu) Rubinstein vedea plînsul vîntului suflînd peste morminte, după consumarea dramei.

[...]
Am revăzut-o astăzi, prima dată după cele două săptămîni de vacanță, în a doua zi de cursuri după-masa. Se stîrnise un vînt mare dinspre larguri și alele fremătau așa încît plopii cei mari, de un verde orbitor în uraganul de lumină nesecat al soarelui, păreau însuflețiți. Mai mult i-am ghicit prezența, căci mergea însoțită de o prietenă, înaintea mea. Nu mă puteam înșela un singur moment: era desigur ea cu mersul ei inimicabil, calm, elegant. Am grăbit pe alea ală-

turată ca s-o ajung din urmă, s-o văd. Nicio dată lumina nu mi s-a părut mai puternică, nicio dată vegetația grădinii mi îmbrăcase mai vaste întinderi ale culorii verzi de o plînatate și de o luxurianță fermecătoare, încît cadrul acesta nemişcînd pînă acum îmi infuza în tot trupul, prin capetele dezgolate parcă ale nervilor, o senzație de dureroasă ușurare. Totul mi-a lăsat neștearsă impresia de verde catifelat și melodic, așa ca acompaniamentul în surdina al triumfalei izbucniri simfonice din urmă. Acum mergeam în rînd cu ea, aproape: puteam să-i văd profilul care mă chinuisem atîtea nopți să-l reconstitui dintr-o dată și nu reușeam, deși-l cunoșteam trăsătură cu trăsătură. Vîntul de primăvară de afară înviașe în mine sălbăticia trează a cumplitelor fluturări de disperare din Oberon, în vreme ce un singur gînd chiotea nebunesc în mintea mea incapabilă să gîndească liniștit acum: același vînt, care îi mîngîia ei fața minunat de fină, mă atinge și pe mine. Era în asta ceva atît de neașteptat, încît o bucurie mare mă năvăli: nu aveam dreptul unei astfel de fericiri, n-aș fi crezut-o nicio dată. Aleile se apropiaseră și iată: cițiva pași înainte de confluența lor o văzui din plin, cîteva clipe. Oh, cîtă fericire în regăsirea adevăratului ei aspect, depășînd, atît de uimitor de viu, lipsa de strălucire a imaginii mintale: negrul strălucitor al părului bogat, deschis la temple de nelipsitele minuscule flori albe, tenul alb de tot și de o strălucire mată, grațiosul circumflex al sprîncenelor și pe fața asta ciudat de frumoasă, înnebunitoarea intensitate a privirilor ei, săgetîndu-mă o clipă

cu obișnuita ei expresie când privește la mine: o privire nerăbdătoare și aproape extraordinară de atentă.

[...]

*

În ce fel se va termina toată această nebunie? Sunt cufundat într-o noapte adâncă, nesfârșită, în care răsună sfișietor neînțelese vacarmuri orgiace, și eu mă zbat neputincios în mijlocul unui adevărat vortex de gânduri pasionale, neștiind dacă trebuie să cedez impetuozității sentimentelor petulante ce mă năvălesc sau să ascult glasul, mai cumpănit, al vagilor premoniții ce lucesc vederii în întineric, fixe și fără să clipească, întocmai ca niște ochi stingheri, ce veghează plîngător, ai unor ciclopi răniți din fabuloase vremuri odișeice.

În noaptea aceasta, înnebunitoarea durem-a săgetat adînc, în substanța sufletească ce nu mai fusese lovită vreodată, însămințind poate și în ea nevăzutul germene al dezastrului ce mă așteaptă. Tot sufletul este o imensă rană și mintea mea a scăpat frîul gândurilor răzlețite ce s-au aliniat singure, în versuri albe, ca o vastă expresie a îngîndurării mele:

I Sunt un învins: Lăsați-mă să plîng...

Părelnicele zidiri ale minții s-au surpat
peste noapte în ruine;
Zei și-au întors fața lor enigmatică de la
mine

Viața întreagă îmi apare scursă de orice
orice înțeles.

Nici moartea nu mă mai interesează:
O gîndesc la fel de absurdă ca însăși viața.
Orb și părăsit ca Oedip în elenicele spații
ale arhimilenarelor vremi;
timpul pe care îl improvizez îmi sfișie
auzul
ca prevestitoarele fluturări ale unor noi
nenorociri...

Mai departe, mai departe, trebuie să scriu neîntrerupt, să sec odată această dureroasă vîină de cigătoare și exasperantă durere: mă gîndesc la timpul care aleargă neîntrerupt, asta îmi face bine, e atît de ușurător să simți că *ceva* se schimbă în juru-ți, cu toată monotonia pe care neurastenizanta mea sensibilitate împinsă pînă la exces o simte în această variație neîntreruptă a secundelor:

2. Așteaptă. Nu vorbi încă nimic.

Altmințeri se sfarmă cristalul tăcerii,
Așa de ciudat dogorește timpul în jur,
Și e atîta lumină în mine...

De ce nu pot rămîne mereu așa
Departate de truda de Sisif a vieții?
Treptat, îi voi auzi freamătul

depărtîndu-se
Îngropat în timp, în liniștea ce va urma,
voi simți depunîndu-se asupra-mi
răcoritor,
nesfârșit curgătoarele ore...

Simt o ciudată plăcere de a scrie astfel despre ea, gîndind-o prin aceste *corespondențe în suprasensibilitate*, pulverizînd-o panteistic în timp și regăsind-o apoi în aceste elemente, fără a o atinge direct cu cuvintele. E un joc pasionant:

3. Poate curînd vom ajunge în mina

clipelor rare.
Le vom culege îndurerați în
albi pumni...

În bezna sufletului nostru, iată:
vor luci, așa de stranii ca nestimatele...

În încăputul fiecăreia se va isca
Obositorul fabulos al unei lumi
inexistente

Mă înăbușă îngustul din mine
Cînd totul e atît de vast afară...
Voi deschide larg vitraliile sufletului
Focul de artificii al imaginii tale
s-o umple noaptea...

Spiritul meu...

S-a rupt și firul inspirației: totul e lipsit de înțeles. Dacă nu voi înnebuni acum, aceasta se va întimpla desigur altă dată. Ce importă „cînd mor cerșetori nu cad comete”. *Lumea de dincolo de simțuri lucrează, cu o înspăimîntătoare precizie, să împlinească absurdele destine ce ni le-a desemnat, lăsîndu-ne – pentru ca chinul nostru să fie complex – chinuitoarea iluzie a libertății interioare.*

Ce depărtată îmi pare acum Andaluzia în căutările mele dinainte. Am senzația obositoare că urmăresc mersul imperceptibil al tăcerii: se zbate în vid și transcende, fără gravitate, într-o lumină nouă. Sunt uneori atît de istovit încît mă gîndesc cît de odihnitor ar fi să stau într-o imensă sală de concert, vidă, alături de zecile de instrumente mute. Aș fi atît de calm acolo și mi-aș închipui muzica răsunînd în tăcerea din jur, aș gîndi-o și mi-ar răsuna în minte pură și lipsită de restul vibrației ei materiale.

Dar, oricîte ochuri ar face, gîndul meu revine în cele din urmă la ea, frumoasă ca o baladă de Chopin, chinuitorul semn de întrebare al existenței mele. Pentru prima dată, în noaptea aceasta, neînțeleasa mea pasiune va fi judecată în lumina marilor mele rezerve de voință, și fără nici o reticență va primi imparțialul și definitivul blam al obliquității naturii mele încă nealtrate. Cealaltă voce a tăcut. Mă simt sigur acum, stăpînesc cu încredere cîmpul discuției și argumentele mele contra acestei desființătoare nebunii se aliniază luminos, în șiruri logice, anticipînd, cu matematică siguranță, izbînda. E timpul să mă despart de ea, firește, fără a comite ineleșleganța de a-i contesta tot ceea ce cu atîta bucurie i-am acordat cîndva; ci, oricît ar fi de dureros, să trec mai departe cu capul sus, înlăturînd din față nesfârșita conexiune de fire de păianjen pe care tot eu le-am țesut premeditat, și să am marele curaj de a încerca ignorarea ei. Nu oricine are înnăscuta temeritate de a alerga tenace după țînta atît de orbitoare, și mai ales nu oricine poate avea dreptul de a risca totul pentru o iluzie. E drept că o bună parte a materiei mele sufletești este acum inutilizabilă – un imens osuar în care zac îngropate umilintele atîtor clipe de o magnifică strălucire interioară, dar partea încă sigură va acționa automat restabilind echilibrul atît de greu încercat al cumpenei mele sufletești. Cicatrizarea va dura mult și va cere multă liniște: voi îngriji să mi-o procur. Și pe urmă pentru ce eram să mă jertfesc? Hehe, strigă acum mintea mea surescitată (și simt din nou cum mă încearcă frigurile nesiguranței). Voi scriși din dinți și te voi privi în față cînd te voi mai întîlni, am crîncena dorința de a mă arăta odată gol în toată slăbiciunea și inferioritatea de care sunt capabil, să ofensez în chipul cel mai vulgar sentimente care altă dată îmi păreau sublime – totul e atît de relativ și simt ridîcîndu-se din adîncul ființei mele grosolanii de verbaj și imagini smintite frizînd aproape obscenul. Mă gîndesc în special, cu josnică voluptate, la discreția cu care trecusem altă dată peste cîteva scene la care asistasem, și în care ea apărea într-o lumină mult mai coborîtă decît aceea la care eu o ridicasem cu tot entuziasmul neștirbit al dorinței mele de idealizare; cum acordă unora permisiunea unor gesturi care îmi făceau rău prin lipsa lor de finețe, întîmplări dureroase și peste care trecusem atunci cu sentimentul nemărturisit că nu-mi aparține comentariul lor, și că trebuie să le elidez din amintire, pentru a nu strica echilibrul armoniilor ce de-abia se înfiripau. Dar acum totul e permis: s-au rupt lanțurile cvasi-indescriptibile ale forței aproape tiranice ce mă stăpînise și rechem toate aceste imagini refulate să mă îndop cu ele, exagerîndu-le, continuîndu-le cu machiavelică imaginație, pentru a murdări cît mai mult totul, pentru a zgudui cît mai adînc, din această suverană și liberatoare umbră a

repulsiilor, clădirea care altădată mi se păru-se pentru vecie durată. Simt cum gîndul meu delirează și, ajuns la paroxismul dezechilibrului, se revarsă peste marginile albiilor logice, ajungînd în cuprinsuri ce acum le calcă pentru prima oară cu oarbă furie devastatoare. Nu mă mai recunosc, unde e omul obiectiv care își propusese să judece imparțial cea mai gravă problemă a vieții mele, unde e garanția că acțiunea de astăzi își va primi justificarea și aprobarea mea în viitor? Simt cum devin din ce în ce mai nervos, meditez prin salturi, eliptic, peste premise și chiar peste concluzii, executînd acrobatice silogisme care mă poartă în direcții necunoscute fără frînă. De-altfel, ce este mania de a judeca logic, freamătă un gînd paralel ivit cine știe de unde – cînd este așa de plăcută demența, sau, parafrazînd o expresie blecheriană: ebrietatea cerebrală? Ce importanță are acum microscopica problemă de la care am pornit și care mă obsedase atîta, cînd în fața mea se ivesc altele, de un înzecit interes, totul e să voiești și ajungi departe, cît mai departe ca acum... Nu mai era transcendență, ci o încălcare a tărîmului insesizabilului cu întregul arsenal al gîndirii mele, ce brusc se descumpănise în această lume nouă și făcea sforțări disperate și aproape groteschi de a-și menține un echilibru necesar și suficient, așa cum un om, găsindu-se brusc în altă planșă, cu altă proporție a forțelor gravitaționale, și-ar căuta zadarnic siguranța-gesturilor trupului în atmosfera care nu-l mai susține ca pe pămînt și care-i plină de piedici... Ei, dar asta nu înseamnă nimic, mă voi deprinde. Doar de abia sunt la început și obișnuința pare să fie, peste tot, condiția esențială de adaptare...

Simt cum îmi revin încetul cu încetul, arterele îmi bat congestionate, o sudoare grețoasă m-a invadat. Mă simt din nou lucid și pipăi atent hîrtia dinainte, desigur am forțat prea mult nota, am devenit irațional încercînd să abat din digurile ei imuabile o gîndire sortită să-mi fie întotdeauna stăpînă.

Și umilința și regretele mă încearcă acum... Cunoșc în clipa aceasta extremul sentiment de a te ști și a te recunoaște slab, de a cere iertare, de a primi să te întorci acolo de unde ai plecat împrecînd, de a implora gestul unei mărturisiri că penitența ți-a fost primită sau măcar observată...

Iartă-mă iubito. Te-am jignit pe nedrept de omul cel rău din mine care nu cunoaște margini. Fugit de la el, iată, mă reîntorc la tine chemat de ingerescul parfum al myosotisului ce a înflorit cîndva în minuscula lume ce o recunosc a fi numai și numai a noastră. Îți voi aduce umile flori create de durerea mea după placul fanteziei tale. Orice dorință vei avea o voi împlini cu recunoștința adîncă că iau parte la un mister neînțeles, sacru pentru mine ca tot ceea ce emană de la tine. [...]

Noapte bună, Cynthia dragă. În noaptea aceasta vei dormi pe catifelările gîndurilor mele cele mai avîntate, în aerul răcoritor sonorizat de melodiile divine ce s-au născut singure în sufletul meu și tot singure se desfășoară, în timp ce cernerea fluidă a veghei mele nocturne va păzi prețioasa ta desfășurare de visuri.

Din volumul Emil Ivănescu,
în curs de pregătire.

Rubrica DOSAR
este îngrijită de

Ion Vartic

Pe calea către ființă

Alexandru Boboc

Cu prilejul apariției primei traduceri integrale în românește a celebrei scrieri *Sein und Zeit*.

1. „Căutăm pretutindeni Necondiționatul și aflăm totdeauna numai lucruri“ – scria celebrul romantic Novalis în *Fragmente* (1802), insistând parcă asupra finitudinii oricărei împliniri umane sub semnul a ceea ce-i „etern“ în om: darul capacității de a crea. Și acest „totdeauna“ pare „alergând după o stea“. Poate nu întâmplător Heidegger – un mare valorizator al tradiției romantice –, spunea cândva că fiecare gânditor urmează în viața sa numai o singură idee, se orientează după o stea, iar atunci când (1975) s-a inițiat ediția de opere complete a scrierilor sale a propus ca motto „Wege – nicht Werke“ (drumuri de parcurs, nu opere).

În speranța că aceste preludii asupra inevitabilei neîmpliniri a împlinirilor ne pregătesc pentru o comprehensiune sub semnul relativității și al perspectivelor plurale de interpretare și recepție, încercăm aici câteva considerații asupra primei traduceri integrale în limba română a celebrei scrieri a lui Heidegger, *Sein und Zeit*, traducere realizată de Dorin Gabriel Tilinea în formula: Martin Heidegger, *Fiire și Timp*, traducere din limba germană, prefață de Mircea Arman, ediție îngrijită de Mircea Arman, Ed. „Grinta“, Cluj-Napoca, 2001, 573 p. (cuprinzând: prefața îngrijitorului ediției; traducerea textului după ediția a 7-a, 1953; notele versiunii românești, p. 554-573 – ambele realizate de traducător).

Simpla descriere a volumului atrage atenția asupra griji cu care s-a procedat în realizarea traducerii (și propunerii, într-o veritabilă hermeneutică) acestui text de referință în gândirea contemporană, text care a făcut să se vorbească de „intraductibilul și spaimântătorul Heidegger“.

Dar traducerea de față înfruntă efectiv marile dificultăți ridicate de un limbaj propriu, cum s-a spus, de „un vocabular propriu, metagerman“, și ne oferă o versiune românească corespunzătoare textului heideggerian printr-o hermeneutică proprie.

Mi se pare că își spune cuvântul aci o regulă a hermeneuticii, propusă de H.-G. Gadamer (*Wahrheit und Methode*, ediția a 4-a, 1975, p. 280), anume: „Este de ajuns să spunem că se înțelege *altfel* dacă în genere se înțelege“. Și o traducere nu poate să nu urmeze acest procedeu hermeneutic, acest „anders verstehen“ activ prin

forța lucrurilor la mutarea într-o altă limbă decât aceea în care a fost creat limbajul textului. Ar mai trebui, poate, să ținem seama aci și de ceea ce spunea Nietzsche despre „inteligibilitate“ (*Verständlichkeit*): „Atunci când cineva scrie, nu vrea numai să fie înțeles, ci și să nu fie înțeles. Dacă se găsește că o carte este inteligibilă, aceasta nu este deloc o obiecție împotriva cărții: căci ținea poate chiar de intenția autorului –, care nu voin să fie înțele «de ordine». Atunci când vrea să se exprime și să comunice, orice spirit elevat și cu gust își alege auditorii, iar întrucât și-i alege, el se delimitează față de «ceilași». Toate regulile fine ale unui stil își află aici originea.“ (Fr. Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, în orice ediție V, 381).

2. Privită în lumina acestor câteva considerații cu valoare teoretico-metodologică, versiunea românească a celebrei scrieri a lui Heidegger constituie ea însăși o lucrare temeinică de punere, în coordonate hermeneutice, a unei opere, înlesnind, prin aparatul de comentare (note consistente, bazate pe buna cunoaștere a gândirii heideggeriene), accesul la înțelegerea unei mari creații, ale cărei dezvoltări (îndeosebi în planul ontologiei) sunt efectiv active în reconstrucția modernă a domeniilor teoretice.

În acest sens, prefața, notele, postfața sunt semnificative, împreună cu aflarea corespondențului (echivalentului) semantic oferind condiția optimă a unei transpuneri în românește în forma hermeneutică-interpretativă. Termenii centrali – *Sein*, *Seindes*, *Dasein*, *Anwesen*, *Selbstsein*, *In-der-Welt-Sein*, *Anwesenheit*, *Mitwelt*, *Mitsein*, *Offenheit*, *Lichtung*, *Sein zum Ende* ș.a. – își află ample comentarii și explicitări, prin această latură volumul de față aducând, de fapt, textul heideggerian și totodată evaluarea sa, bazată pe o semantică și o hermeneutică moderne, ceea ce relevă o cunoaștere temeinică a concepției lui Heidegger (considerată în ansamblul scrierilor și al fazelor dezvoltării acesteia) și totodată a contextului ontologico-metafizic al gândirii contemporane.

Se ajunge astfel mult dincolo de ceea ce (cu modestie) menționează *Postfața*, anume: că „notele explicative care însoțesc această traducere au rolul de a puncta pasajele mai greu de echivalat, sau de a aminti bogăția semantică a cite unui termen german, abținându-se de a face divagații interpretative sau de a emite judecăți de valoare pe marginea acestei filosofii“ (p. 555). Principala orientare se relevă nu numai în acest din urmă sens, ci și într-unul mai corespunzător, în concor-

danța cu forma hermeneutică a traducerii, care nu teoretizează în genere, ci „lasă echivalentele să decurgă din textul de bază, căci traducătorul trebuie să aibă simț pentru ceea ce se spune acolo“, pentru „o redare cât mai fidelă a conceptelor“ (p. 555).

O atenție deosebită trebuie să acordăm deci clarificărilor de ordin terminologic (pp. 557-573), în care studiul are un aspect totodată filologic și hermeneutic, în deplin acord cu orientarea de fond a lui Heidegger privind importanța terminologiei ontologiei-metafizice grecești și disponibilitățile limbii germane moderne de a recepta activ într-o reconstrucție teoretică, paradigmele vechilor configurări semantice cu scopul de „a pune într-o perspectivă nouă *întrebarea privitoare la sensul faptului de a fi*“ (p. 15), cum o spune Heidegger însuși, anunțând ideea programului sau „intenția lucrării“, anume „elaborarea concretă a întrebării privitoare la sensul «fiirii»“. Rămâne însă, cu toate explicațiile traducătorului (pp. 557-560), cel puțin de nivelul nedumeririi, echivalarea termenului „*Sein*“ prin „*Fiire*“. De fapt, în *Prefața* se formulează rezerve față de acest echivalent (în limba română), analiza termenilor luând o formă de studiu, de exegeză și interpretare sub ideea că ceea ce dezvoltă Heidegger în această lucrare „nu mai este un *ce al lucrului*, ci mai degrabă un *cum al omului*“ (pp. VII-VIII).

3. Scurta noastră incursiune asupra acestui „Heidegger“ în românește, care, ca realizare metodologic-hermeneutică îndreptățește opinia (*Prefața*, p. V) că „nu poate fi decât un prilej de sărbătoare pentru cultura noastră“, face necesară sublinierea importanței traducerilor care, în stadiul actual al reevaluărilor și al afirmațiilor spiritului creator, constituie, credem, parte integrantă a reconstrucției moderne în filosofie.

În cazul de față îndeosebi, fiind vorba de opera unuia dintre cei mai de seamă gânditori contemporani, cunoașterea și emanciparea umană prin cultură nu se poate lipsi de prezența traducerilor. Principalul l-ar constitui aci preocuparea de a realiza traduceri tot mai reușite, prin concordanța între textul din traducere și textul original punându-se și noi temeuri pentru interpretări moderne, în spiritul discernământului critic și al nuanței.

Departate de a constitui o dificultate, prezența unor traduceri diferite ale aceleiași scrieri nu poate fi decât benefică și o mărturie totodată a manifestării spiritului liber în alegerea și proiectarea de tot mai noi căi ale manifestării și reconstrucției teoretico-filosofice. Din cartea înțelepciunii clasice ne reține atenția, cu acest prilej, un cuvânt semnificativ: „darul e plăcut, oricât de mic ar fi“ (Homer, *Odissea*, VI, 208). Să ne bucurăm de acest dar!

Mi-a stîrnit interesul retrospectiva biografică amplă a celui pe care mulți clujeni sau bucureșteni vîrstnici și-l amintesc sub numele de Egon Balázs ori Balaș și care în Statele Unite a parcurs o prestigioasă carieră academică, potrivit grafiei engleze simplificate, ca Balas. Fără să fi fost apropiați, am urmărit avaturile sale autohtone, în plus am cunoscut-o pe soția lui, Edith, asistentă la Facultatea de Filosofie, apoi cercetătoare la Institutul de Filosofie, în fine mutată profesor de istorie la liceul „Matei Basarab“. Am fost interesat de carte, pentru că numai prin multe mărturii, însumate în diversitatea lor, vom putea rememora meandrele împovăratului secol tocmai încheiat.

Întrucât la varianta engleză, netradusă, au acces puțini cititori de la noi, rezum, într-o manieră telegrafică, etapele acestei fascinante vieți: ca pe o dramă în cinci acte.

Actul I. Autorul s-a născut la Cluj în 1922. E evreu ungar, dar urmează liceul românesc „Gheorghe Barițiu“ și devine perfect bilingv. În 1940 se apropie de marxism, în 1941 intră în mișcarea comunistă, în timp ce-și da bacalaureatul, preocupat de economie și matematică. Activează în partidul comunist, în 1943 intră în adin-

O viață în cinci acte*

Ion Ianoși

că ilegalitate, ascuns fiind scapă, în martie 1944, de deportarea evreilor din Transilvania de Nord, ocupată de horthyști. Totuși, în august este descoperit și arestat de poliția secretă ungară, interogată, bătut, dus la Budapesta, schingiuit. Ia legătura cu alți arestați comuniști. Pe măsura apropierei frontului, aceștia sînt mînași spre nord; în învălmășeală își schimbă actele de identitate, autorul, întâmplător, cu ale lui András Hegedűs, viitor prim-ministru al Ungariei. Evadează, la sfîrșitul lunii martie 1945 îl eliberează rușii, revine la Budapesta, i se propune să rămînă acolo ca activist, preferă să revină la Cluj, unde află de moartea în deportare a părinților și a fratelui.

Actul II. Face parte din conducerea comunistă clujeană. Mentor îi e mai experimentatul ilegalist Alexandru Iacob (Jakab Sándor). În octombrie 1945 e delegat la Conferința Națională a PCR. Un an mai tîrziu o cunoaște pe Edith, supraviețuitoare a lagărelor de la Auschwitz și Ber-

gen-Belsen. Peste încă un an e transferat la București, în secția agrară a CC al PCR. Urmează, în ianuarie 1948, mutarea la Ministerul de externe, condus de Ana Pauker. E trimis ca prim secretar la legația română din Londra, unde al doilea în rang e George Macovescu. Se căsătorește cu Edith, împreună cu care se întoarce la Londra; dar este cînd declarat *persona non grata* – replică la expulzarea a doi diplomați englezi de la București. Revine aici în martie 1949, ajunge director al departamentului de afaceri economice în Ministerul de Externe. Are contacte multiple, printre alții cu Gogu Rădulescu. În 1952, în cadrul demascării „deviatorilor de dreapta“ Pauker-Luca-Georgescu, unul dintre adjuncții lui Vasile Luca, amintitul Alexandru Iacob, cade și el în dizgrație. Dar, potrivit „lanțului“ stalinist al vinovățiilor, trădător e orice apropiat al apropiatului vreunui șef incriminat.

Actul III. În consecință, e arestat pe 13 au-

gust 1952. Stă în izolare și anchetă pînă pe 12 noiembrie 1954, exact 745 zile. Două capitole esențiale din carte detaliază această perioadă de la închisoarea „Malmезon”. Conduc interogatoriile patru succesivi ofițeri de Securitate. Vor să descopere „activități criminale”, pe baza legăturilor cu diplomați englezi, și „acte de sabotaj” economic, posibil de coroborat cu învinuirile aduse lui Iacob și, respectiv, Luca. Sunt descrise celulele, condițiile detenției, interogatoriile nocturne. Întrucît arestatul nu recunoaște nici una din culpele care i se aduc și, probabil, pentru că e totuși un pion mic într-un joc de anvergură – după doi ani și ceva este eliberat, spre deosebire de Iacob, care ispășește o enormă condamnare. Abia revăzîndu-și soția la Cluj, află de existența celei de a doua lor fiice, născută în primăvara lui 1953.

Actul IV. I se permite să predea la ASE și să scrie articole pe teme economice, publicate în *Contemporanul*. Încă se mai recunoaște comunist, dar ca adept al unui „comunism reformist”. De la un moment dat, lucrează și la Institutul de Studii Economice, sub conducerea lui Gogu Rădulescu și Costin Murgescu. Are opinii tot mai non-conformiste, exprimate în cartea „eretică” *Contribuții la o critică marxistă a keynesianismului*. Volumul apare în 1958 la Editura Politică, e supus criticilor acerbe și topit. E dat afară de la ASE, apoi de la Institutul Academiei. În primăvara anului 1959 e exclus din partidul comunist. Anii următori sînt decisivi sub raportul formării

sale profesionale. Trece de la economie la matematică. Academicianul Grigore Moisil întîmpină sceptic a doua specializare întîrziată, dar totuși o susține călduros, împreună cu alți savanți de marcă. Învăță statistica matematică și programarea cu metode matematice. În 1963-1965 sînt remarcate studiile sale publicate în reviste de matematică din țară și din străinătate. Este angajat în 1964 la Centrul de Statistică Matematică, în vremea aceea condus de academicianul Gheorghe Mihoc.

Actul V. Luptă, din 1960 pînă în 1966, pentru emigrare. În schimbul ei, Securitatea încearcă – fără succes – să-l recruteze. După șase ani de eforturi, soluția favorabilă i se datorează, probabil, lui Alexandru Bîrlădeanu, șeful comisiei guvernamentale de pașapoarte și vize. Plecarea cu familia are loc în iulie 1966. Ca fost comunist, are de așteptat opt luni în Italia pentru a i se acorda intrarea în SUA. Din primăvara lui 1967 lucrează la Universitatea din Stanford, Pittsburgh. Urmează 35 de ani de activitate la Carnegie Mellon University, colaborări la cele mai prestigioase reviste tehnice și matematice din America și din lume. Semnează 180 studii de programare matematică și aplicații tehnice. E beneficiar al multor distincții academice. Soția e istoric al artei, scrie cărți despre Brâncuși, Michelangelo ș.a., ca și numeroase studii. O fiică e medic psihanalist, cealaltă predă matematica și fizica la un liceu.

Așa arată, într-o cronologie seacă, viața pro-

fesorului Egon Balas. Restul – esențialul – constituie substanța volumului autobiografic, scris la îndemnul soției în 1996-1997, ulterior definitivat pentru tipar. Ca cititor, m-a captivat uriașul material faptic acumulat: date, nume, evenimente, corelații. Dar m-a încîntat cu deosebire modul în care sunt expuse. Cum anume? În maniera riguroasă proprie omului de știință. Autorul e scrupulos față de tot ceea ce a trăit, nu acoperă nici un detaliu, nu retușează nimic, nu „înfrumusețează” retroactiv aspecte care, considerate astăzi incomode, sunt ca atare, în multe alte cazuri, trecute sub tăcere sau edulcorate. Acesta e și motivul pentru care am scos notițele care să-mi permită rezumatul de față. Am dorit, pe de o parte, să sugerez – printr-o „fișă de caz” – complexitatea destinelor umane din secolul douăzeci, în general, iar în particular, poate cu deosebire, a unor destine din Estul Europei; pe de altă parte, să relev un posibil model de urmat, în mărturisirea francă și completă a unei traiectorii accidentate. Să fie oare mai ușor să rememorezi, ca savant împlinit în „Lumea Nouă”, crezurile și pătîmirile dintr-una veche, care doar se vroia „nouă” – decît să-ți asumi calm retrospectiv în chiar această parte a lumii, inundată de prea mult „zgomot și furie“?!
4 august 2002

* Egon Balas, *Will to Freedom, A Perilous Journey Through Fascism and Communism*, Syracuse University Press, 2000 (469 pagini).

Politica lui Aristotel

George State

În culturile mici, cum este și cea română (obsedată – după expresia lui Adrian Marino – de a inventa mereu un „Führer cultural”), prestigiul unei mari personalități nu aduce cu necesitate numai servicii comunității intelectuale. Dimpotrivă, autoritatea unui gânditor poate impune poncificuri. Aici îl putem aminti pe Constantin Noica, a cărui idiosincrazie cu privire la opera lui Aristotel e un exemplu în acest sens. Opunîndu-l pe Stagirit lui Platon și privilegiindu-l pe cel din urmă, Noica face din propriul său gust (căci nu e vorba de o opțiune pe care să o fi argumentat rațional în prealabil) o judecată de valoare cu urmări durabile. Așa se face că, în timp ce traducerea, comentarea și editarea operii lui Platon a urmat un traseu coerent și eficient, concretizat în cele șapte volume de *Opere* apărute pînă acum, interesul pentru Aristotel a rămas unul periferic. Avem, firește, traduse o parte din scrierile lui Aristotel, uneori chiar și în cîte două versiuni, însă toate aceste transpuneri – unele datînd din perioada interbelică, altele din anii comunismului multilateral, cîteva mai recente – nu au luat o formă organizată, așa cum s-a întîmplat cu ediția Creția-Noica a operii lui Platon.

Grație Editurii IRI din București, care a tipărit de curînd o nouă versiune a *Politicii* lui Aristotel (datorată clujeanului Alexander Baumgarten) și care ne anunță că vor apărea, tot în formulă bilingvă, *Despre suflet* și *Despre cer* (în traducerea aceluiași universitar), precum și *Retorica* și *Despre generare și corupere*, putem spera la o ediție a operelor aristotelice al căror înalt standard academic este fixat de această remarcabilă apariție. Așa cum observa și profesorul Vasile Muscă în încheierea studiului care însoțește această traducere, noua ediție a *Politicii* este și un gest recuperator, întrucît de la vechea transpunere au trecut mai bine de 75 de ani, fiindcă regimul socialist nu a permis (re)tipărirea unei asemenea cărți.

Citită azi, la mai bine de două milenii de cînd a fost scrisă, *Politica* lui Aristotel pare a fi datată. „De la libertatea anticilor la cea a modernilor, de la democrația antică la cea actuală [...] s-a schimbat o întreagă lume”, notează J.-P. Vernant. Și, continuă istoricul francez, nu s-a transformat numai viața politică, ci și omul însuși. Cu toate acestea, consider că *Politica* lui Aristotel are, pe lîngă valoarea istorică și documentară, o forță ideatică perenă, fapt subliniat și de Leo Strauss: „Filosofia politică clasică este forma originară a științelor politice, deoarece acest tip de înțelegere practică, comună, este el însuși unul originar”. Tot Leo Strauss consideră că filosofia politică a clasicilor are ca obiect de studiu cetatea și omul.

Reflecțiile politice ale lui Aristotel au ca fundament teorii metafizice sau etice. W. D. Ross enumeră cîteva din ideile metafizice care îi susțin filosofului din Stagira judecățile politice: prioritatea întregului asupra părților, identitatea dintre natura unui lucru și scopul către care el se îndreaptă, superioritatea sufletului față de trup, superioritatea rațiunii în fața dorinței, importanța moderației/cumpătării. Tocmai asemenea principii, presupuse implicit sau afirmate explicit de Aristotel dau consistență demersului său și, totodată, ne oferă modul adecvat de interpretare a textului.

Este interesant de observat cum, din marile creații ale omenirii – cu precădere din capodoperele literare, dar și din operele majore ale filosofiei –, persistă în conștiința marelui public anumite sintagme. Pierzîndu-și uneori chiar referința, de cele mai multe ori, însă, decontextualizate, aceste sintagme sunt manipulate în fel și chip și sunt menite a justifica idei/opțiuni dintre cele mai diverse. Este și cazul faimoasei definiții a lui Aristotel: „omul este în mod natural un viețuitor politic” (*Politica*, 1, 2, 1253a).

În comentariul său la această operă a Stagiritului, Sfîntul Toma din Aquino face o expunere riguroasă a citorva dintre ideile lui Aristotel și ne arată cum trebuie înțeleasă afirmația citată mai sus. Din caracterul anteriorității cetății față de familie sau individ (caracter derivat din presupuziția metafizică a priorității întregului asupra părților) și din caracterul natural al cetății, autorul *Fizicii* arată că omul este un viețuitor politic în mod natural. În ceea ce privește anterioritatea cetății față de individ, Sfîntul Toma scrie: „întregul este anterior în mod natural părților materiei, chiar dacă părțile sunt anterioare în ordinea generării. Dar oamenii individuali se raportează la întregul cetății așa cum se raportează părțile omului la om, fiindcă, tot așa cum mîna sau piciorul nu poate fi fără om, tot așa nici un om singular nu își este suficient pentru a trăi separat de cetate. Dar dacă se întîmplă ca vreunul să nu poată trăi în comuniunea socială a cetății datorită caracterului său josnic, atunci el este mai prejos ca omul și asemenea unei fiare; dar dacă el nu are deloc nevoie de aceasta și este ca și cum ar avea autarhie și din acest motiv el nu este o parte a cetății, atunci el este mai presus ca omul și este asemeni unui zeu. Rezultă prin urmare

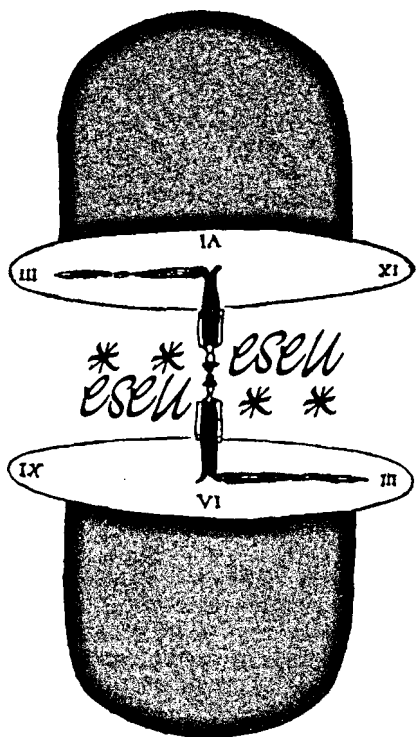
din premise faptul că cetatea este anterioară prin natură omului individual”.

În privința caracterului natural al cetății, gânditorul medieval argumentează în două moduri: „scopul lucrurilor naturale este natura acestora, dar cetatea este scopul comunităților numite mai înainte [citadine], despre care s-a arătat că sunt naturale, prin urmare și cetatea este naturală”; „natura lucrului este scopul principiilor naturale din care ceva este generat, iar măsura în care cetatea este generată din comunitățile enunțate mai înainte [citadine], care sunt naturale, va fi și ea naturală”.

Pentru a dovedi că, prin propria sa activitate, omul este un viețuitor politic, Sfîntul Toma de Aquino face următorul comentariu: „Noi spunem că natura nu creează nimic în zadar, întrucît ea acționează întotdeauna în vederea unui scop determinat. De aceea, dacă natura atribuie un anumit lucru care este îndreptat în mod natural spre un anumit scop, rezultă că acel scop îi este dat celui lucru de către natură. Constatăm însă că, deși anumite viețuitoare dețin glasul, numai omul deține limbajul [...]. Prin urmare, există o diferență între discurs și simplul glas [...]. Așadar, deoarece omului îi este dat de la natură discursul, și pentru că discursul este rînduit astfel încît oamenii să își comunice reciproc utilul și dăunătorul, justul și injustul și altele de același fel, rezultă motivul pentru care natura nu face nimic în zadar, pentru ca oamenii să își comunice aceste lucruri în mod natural. Dar comunicarea acestora realizează familia și cetatea, prin urmare omul este în mod natural un viețuitor familial și politic”.

Subliniind caracterul natural al statului, adică faptul că statul nu e o convenție ci e înrădăcinat în natura umană, Aristotel a adus un mare serviciu gândirii politice. Statul nu e, în viziunea lui Aristotel, o îngrădire artificială a libertății, ci mijlocul prin care această libertate poate fi dobîndită. Dar această libertate a individului nu este nici individualism, nici libertatea așa cum este înțeleasă în democrațiile contemporane. „Ceea ce lipsește la Atena este conceptul de individ, nu acela de libertate a individului. [...] Este însă vorba de o libertate în socialitate” (Oswyn Murray)..

Omul politic grec este un produs al polis-ului.

I

Prima conștientizare clară a handicapului de a fi un scriitor mare într-o țară mică se produce la noi în 1912, datorită lui Gherea; acesta, într-o epistolă a sa către Korolenko, provocată de șocul trăit la moartea fulgerătoare a autorului *Momentelor*, scria: „Caragiale este cel mai mare om, după inteligență singurul supraom pe care am avut ocazia să-l întâlnesc vreodată în viață. În condițiile triste și mizere ale țării, el nu a făcut și nu a scris nici a suta parte din ceea ce Atotputernicul l-a înzestrat. Și, iată, acest om cu o imensă inteligență și talent moare, și afară de mica Românie nimeni nu a suflat un cuvânt despre el. Probabil că nici dumneata, Vladimir Galaktionovici, pînă acum n-ai aflat nimic despre moartea lui Caragiale“. Scrisoarea lui Gherea se transformă într-o adevărată lamentație, în care transpar clar termenii nenorocoasei ecuații: „Sărmanele și nenorocitele noastre țări mici și înapoiate, dar și mai sărmani și nefericiți sunt acei oameni mari care se nasc în aceste țări mici“.

Epistola lui Gherea ne ajută să vedem mai bine cauza esențială a autoexilării prietenului său. Un instinct genial l-a împins pe Caragiale să se desprindă de „patria daco-română“, să prefere „franzela exilului“, cu gândul de „a se spăla puțin în aerul nordic de rugina orientală“. Adică așa cum ar spune Milan Kundera – cunosător pățit el însuși al tragediei națiunilor mici și al creatorilor lor nedreptățiți –, Caragiale a fugit din „familie“. Căci, după Kundera, o „națiune mică“ e un fel de „familie“, de care creatorul, un „fiu“ incomod, este legat „prin multiple sfori“, așa că, dacă ea nu reușește să-l distrugă, atunci măcar îl minimizează cu „indulgență maternă“, numindu-l, pe deasupra, și „trădător detestabil“, în cazul că se răzvrătește, criticînd-o¹. Acesta e și cazul lui Caragiale, asfixiat nu

¹ Milan Kundera, *Les Testaments trahis*, Paris, Gallimard, 1993, pp. 231-236, 302-305, și „Dicționarul personal“ din *L'Art du roman*, Gallimard, 1986, pp. 160, 173-174, 182. De asemenea, Milan Kundera, *Tragedia Europei Centrale*, în vol. *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*, antologie coordonată de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, Iași, Polirom, 1997.

Complexul lui Fiesco: Caragiale, Kundera și alții

Ion Vartic

numai de „mucigăiala orientală“, ci și de atmosfera „familiară“ a țării sale. Dacă, mai spune Kundera, Nietzsche, de pildă, bruschează germanitatea ori dacă Stendhal declară că preferă Italia Franței, nici un german, nici un francez nu se simte jignit; în schimb, dacă un ceh (sau, în cazul nostru, un român) îndrăznește să facă același lucru, „familia sa“, ofensată, aruncă anatema asupra lui.

Caragiale este etichetat nu numai antiromân, ci chiar neromân: „călător străin în mijlocul nostru“. Trecînd dincolo de orizontul filistin al „familiei“, ne dăm însă seama că și Eminescu e, de fapt, un „călător străin în mijlocul nostru“. Se înțelege mai bine ce vreau să spun, revăzînd observația ce n-o putea face decît Cioran, care – chiar gîndind în franceză – are în creier engrama culturii românești, fatal reductibilă la doi poli: Eminescu și Caragiale: unul care ne idealizează prea puternic, altul care ne dezidealizează prea acut: „Si on veut connaître un pays, on doit pratiquer ses écritures de second ordre, qui seuls en reflètent la vraie nature. Les autres démontrent ou transfigurent la nullité de leurs compatriotes: ils ne veulent ni ne peuvent se mettre de plain-pied avec eux. Ce sont des témoins suspects“. Acești „martori suspecți“ covîrșesc „familia“, deformîndu-i, și într-un sens, și în celălalt, imaginea. Ei sînt universali, „familia“ e locală. Iar pînă cînd „familiei“ i se atenuază șocul și îi acceptă, „martorii suspecți“ sînt marginalizați sau pleacă în exil voluntar. Ibsen e un exemplu canonic.

Dintr-un instinct sigur de creator, imediat ce a avut suportul financiar necesar, Caragiale a ieșit în afara „familiei“, care cu greu a acceptat să-i recunoască statutul de mare scriitor. Alecsandri l-a avut de la sine, dar nu pentru că era mare scriitor, ci pentru că era aristocrat. În schimb, lui Caragiale, fără autoritate naturală, fiind plebeu și cu „studiile la școala lumii“, – dar reformator de tip european al scenei, sincron cu Chronock și Antoine – o „țară de mofțuri“ nu-i recunoaște nici măcar competența de director al Teatrelor, fiind mai preocupată de faptul că, pe un post ocupat înainte de „niște bărbați serioși și de considerație“, se află acum o „pușlama“ și un „moftangiu“, ca alde Caragiale¹. Explicația greutății cu care i s-a admis, totuși, unui „cioflingar“ poziția înaltă de scriitor reprezentativ se află în mentalitatea românească de atunci și încă de azi, profund marcată de anistorism.

Biografia lui Caragiale se suprapune pe un moment decisiv, cînd România „e îmbrîncită spre istorie“, fiind, însă, în conflict și frînată de o „Românie patriarhală, sătească, anistorică“, în rezumat, de „România

eternă“ care n-are, deloc, apetitul formelor istorice². În acest moment, noi, „eternii săteni ai istoriei“, intrăm, totuși, într-o urbanitate incipientă, iar – în termenii lui Noica preluați deschis din Blaga – cultura minoră, adică populară și, deci, anonimă, tinde să fie înlocuită de „cultura conștientă“, care e însă individuală, personală. Dar, într-o țară stătută în anistorism și în cultură de tip minor, anonimă, „lipsește categoria personalității“. De aceea, la noi, persistă o mentalitate care nu ia în serios diferența dintre cultura de tip minor, anonimă, și cultura de tip major, personalizată, confundîndu-le și punîndu-le pe picior de egalitate. Și, de aceea, nu-l ia în serios, cu adevărat, nici pe Caragiale. Respingîndu-l, totodată, deoarece face critica „familiei“, adică a românității.

Expatrierea lui Caragiale e un gest făcut și împotriva „familiei“, și împotriva „României eterne“ din România istorică pe cale de cristalizare (ce, la rîndul ei, i se pare, încă, doar o imitație grotescă de Europă). Autoexilul lui este o înaintare în istorie substanțială, gestul celui care vrea să fie un *onășean al istoriei*. (Vezi și Cioran: „Orașul este istorie de fiecare clipă“.) Nu mi se pare surprinzător că, deși cunosător al limbii și culturii franceze, el nu optează pentru Paris ca reședință. El caută, instinctiv, un loc care să nu-i amintească de „familie“, de București, „micul Paris“, și de Mitică, „micul parizian“. Caută, deci, un loc cît mai „nefamiliar“. De aceea, cercețează, pe rînd, Sibiu, Brașovul, Clujul, decizîndu-se, ofensiv, în prelungirea unei opțiuni coerente, pentru Berlin. Or, între cele trei orașe transilvane și Berlin se conturează un teritoriu compact: spațiul central-european. Cînd el spune că trăiește „în mijlocul Europei civilizate“, acest lucru trebuie înțeles și la propriu, și la figurat. În Berlin, el își aranjează un „Stamm-colț“, un „călduț *gemütlich* colțișor“, de unde, distanțat și înseninat, privește înapoi, înspre „familie“. Și astfel se cristalizează paradoxul ultimului Caragiale (sfărîmat înainte de deplina lui rodire prin moartea prematură a creatorului): ca scriitor, regresează, adeseori, spre Balcani și Orient (vezi *Kir Ianu-Ńea*, *Pastramă-trufanda*, *Abu-Hassan*), ca gînditor, însă, el avansează către o viziune și o mentalitate central-europene, nutrite de solul ce se întinde din „Germania, fruntea corpului“, pînă în Ardeal, unde „ajung picioarele încălțate ale corpului european“. El lasă, în acest sens, două capodopere epistolare: scrisorile din 7/20 iulie și 25

² Vezi, pentru toată demonstrația, Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Colecția „Lucafașul“, 1944, pp. 7-38. Spre deosebire, însă, de Cioran, Noica e indecis: acuză „România eternă“ în aceeași măsură în care o justifică.

Julie/7 august 1905 către Alceu Urechia. Precum și pamfletul politic 1907. *Din primăvară până-n toamnă*, care e, totodată, un studiu sociologic al celui care nu se mai arată doar „ca simplu comediant”, ci „ca istoric” și care a învățat „că omul trebuie să spună europenește, nu greco-țigănește, ceea ce crede”.

În toamna lui 1903, *Năpasta* – drama scrisă de unul din „acei oameni mari care se nasc în aceste țări mici” – e reprezentată, cu succes notabil, la Théâtre de l'Odéon din Paris, sub numele unui dramaturg la modă, André de Lorde. Tineri români, aflați la studii la Paris, protestează public, precizând că textul e, în realitate, o piesă românească, aparținând lui „Ion L. Caragiale, auteur très connu en Roumanie”. Sigur pe sine, de la înălțimea gulliverică a culturii mari care nu percepe micile culturi, plagiator replică, arogant, că „j'avoue que cette popularité n'avait pas suffi à me faire connaître M. Caragioli”.³ Istoricii literari se întreabă și azi de ce „Monsieur Caragioli” – care tocmai le reproșase conaționalilor săi că nu înțeleg *Momentele*, „deși e o carte europeană” – n-a reacționat public în nici un fel. Pasivitatea caragialiană se explică, probabil, într-un singur mod: resemnare de scriitor închis într-o cultură mică, lăsându-se difuzat peste hotare măcar și fraudulos printr-un intermediar. De aceea, respingând sugestia lui Delavrancea de a-l da în judecată pe plagiator, Caragiale ar fi răspuns, cu un anume masochism, că preferă „să afle adresa precisă a lui André de Lorde, ca să-i trimeată o scrisoare prin care să-i mulțumească frumos că, grație lui, o piesă, care n-a reușit în București, a reușit la Paris”.

Milan Kundera – cel mai cioranian⁴ membru al familiei de spirite a lui Fiesco – ar spune că I.L. Caragiale, deși european, se resemnează să rămână în micul context (național, regional), știind că n-o să accedă, cu adevărat, în marele context (cosmopolit, universal). Un mare creator dintr-o națiune mică e împins, mereu, înapoi în „familie”. Și de compatrioți, care, în numele „familiei naționale”, vorbesc despre

³ Vezi dosarul plagiatului realizat de Marin Bucur, în *Opera veștii. O biografie a lui I.L. Caragiale*, II, cap. XXIV, Cartea Românească, 1994.

⁴ Ca și Cioran, Kundera consideră că Imperiul Austriac a transformat Europa Centrală într-un „stat puternic”, care, dacă ar fi supraviețuit, s-ar fi interpus statului nazist și, apoi, imperiului sovietic. Prin prăbușirea Imperiului Austriac, însă, a rezultat o regiune de state mici, victime ale istoriei, care au „o neîncredere profundă” în ea. Totodată, Europa Centrală a devenit – foarte cioranian spus! – „laboratorul amurgului” întregii Europe. La fel de cioranian e Kundera când spune că națiunile mici, spre deosebire de cele mari, „nu cunosc senzația fericită că sînt din totdeauna și pentru totdeauna”.

În altă ordine de idei, un pasaj important din *Insuportabila ușurătate a ființei* pare scos direct dintr-o pagină din *Pe culmile disperării*: nostalgia paradisului e dorința omului de a nu fi om, ci animal, căci, în paradis, „omul nu era încă om”. Apoi, chiar în lunga perioadă de viață în care nu mai vorbea decât franțuzește, Cioran simțea, însă, nevoia să înjure românește; mai mult, își căuta companioni cu care se deda, periodic, unor cure de înjurături și obscenități neaoșe. Explicația o găsim la Kundera, el însuși preocupat de acest fapt în „dicționarul” său explicativ de la sfîrșitul *Artei romanului*: „Dans une langue étrangère, on utilise les mots obscènes, mais on ne les sent pas comme tels. [...] Obscénité: la racine la plus profonde qui nous rattache à notre patrie”. Un simptom regresiv cioranian iese, deci, la suprafață.

pasiunea lui pentru folclor și pentru descrierea naturii locale, despre patriotismul lui și despre „alte baliverne” puse pe seama lui (cum ar fi acuza de „trădare” în cazul unui Caragiale sau al unui Gombrowicz, care violentează românitatea, respectiv polonitatea, deși critica lor, spune tot Kundera, e un semn al maturizării culturilor respective). Și e împins înapoi și de comentatorii străini, care – deși, de obicei, fără competență – îl „re-românizează”, „re-polonizează”, „re-maghiarizează” pe creatorul dintr-o cultură mică, întorcîndu-l și ei la „orizontul național” minimalizator. Oricum, obiectiv, națiunea mică reprezintă pentru un creator „un handicap enorm”. Cîteva din exemplele lui Kundera: pentru că trăia la Praga, Kafka era, pentru germani, un provincial; Janáček, deoarece trăia la Brno, era un provincial chiar pentru cehi; Gombrowicz, Broch și Musil sînt situați într-un „contexte très centre-européen”, regional, deci, subliniindu-li-se mereu această „centre-européenneté” iar nu europenitatea, pur și simplu; în consecință, mari romane ca *Omul fără însușiri*, *Somnambulii* și *Ferdynurke* – care, după Kundera, inaugurează „le «troisième temps» de l'histoire du roman” – nu sînt receptate la vreme, locul lor fiind confiscat de *Greața*. Explicația e simplă, de tipul: „Gombrowicz necunoscut, Sartre celebru”...

Cu peste o jumătate de secol înainte de Kundera, Ion Vinea avea, în eseul, intitulat simptomatic, *Blestemul locului*, aceeași viziune a închiderii scriitorului într-o „familie”. Deloc surprinzător: e vorba doar de o experiență comună: „... scriitorul român, izolat în limba și hotarele lui, covârșit de propria-i tinereță [culturală], e în situația fotografului Hjalmar din *Rața sălbatecă*, impus, de voie, de nevoie, admirației familiale”. Ca, altădată, Roma și Atena, unui dac, astăzi, „priveștiștea Parisului și a Berlinului în plină creație” îi iscă unui român „aceiași sentiment al zădărnicii”. Căci: „Ca în lumea antică, două sau trei limbi își împart imperiul spiritual în care tronează, neștiutoare de alte graiuri, Gloria”. O mică țară înapoiată nu e tot una cu o mare țară înapoiată, observă, la urmă, Vinea, apelînd la „argumentul Rusiei, triumfătoare în literatură”, fiindcă „Rusia e o mare putere politică și știm repercusiunea rangului unui stat asupra literaturii sale. Și, pe urmă, Rusia e o întregă lume, separată, capabilă să trăiască în sine și pentru sine”. Îmi dau, însă, seama că există și reciproca: nu trebuie să faci parte, neapărat, dintr-o țară mică, pentru ca să ai sentimentul că aparții doar unei „familii” culturale. Recurg, după modelul lui Vinea, la argumentul Argentinei, triumfătoare și ea în literatură. Geografic vorbind, Argentina e de cinci ori mai mare decît Franța și, totuși, Ernesto Sábato – prețuit, acasă, de grupul de scriitori din jurul Victoriei Ocampo – recunoaște că acest fapt „nu mă scutea de inconvenientul de a nu fi francez”.

Nu e, deci, de mirare că Sábato și Cioran s-au înțeles foarte bine împreună. Nici pe Cioran nimic nu-l scutea de inconvenientul de a nu fi Pascal. Și, de aceea, în ultimă instanță, pentru el, nu era nici o diferență între „neantul sud-american” și „neantul valah”. Cineva, amintindu-și de momentul cînd Celan a apărut, ca din pămînt, în Occident, ca poet gata format, exclamă: „Venea literalmente din neant”.

Căci neant era, pentru memorialist, și Bucovina lui Celan, și Bucureștiul prin care poetul trecuse pentru scurtă vreme. „Mi-am spus deseori cît e de nedrept că tocmai eu am fost favorizat de o limbă «cu circulație mondială»”, scrie, în românește, Paul Celan, gîndindu-se la prietenii săi bucureșteni, care îl invidiază că, plécînd din România, a devenit „european”, „occidental” și a căpătat „faimă”. Aceeași senzație de ieșire bruscă din apele neantului au produs-o – la re-debutul lor francez, în plină maturitate – și Cioran, și Ionesco, care, multă vreme, au încurajat chiar această impresie, „uitîndu-și” trecutul lor cultural românesc.

Definind condiția culturală a lui Borges și, implicit, pe a sa, Cioran găsește, în disperare de cauză, că există și un dezavantaj, dar și un avantaj în faptul de a te naște într-un „spațiu «cultural» minor, oarecare”. Înceți să te desfăci dintr-o unică formă de cultură, să te expatriezi din „patria intelectuală” inițială și să circuli, ca un *străin*, prin patriile celorlalte culturi. „Neantul sud-american” și cel est-european îi fac pe creatorii proveniți de acolo mai informați, „mai deschiși, mai vii și mai diverși decît europenii din Vest, paralizați de tradițiile lor și incapabili să iasă din prestigioasa lor scleroză”. Primii, ca Borges și Cioran, sînt constrînși la universalitate. Ceilalți, occidentalii – ghiftuiți în culturile lor mari, închise ca niște monade – devin, „fără doar și poate, provinciali”.

II

Danemarca nu este numai „putredă”, ci – fapt prea adesea trecut cu vederea – o țară mică, neîncăpătoare pentru ambiția și visele „dulcelui prinț”, *king of infinite space*. De aceea, Hamlet suferă el însuși de complexul lui Fiesco. Sau, mai bine spus, arhetipul lui Fiesco este Hamlet:

HAMLET: Danemarca e o temniță. ...Pentru mine e o temniță.

ROSENCRANTZ: Doar ambiția te face s-o vezi așa. Danemarca e prea strîmtă pentru mîntea ta.

Din volumul *Cioran naiv și sentimental*, ediția a II-a adăugită, reeditat de Ed. „Biblioteca Apostrof”

De ce-ai semnat? Doar în sicriu mai „scapi de ei și nici atunci. Dacă rezisti încă o oră, renunțau. Nu mai e vremea lui Stalin. Te-ar fi lăsat în pace.“

Alin nu răspundea, așa că ai tăcut. Doar n-ai să te pretinzi erou! Farsa cu vânători și vânați era absurdă, condescendența nu-și avea rost. Nici sfaturile, nici reproșurile. Pîinea înseamnă totul în iad și înseamnă mult și în purgatoriu. Pe poarta coloniei penitenciarele sentinelele scriau când rai, când iad, când purgatoriu. Pîinea rămînea, însă, un șantaj stabil, greu de ignorat.

„M-au amenințat. Sînteți funcționar public, aveți datoria de a ne ajuta.“

Se poate pierde, adică, pînă și un post mediocru. Amenințare ilegală, funcționarul public – de la Asigurări sociale sau Spațiul Locativ sau orice dugheană proprietatea Statului – o știe, dar mai știe că Legea este distracția Puterii. Nu doar pîinea lui Alin era în joc, ci și a părinților bătrîni și bolnavi.

Prietenul devenise, iată, nu doar în literatură, Alin! Obişnuita viață dublă-triplă-multiplă a cetățeanului socialist fusese suplimentată de o misiune precisă, secretă și neplătită: să raporteze existența dublă-triplă-multiplă a celui mai bun prieten. Urma să întâlnească săptămînal ofițerul de legătură, nu în biroul oficial al acestuia, ca în parodiile standard, ci în locuințe particulare, aflate la dispoziția securistului. Decorul domestic modest, cenușiul strîmtului spațiu de locuit socialist aveau să umanizeze misiunea? Numărul informatorilor poliției crescuse incomparabil mai rapid decît producția pe cap de locuitor și campania de recrutare se intensificase. O știai, trecuseră doar cîțiva ani de la confruntarea cu experții acestor operații.

„Pentru traumatizații ghetoului, nu există diferență între polițistul statului naționalist și milițianul orînduirii socialiste, tovarășe comandant“, fusese replica finală. Te refereai la generația tatălui, dar inteligentul anchetator te avertizase, prompt, că Instituția Supremă a țării include și fiul în aceeași categorie.

Călătoria de o noapte cu trenul de la București la Suceava, în celălalt capăt al României, fusese urmată de un popas scurt. O cafea, atît, cit să scrutezi, rapid, cei doi bătrîni care nu erau încă bătrîni și să înțelegi ceea ce convorbirile telefonice încercaseră, fără succes, să codifice: panica. Veche de mii de ani și mereu nouă, de ieri și de azi. Ți-ai mai privit o dată părinții. Te-ai ridicat, ai lăsat cafeaua nebăută, grăbit să părăsești vechea încăpere. Urgența te zvrîlise în tren și te îmbrîncea, acum, pe străzile trecutului.

Ofițerul de la poarta fostei primării austriece, devenită sediul Partidului Comunist Român, te ascultase atent. Legitimația de membru al Uniunii Scriitorilor părea să mai aibă, în provincie, chiar și la finele anilor '70, oarecare prestigiu. Slujbașul lui Gogol părea derutat de necunoscutul din fața sa, nesigur asupra comportamentului optim. Transcrisese datele de pe legitimație și biblîise, cuminte, cu capul în registru: „Nu știi cînd vă poate primi tovarășul prim. Voi transmite mesajul“.

A ridicat, însă, privirea, lovit de replică: „Audiența trebuie să aibă loc astăzi! Plec diseară înapoi la București“.

Ezitase o clipă, apoi s-a decis, fie ce-o fi: „treceți pe la prînz, voi avea un răspuns“.

Divanul vienez

– II –

Norman Manea

Ți se oferea timp să dublezi riscul. Comandamentul Securității funcționa în clădirea nouă, modernă, nu departe de bătrînul spital. Ai întins, din nou, pompoasa legitimație. Ofițerul nu părea impresionat. O audiență? La Comandant? Astăzi? De ce atîta urgență?

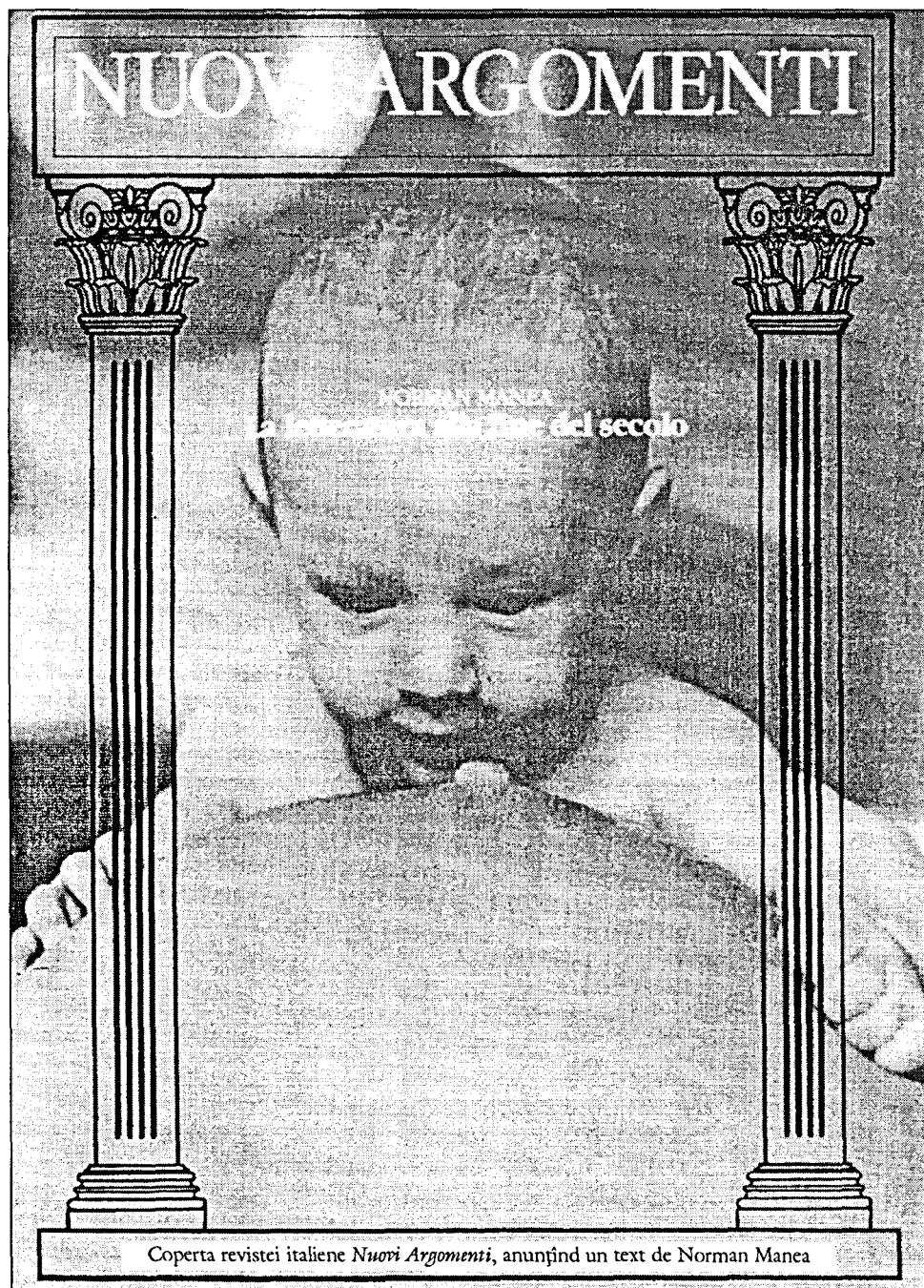
„Azi, înainte de prînz. După prînz, sînt primit la primul secretar de partid.“

Tăcere. Ofițerul cu ochelari ridicase receptorul, formase un număr. La ghișeu se instalase înlocuitorul. Așteptare lungă. În sfîrșit, ochelariștii reapăru.

teai în jurul bătrînilor copaci, martorii vîrstelor trecute.

La ora 11 ai fost condus la etajul întii. În spatele biroului masiv se afla un bărbat uscățiv, palid, cu păr rar, cărunt, îmbrăcat într-o vestă gri, tricotate din lînă țărănească, aspră, groasă și cămașă albă, fără cravată. În stînga, brunetul chipeș, cu mustață neagră, în uniformă de căpitan. Colonel-căpitan, cu plul standard? Nu bănuiai că Alin avea să confrunte, peste cîțiva ani, un duo similar.

Expunere concisă: de luni de zile, pensionarul Manea Marcu este tracasat de un

„Tovarășul comandant nu este în calitate. Vă primește, la ora 11, comandantul adjunct, tovarășul colonel Vasiliu.“

Zece și cinci. Idilicul oraș natal oferea la fiecare colț grădini și flori și bănci de le-neveală. Parcul Arini era aproape, soarele primăvăratec stimula somnolența. Te învîr-

anchetator zelos care îl acuză, ba că este spion al Israelului, ba că face afaceri, ca secretar al comunității evreiești din localitate. Dacă există dovezi, vinovatul trebuie trimis în judecată! Dacă nu, teroarea trebuie stopată. Suspectul a suferit destul în trecutul mai depărtat și în cel apropiat. Lumea din orașelul unde și-a trăit toată

viața îl cunoaște ca un om corect, prea corect. Privirea intensă a colonelului semnala că știe ce înseamnă trecutul Transnistria și trecutul Periprava. Înțelegea și ce însemna „prea corect”. Vinovații și nevinovații eliberați din închisoare erau presați, ulterior, să devină informatorii Instituției Supreme.

Fostul tovarăș și fost deținut Manea refuzase, însă, timp de mai bine de un an, onoarea, invocând, pînă la nebunie, același refren: „eu sînt un om corect”. Repetat cu idioată monotonie, comicul refren îl obosea, pînă la urmă, pe copoi și superiorul său era la curent cu eșecul.

Colonelul comentase scurt și calm prelegerea. Un interlocutor inteligent, periculos. Aparenta sa oboasă slujea unei subtile tactici de îmblinzire. Nu prea mai era, însă, timp pentru precauții.

„Spion israelian? În ce fel?”

Nu așteptai răspuns, retorica își urma propria dinamică.

„I se reproșează că însoțește, ca secretar al comunității evreiești, demnitari din America și Israel, în vizită prin Bucovina.

Transnistria Mareșalului, apoi stalinismul de după război și stalinismul fără Stalin din anii 50 se află, toate, în mintea și trupul pensionarului! În anii 70, trecutul n-ar trebui repetat. Așa spun ziarele.”

Cei doi ascultători păreau, dintr-odată, mai interesați de noua întorsătură a monologului, decît de melodrama dinainte, așa că ai accelerat cadența.

„Pentru descendenții ghetoului, deosebirea dintre polițistul statului naționalist, gata să înceneze orice mîrșăvie contra lor și milițianul socialist nu este totdeauna clară. Nu, nu este clară, tovarășe colonel! Legile socialiste proclamă egalitatea cetățenilor! După război au fost evrei în posturi importante, chiar miniștri, cițiva mai sînt. Asta nu vindecă, însă, memoria. Nici panica. Suspecții sînt suspicioși, tovarășe colonel. Poate că au dreptul să fie.”

Uf, gata! Marea arie se încheiase! Dovediseși alertețe, curaj, așteptai, surizînd, cu mîna în șold, aplauzele, coroaița? Frica și revolta se aliașeră într-un discurs coerent și curajos, dar oglinda rotise scena, com-

Da, ocazia fusese deosebită, dar nu mai erai atent la vorbele lui Puiulete, nu îl vedeai, nu îl auzeci.

Tensiunea întîlnirii fusese extremă. Concentrat asupra țintei, orbit de încordare, ignorai unde și în fața cui te afli. Alergător de cursă scurtă! Dacă mai dura cinci minute cădeai, ca o cîrpă, în brațele copoilor! Bun de stors, abia acum, în interogații. Trăsnetul de adio lovide un luptător epuizat, vulnerabil la orice adiere ostilă. Finalul fusese mai mult decît o adiere.

„Ajutor, perspicacitate? Colegii din București?” Noah, expertul poliției în traumele ghetoului și Potopul poporului ales?

Puiulete nu se mai afla în preajmă, să răspundă. Dispăruse, nu-ți aminteai cînd cum, te-ai trezit năuc, la parterul blestematei clădiri, grăbit să fugi, să uiți totul.

N-ai uitat, totuși, că nimeni nu are dreptul să facă pe sftnicul moralist în asemenea demente dileme.

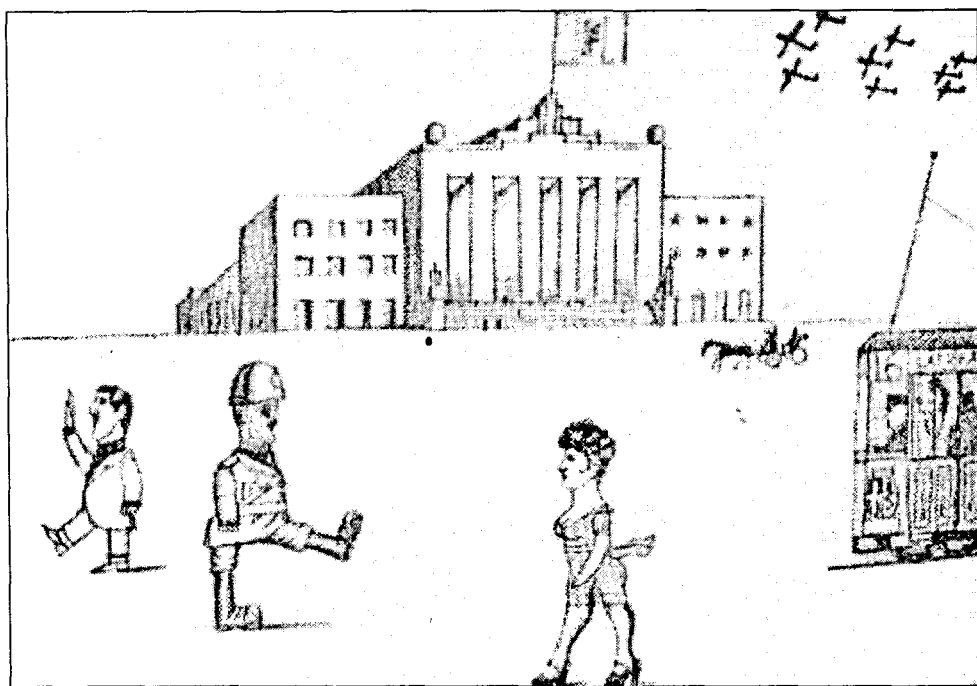
Alin cunoștea presiunea polițistă post-Periprava asupra pensionarului Manea Marcu, farmecul colonelului Vasiliu, cele două convorbiri avute de colegii săi din capitală cu viitorul expert în psihologia victimizaților. Știa că întîlnirile fuseseră scurte și că ai refuzat măgulitoarea colaborare. Acum, copoii se apropiau din nou. Dețineau, desigur, înaintea acestor confruntări și mai ales după, mai multe informații asupra suspectului decît ar fi putut afla din banalele rapoarte și convorbiri săptămînale în care poetul prieten experimenta limba de lemn a Partidului.

„Un om cinstit, neinteresat în politică. Retras, melancolic, preocupat de cărți și singurătate”, repeta Alin ceea ce repetase, oral și în scris, în fața anchetatorului. Fraza nu avea, însă, glazura clișeelelor de partid, nu te convingea. Suspiciunea se infiltrase, pînă la urmă: bănuiai că prietenul nu-ți spune tot, pentru a te proteja de tine însuși, nu doar de urmăritori. Deveniai tot mai dependent de informatorul cu rol dublu.

Înalt, cu mîinile mari și părul în flăcări, ca un irlandez explodînd de vitalitate, copleșindu-te cu vocea puternică și gesturi largi, de dirijor, Alin devenea, cînd-cum, mărunț și năsos, ca un șoarece, cu părul lins, uleios și negru, lipit, ca o calotă de smoolă, de carcasa capului micșorat. Vocea diminuată scîrțîia și sîsiia, coardă uzată, greu de deslușit. Omittea amănuntele care te-ar fi putut îngrijora? Solicitai noi întîlniri, oricît de scurte. Reluai, din nou și din nou, detalii poate minore dar obsesive. Se interesaseră, cumva, poliștii de fișa medicală a suspectului? Folosirea spitalelor psihiatrice de către poliția socialistă devenise subiect de mare excitație în Occident.

Interogațiile poliției păreau doar rutină birocratică. Amîneau șantajul, cum amîneau miile de dosare crescute, avalanșă, în birourile Instituției Supreme. Frîne tactice! Ca să nu pară leneși sau inutili, poliștii înmulțeau, însă, între timp, numărul colaboratorilor, nu pentru informațiile pe care le furnizau, deja prea multe și mărunte, ci pentru întreținerea complicităților.

Nimic nou nu părea să fi intervenit pentru a relaxa sau accelera acțiunea. Versiunea livrată de poetul prieten, singura de care dispuneai, oferea calm și distrație: copoii nu posedau elemente senzaționale,

Vizite oficiale! Aprobate de Ministerul de externe. Probabil, de toate ministerele interesate... Toate! Organele de supraveghere știu tot ce fac, gîndesc și spun musafirii! „Colonelul zîmbise, din nou, și, de necrezut!, confirmase, printr-o leneșă mișcare a capului, îndrăzneța afirmație. Da, știm, sigur că știm, spunea, fără să spună, comandantul.

„Printre musafiri ar fi fost un oarecare Brill, șef al unui serviciu secret israelian. Vizitase celebrul cimitir evreiesc din Siret, la granița sovietică. Să scruteze, adică, ce se află la frontieră? Cu ochiul liber sau cu binoclul pe care nu îl avea? Nici nu depășise zona accesibilă turiștilor! Și cum să cunoască un biet funcționar al minusculei comunități evreiești din minuscula Suceava suspexții pe lista serviciilor secrete românești? Măsurile de supraveghere sînt, de altfel, eficiente. Securitatea română este apreciată în toată lumea.” Aproape rîdea colonelul, căpitanul ridicase privirea de pe carnetul unde stenografia convorbirea, rîdea și el, tovarășul căpitan Puiulete rîdea în hohote, să vezi și să nu crezi.

„Și dacă domnul Manea, fostul tovarăș Manea, ar avea, să zicem, un atac de cord?

petiția nu se încheiase. Nu se încheiase, dar erai viu, emoțiile și slăbiciunea și leșinul care te invadau erau vii. Adversarii erau și ei vii, nici un clișeu nu cuprinde amploarea privilegiată a viului, intensitatea sa ireductibilă. Izbînda sau eșecul, suferința și exaltarea erau doarele acestui privilegiu.

Colonelul interpreta perfect partitura francheței, greu să te aperi. Nu obiectase la nici unul dintre reproșurile formulate, aerul său resemnat părea al unui om oboșit de gogomăniile cu care are, zilnic, de-a face. Acceptîndu-ți retorica te învinsese emoțional, s-ar zice. Ți-ai păstrat, totuși, cumpătul, pînă a căzut fraza finală: „Mulțumim. Importante informații despre psihologia ghetoului! Asemenea ajutor nu vine des. Colegii de la București vor apela, cu siguranță, la dumneavoastră.”

N-ai mai apucat decît să bîigui, nu, nu sînt potrivit, eu nu. Colonelul nu mai auzea, se ridicase, zîmbind, întindea mîna, audiența se terminase.

Coborînd scările, căpitanul Puiulete te asigură că neînțelegerile privind domnul Manea Marcu vor fi rezolvate rapid, tovarășul colonel se ține de cuvînt, este un om deosebit, ai avut ocazia să constăți.

nici șansa de a le obține, iar pentru inventarea lor nu aveau nevoie de Alin, ar fi putut-o face singuri.

Anxietățile pe care ți le descopereai revealau mai mult decât dosarul poliției. Traume vechi și obscure.

Deveniseși adevăratul beneficiar al jocului. Nu prin ceea ce aflai despre Misiunea Alin, ci prin reacția pe care ți-o declanșase.

Erai un privilegiat, plasat în centrul unei farse care oferea inserții captivante. Descrierea apartamentelor private în care se muta săptămînal duetul Ofițer-Informator merita, de pildă, interesul oricărui antropolog.

Nu izbutea să acorzi, însă, atenție decât angoasei, ca un drogat care vinează, înșecat, otrava.

Plonjat, brusc, așa credea, în angoasa anilor '40! Ți se oferea șansa de a înțelege, fie și tardiv, o realitate percepută atunci doar instinctual și evacuată, ulterior, din memorie, prin înstrăinarea de cei care coabitau cu trecutul. Recucerea angoasa anilor '40! Incertitudini și nevroze reciclate.

Cît a durat schizofrenia? Un an, doi? Alin dovedise că și în statul polițist comunist, solidaritatea suspectilor poate fi tandră și durabilă.

Pînă la urmă, falsul informator părăsise iadul unde pîinea era totul. Îți scria de departe, din raiul unde pîinea zilnică însemna, de asemeni, totul. Aveai să-l reîntilnești peste ani, fără să mai abordezi delicat subiect. Amănuntele nu încetaseră să te obsedeze, dar îți ajungea faptul că prietenul rămăsese printre pușinii de care, nici în iad, nici în rai, destinul nu te separase.

Succesorul său nu se arătase la fel de grăbit să se demaște. Nu izbutea să-l identifice. Instituția Supremă își îmbunătățise, se pare, criteriile de recrutare. Scrutai proximitățile, înlocuitorii. Măști înmulțite, peste tot. Chipuri anodine, comportări firești. Misiunea părea generalizată, banalizată. Angoasa devenise bun colectiv. *Inițierea* numită Transnistria se desăvîrșea printr-o mai lungă și complicată inițiere.

*

Exploatarea omului de către stat nu se dovedise mai atrăgătoare decât exploatarea omului de către om. Desființarea proprietății private fracturase economia și impusese, treptat, proprietatea statului asupra cetățenilor. Xenofobia se rafinase, suspiciunea ținea individualitatea însăși. În locul concurenței demagogice între partide, domina demagogia absolută a Partidului unic. Haosul pieței libere și cuvîntului liber fuseseră înlocuite de schizofrenia tabuurilor. Complicitatea forțată culminase într-o perversiune-simbol: carnetul roșu.

Subiecte tabu, pînă și într-o consultație psihiatrică? Tumorile duplicității, asta da, temă de terapie!

Doctorul era poet, cum avea să fie, peste cîțva ani, și informatorul, dar nu era prieten. Riscul rămînea greu de evaluat. Angoasele livrate unui cabinet de consultație nu mai erau, nici ele, proprietate individuală.

Zonele ambiguității și enclavele de normalitate se restrînseseră pe măsură ce noua ordine își extindea dominația. Deceniile și vîrstele se succedau în așteptarea magice destinderi, care și apărea, periodic, doar pentru a legitima incertitudinea și înmulți

capcanele. Suspiciunea și duplicitatea se intensuaseră, treptat, în bucătărie și dormitor, în somn și limbaj și ținută.

Să-i repeți psihiatrului poet ceea ce știa și el prea bine? Nu doar școlile și spitalele și editurile și tipografiile erau ale statului, ci și pădurile, aerul, apele, pămîntul, stațiile, brutăriile, băncile, cinematografele, fabricile de nasturi și de armament, armata și circul, grădinițele și azilurile de bătrîni, muzica și medicamentele și stîna de oi. Și doctorul, ca și pacientul său! Ca să-ți cumperi batista de șters nasul și patul de dormit și laptele de dimineață, ceasul sau pantofii sau dantura apela la funcționarii apatici și insolenți ai Statului, care își transmiteau unul altuia codul eticii și echității socialiste: „noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc“.

Ce altceva era psihiatrul, decât tot un funcționar de stat! Cu carnet roșu, probabil. Partidul, forță conducătoare! Secretarul de partid, nu directorul (numit și el de către partid), conducea liceul și abatorul și croitoria și academia! Și policlinica, desigur!

Într-o țară cu tradiție politică preponderent de dreapta, carnetele roșii se înmulțiseră continuu, prin sciziparitate. Fără carnet roșu nu prea contai, dar nici cu el nu prea contai. În noul Partid al Parveniților greu s-ar mai fi găsit, după jumătate de secol, mulți comuniști. Clișeele propagandei serveau jonglerilor Circului Totalitar, nimeni nu mai credea în ele. Viața, cît rămăsese din ea, se mutase în subteranele altui spectacol, cel al surdinei, codificării și eschivei.

Ar fi dispus tovarășul doctor să se lase psihanalizat de un pacient obsedat de comedia rolurilor duble? Ar accepta poetul să situeze liric haosul duplicitar, dirijat la suprafață de măștile Puterii și perpetuat, în subterană, de otrava resentimentelor?

Întrebările pacientului ricoșează rapid contra lui însuși, ca și cum ar prelua ticurile psihiatrului și ar citi, cu ochii închiși, tema consultației: *Inițierea* de după *Inițierea*. Adaptare, adică? La ce s-a adaptat supraviețuitorul?

Recunoști întrebarea, firește. Avea să aparțină, peste un deceniu, unui psihiatru american. Recunoști și răspunsul: la viață, atît. La viață se adaptează supraviețuitorul dictaturii negre, verzi sau roșii, cu acea impertinență a banalității care este chiar viața, așa aveai să-ți rezumi biografia, în pragul unui nou experiment, exilul, nu mai puțin extravagant ca cele precedente.

Cum poți fi scriitor fără libertate, întrebare apoi americanul, specialist în psihozele libertății din Lumea Nouă. Întrebarea ar fi sunat ca o glumă în gura colegului din Est, dar schimbul de experiență dintre expertul în patologia constrîngerii și cel în traumele libertății nu ar fi fost inutil. Nu, nu ar fi fost inutil!

Multe asemănări, nu doar deosebiri, ar fi descoperit psihiatrii celor două, atît de diferite, lumi bolnave.

Fragment din *Întoarcerea huliganului*, volum în pregătire la Ed. Farrar, Straus, Giroux din New York și Hanser Verlag din München.

(continuare în numărul următor)

Poeme de Paul Celan

Încredere

Fi-va încă un ochi,
unul străin, lîngă
al nostru: mut
sub pleoapă-mpietrită.

Veniți, forțați-vă tunele!

Fi-va o geană
lăuntric întoarsă în piatră,
de neplîns oșelită,
cel mai fin dintre fuse.

Înainte voastră-și face lucrarea,
ca și cum, cît piatră-i, ar fi încă frați.

Tenebrae

Aproape, Doamne, suntem,
aproape și la îndemînă.

Prinși deja, Doamne,
strînși în gheare unul de altul, ca și
cum ar fi
trupul fiecăruia dintre noi,
Doamne,-al tău trup.

Roagă-te, Doamne,
nouă te roagă,
suntem aproape.

Abrupt ne-am dus într-acolo,
ne-am dus într-acolo, spre-a ne înclina
peste crater și vad.

Spre-a ne adăpa, Doamne, ne-am dus.

Era sînge, era,
Doamne, ceea ce tu ai vărsat.

Strălucea.

Ne-arunca-n ochi chipul tău, Doamne.
Ochii și gura stau, Doamne,-atît de
deschise și goale.

Doamne,-am băut.
Sînge și chipul ce-n sînge, Doamne, era.

Roagă-te, Doamne.
Suntem aproape.

Sub un tablou

Val de grîu, de corbi invadat.
Al cărui cer albastru? Al celui de jos?
De sus?
Tîrzie săgeată, repezită din suflet.
Vuiet mai puternic. Văpaie mai aproape.
Ambele lumi.

(Din volumul *Zăbrelle limbii*, 1959)
Traducere de GEORGE STATE

L BIBLIOTECI * * * * ÎN AER LIBER

Tenorul din Cluj

- II -

Jean-Claude Masson

Cunosc toate detaliile astea din gura tenorului, răspunde Franz tăios. Îmi aduc aminte cu precizie de momentul în care mi le-a povestit: ne plimbam prin piața Ștefan cel Mare.

- Ia te uită, face Dan, zeflemitor, pe lângă Opera română!

- Pictura care decorează zidul dinspre nord al mănăstirii Sucevița, spune Jan întorcându-se către Dan, ceea ce tu numești Scara lui Ioan Climax, în cărți poartă în general numele de Scara lui Ioan Sinaitul.

- Și asta schimbă totul! Ce ne mai duceți voi doi cu preșul, spune Franz dezgolindu-și toată dantura.

- Liniște, avortonule, reia Jan, crepuscular. Ciudată e Scara lui Ioan Sinaitul... O regăsim la mănăstirea Rîșca, una din preferatele mele, împreună cu biserica Arbore, cu Eva ei roșie, cu îngerii Judecății de pe urmă. Pe-astea le uităm. Se vorbește mereu despre aceleași, ca întotdeauna. Cei patru evangheliști, cei patru fii Aymon. Cei patru zuavi ce sîntem.

- „Voroneț, Moldovița, Humor, Sucevița, în mijlocul vegetației ce le înconjură, sub un cer ușor, sînt capodopere de poezie arhaică și de proaspătă inspirație“, citește Jan cu o voce mecanică, metalică, dintr-un tratat de istoria artei pe care l-a deschis la întîmplare.

- „În văile munților, în inima pădurilor“, recită Dan cu un ton tragic...

- Arită mai lipsea, revărsările sufletului slav, strecoară Franz, resemnat.

- „În edificiile domnești ale voievozilor, continuă Dan cu o voce de stentor, la Neamț, la Putna, arta religioasă din România ni se înfățișează drept mărturie a fastului conducătorilor și a intensității vieții istorice, ca sinteză a forțelor divergente venite din Occident și din Orient, și nu ca un capitol provincial al artei bizantine“. De cine e?

- ??? răspund în cor ceilalți.

- Fie! Spune Dan cu mărînimie. Nu vă țîn mai mult pe tînjeală. Henri Focillon, 1929.

- Fără îndoială, declarația cea mai crucială din acel an, spui tu.

- Și v-am scutit de perioadele cele mai frumoase, de clauzele cele mai nobile, continuă Dan: „Înăuntru, în taina locurilor sfinte...“

- Ce mai taină! i-o taie Franz cu insolentă. Legănările tale retorice au suporturi

bine cunoscute. Iar locurile tale sfinte au feșele frumoase.

- Sper că tenorul tău va fi mai puțin vorbăreț decît mucosul ăsta, îți aruncă Jan cu un rînjit.

Din fundul sălii sordid luminate, șeful îi face un semn lui Dan: îl caută cineva la telefon.

Îndată ce pisica întoarce spatele, Franz profită:

- Nesuferit mai e cu lingvistica lui comparată, cu retorica lui de bazar!

- Cu erudiția lui înșelătoare, continuă Jan.

- Cu sinceritatea lui mai mult decît suspectă, continui tu cu lașitate.

(Fiecare din ei ascultă ploaia cum cade, sinistru, uitîndu-se la capetele ca de ceară ale ultimilor clienți.)

Dan se întoarce, cu chipul profund întunecat, de-a dreptul contrariat. Se aud cîteva măsuri din *Deutsche Requiem*.

- Minerii, știți?, minerii au năvălit la București.

Se aud strigăte din bucătărie. Vociferări din stradă. Niște oameni încearcă să forțeze ușa turnantă, pe care șeful tocmai o în-cuiase. Lovituri de măciucă în geamuri, urlete în bucătărie. Ultimii clienți parc-ar fi *groggy*, bătuți în cuie de scaune. În oglindă, strada Poștei e străbătută de o mulțime de fulgere violente. Uși și ferestre se trîntesc. Zgomot de pahare sparte, fărîmițate, o deflagrație. În fața ta, în oglindă, minuscul, autobuzul arde.

Șeful aleargă de colo pînă colo, cu brațele ridicate spre cer. Se aude cum strigă în bucătărie, îi răspund voci înnebunite. Se întoarce lac de sudoare, chiar în clipa în care ușa turnantă cedează. Vreo zece bărbați mascați, zdraveni, îmbrăcați în piele și înarmați cu rîngi de fier, dau buzna. Fără să rostească vreun cuvînt. Nu se mai aude nimic: doar focul autobuzului trosnind. Intrușii parcă nu ne-ar vedea. Se împart în cele patru colțuri ale restaurantului și, în mod perfect de simultan, fără nici un semn, rîngile de fier se abat asupra servantelor din stejar, dulapurilor cu veselă, mescioarelor din tisă și din lemn de cireș păsăresc, mărunțesc paharele de Veneția, porțelanul de Lorena, cupele verde pal cu picior fin de Renania, fărături de Sèvres, cristalul de Baccarat, sosierele de Limoges, salatierele de Moustiers, ibricile de Normandia; în mii de fărîme cobaltul de Boemia, nichelul de Saint-Gobin, manganul de Viena, cristalul de plumb de Anglia. Covoarele de Buhara ce acoperă pardoseala sînt un cîmp de sticlă. Cioburi scînteietoare refractate în grelele perdele întunecate, ca o imensă oglindă fărîmițată. Ne călcăm în picioare în lumină.

Toată lumea a plecat. În fundul restaurantului, pe tejghea, lângă casierie, un disc se învîrte ondulat pe un vechi pick-up: se aude, de foarte departe, într-o rumoare de țărături, vibrînd ca o vioară, vocea Elizabeth Schwarzkopf. Soprano diamant. Și

apoi zgomotul surd al safirului săpînd în dîra discului.

III

- Preferata tenorului, suspină Franz. O întîlnise la Marienbad.

- Ca în versurile elegiace ale lui Goethe, comentează Dan, cu privirea malițioasă. Și fără îndoială că purta rochii Fortuny?

- *Requiem*-ul lui Brahms e o tautologie metafizică, declară Jan, privindu-l cu gravitate. Iar muzica este cea mai perversă dintre imposturi, scandează el. O degradantă fandoseală.

- Haideți, domnilor, nu mai fiți așa de serioși, că se uită lumea la noi, sugerează Dan, devenit dintr-o dată blînd ca un înger. Și, ridicîndu-și paharul Duralex:

- Noroc!

- *Egészségedre!* traduce Franz în ungu-rește.

- *Nazdarovie!* spune Jan în rusește rî-gîind.

- *Porca miseria!* răspunzi tu *in petto*.

(Toată lumea de la masă tace.)

Franz tușește ca să acopere tăcerea.

- Eu o prefer pe Barbara, spui tu ca să faci o diversiune.

(Din nou liniște. Franz nu mai tușește.)

- Secretul dineurilor de familie, susură Jan, mai lugubru ca niciodată.

- Ah, zăngănitul tacîmurilor în ritmul mestecatului, exclamațiile înăbușite cînd se răstoarnă sarea, spui tu, contemplativ.

- Frumos exemplu de fugă inconștientă, îi spune o voce interioară unuia din cele patru personaje, care adaugă cu voce tare:

- Datorită acestui ocol prin dîneul de familie am cruțat tăcerea *noastră*, cea pe care de fapt ar fi trebuit s-o analizăm.

- Tu, bătrîne, ai început să gîndești în mod cam pedant, îi spune Franz lui Dan.

Și scotocește cu zgomot în buzunarul borsetei legată în jurul mijlocului, rezerva lui de surprize. Scoate de-acolo un casetofon în miniatură, îl rebobinează timp de cîteva secunde: „Căci ce-i frumos nu e decît începutul a ceea ce e groaznic...“ spune o voce de femeie.

- Închide-! face Dan cu furie.

Era ora douăzeci și trei la hotelul-restaurant Transilvania, strada Poștei numărul 1, Cluj. Doar vechea complicitate între Dan și șeful restaurantului, împospătată de un bacșis împărătesc, ne mai permite să mai zăbovim încă acolo unde ne aflăm.

În oglindă, în fața ta, nimic. Doar un defileu de umbre, reflexe de umbre de reflexe. Dîre de vînt și de ploaie. Oglinda devine bombată, ca în tabloul soților Arnolfini.

Franz cîntă din voce. Apoi respiră profund:

¹ În română în orig. (n.t.)

- Tenorul fredona adesea aria asta. Prima oară mi-a fredonat-o pe stradă, după ce-mi povestise o chestie tristă. În sfârșit, povestise e prea mult spus. Făcuse aluzie la o anumite lașitate pe care o comisese pe vremuri.

- Ah, deci pînă la urmă tenorul tău se umanizează! Era și timpul, comentează Dan cu un zîmbet de pandemoniu.

- Și ce? ripostează Jan, cu toții tîrîm după noi cîte o taină bine ascunsă.

- Era în timpul celui de-al doilea război, după cîte am înțeles, continuă Franz. Avea legătură cu atrocitățile de la Moisei, despre care nu știam nimic pe vremea aceea. În orice caz, se pare că i-ar fi fost frică să depună mărturie.

- În Vest nu știți absolut nimic despre masacrul de la Moisei, spune Dan cu o voce surdă, cu privirea stinsă. Știți povestea de la Oradour-sur-Glane, ceva mai puțin pe cea de la Lidice, din Cehoslovacia. Moisei, și mai rău: e de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

- Nu mă miră deloc că tenorul tău ungar a fost amestecat în treaba asta, spune Jan cu ură. Căci armata maghiară, aflată sub talpa naziștilor, a făcut porcăria.

- Dar ce-ar fi mai bine să ne spui povestea, îi spui tu lui Dan.

- Era la începutul războiului, începe Dan cu vocea joasă, cînd rușii au anexat Basarabia și Bucovina de nord, iar Ungaria aliată cu Hitler ne smulgea o parte din Transilvania. Ei, da, Franz, mai sînt și alte povești, nu numai ale voastre, alsaciene sau tiroleze.

„Era pe vremea unui alt conducător, Antonescu. Înainte ca țara noastră, legată de mîini și de picioare, să treacă de partea Reichului, armata română a încercat să reziste. Satul Moisei era situat în apropierea frontului. Era ocupat de armata maghiară, dar noaptea mai scăpau de-acolo bărbați care informau trupele noastre despre deplasările și despre efectivul inamicului. Pînă în ziua în care ocupantul i-a surprins. Într-o dimineață, soldații i-au despărțit pe bărbații în putere de ceilalți: femei, copii, bătrîni și bolnavi au fost cu toții deportați, nu s-a mai aflat niciodată nimic despre ei. Cît despre bărbați, au fost închiși într-o clădire mare, au fost lăsați să moară de foame, să mucegăiască. Și-ntr-o altă zi...

- Și-ntr-o altă zi, continuă fraza Jan, soldații i-au scos de-acolo, unul cîte unul, și i-au mitraliat pe toți. Doar unul, rănit de moarte, a fost protejat de piramidă de cadavre. Timp de cîteva zile a fost ultimul supraviețuitor din sat. Și a putut să lase mărturie înainte de a muri.

- Același lucru s-a întîmplat la Kiev, spui tu; razia evreilor, masacrul din parcul Babillard. O femeie a supraviețuit în mod identic.

- Poate că tenorul știa ceva, poate cunoștea pe cineva... spune Franz ca picat din cer.

- Nu c-aș vrea să-ți fac plăcere, nici c-aș vrea să-l scot nepătat pe trădătorul de ungar, îi răspunde Dan, dar a făcut mai bine c-a tăcut. Nimic nu s-ar fi schimbat - poate doar i-ar fi grăbit cîntecul de lebadă. Jan încuviințează în tăcere.

- O luați cam repede cu presupusul, te expui tu.

- Pentru Moisei, spune Jan de parcă vorbea cu sine însuși, revizionistii nici n-au nevoie să se obosească. Nu mai e nici un

martor, n-a fost nici un proces, poate că într-o zi nici arhive n-or să mai fie: nimic.

- În afară de memoria noilor locuitori ai satului, spune Franz.

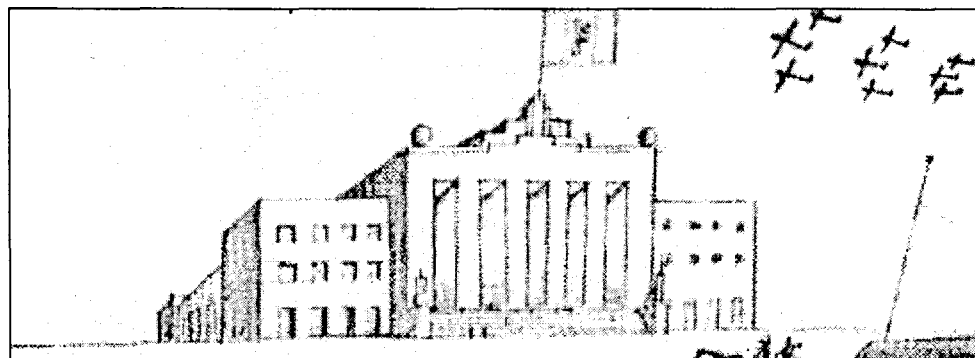
- Memoria ta pregătește alte masacre, spune Jan. În toată Europa centrală și orientală, fiecare sat, fiecare oraș sînt pline de amintiri barbare.

- Lucrul ăsta e adevărat pentru toată Europa, nu? observi tu.

- Dar nu ca aici, răspunde Dan. Aici, de-a lungul deceniilor, conflictele au fost înăbușite, zidite, îngropate de vii. E ca o mlaștină imensă. Nici nu vă închipuiți ce fermentează dedesubt.

- Din Silezia în Moldova, spune Jan. Din Ucraina în Croația, din Bosnia în Macedonia. Fără să mai vorbim de regiuni pe care e inutil să le mai citez: nici n-ați fi în stare să le situați pe o hartă.

În clipa în care Jan rostea cuvîntul „a situa”, toate luminile s-au stins; noaptea se lasă pe harta pe care Franz începuse să o despătorească. Dan îndoaie un băț de chibrit. Pe stradă trece o flașnetă. Se aude o muzică pițigăiată, intermitentă, pe jumă-

tate înăbușită.

- Muzicantul e orb, spune Jan. Își plimbă insomnia.

- Muzica lui îmi aduce aminte de cîteva note ale muzicianului favorit al lui Filip al II-lea, spune Franz, organistul orb care-l distra în timpul plimbărilor.

- Nu-i nimic distractiv în muzica lui Cabezon, i-o întorci tu. În fiecare clipă îți aduce aminte de cum o să-ți fie sfîrșitul.

- Împăratul, recită Dan, poruncise ca refugiul lui, mănăstirea Yuste, să fie în întregime tapisată în negru.

- Nu te obligă nimeni să vorbești ca-n carte, spune Franz. Dar, oricum, e o frumoasă prescurtare a istoriei spaniole. Exact contrariul salamandreii familiei Valois.

- Istoria e ca o ghiulea pe care-o tîrîm după noi, spune Jan. Ar trebui să ștergem totul cu buretele. Chiar dacă asta ar însemna să radem de pe fața pămîntului și muzeele.

- Chiar așa: hai să-i omorîm pe morți de două ori, răspunzi tu.

Un sfeșnic se apropie tremurînd, în zigzag, de masa cufundată în întuneric. Doi ochi de porțelan, o frunte lată ridată, păr alb, rar se disting dintr-o dată, scaldate în galben.

- Pana poate să se prelungescă, spune șeful punînd sfeșnicul pe masă.

Se îndreaptă de spate, înghițit de penumbră.

O flăcăruiie zburdă în oglindă, o flăcăruiie de culoarea berii. Flașnetarul trece prin fața ușii turnante, muzica pare să ezite, apoi se îndepărtează cu un pas lent și regulat.

- S-a oprit. În fața numărului 13, spune

Jan, apoi își pune un deget pe buze.

- Ia te uită! zice Dan vesel, în șoaptă; în tabloul lui Bonnard, se oprește în fața numărului 7.

Un alt sfeșnic se apropie de masă. Ținut la înălțimea pieptului de două mîini cu mînuși, luminează un chip de femeie tînă, cu ochii verzi, cu bucle blonde, cu pielea ca de marmură, purtînd peste ochi o mască neagră. Fără să scoată vreun cuvînt, pune sfeșnicul lîngă celălalt, ia un scaun răsturnat de pe masa vecină și îl așază între Jan și Dan. Un minut de tăcere.

- Eu sînt urmașa mareșalului Bercheny de Szekes, fiu al prințului Ungariei și Transilvaniei, și care s-a remarcat în armatele voastre, spune ea privindu-vă fără să clipească, pe Franz și pe tine.

- Stranie textură, spui tu deoparte. O voce de androgin.

- Tatăl meu se afla printre milițienii care au distrus satul Moisei, continuă femeia. Cu puțin înainte să moară, mi-a spus toată povestea. În 1946 culoarele ministerului de război au răsunat de numeroasele crime comise de ai noștri. Așa a aflat tata,

care era general-locotenent, că un român din Moisei, pe patul de moarte, dezvăluise masacrul unor țărani. După război trebuia evitată cu orice preț spirala răzbunărilor. Tatăl meu fu însărcinat cu o misiune nu prea onorabilă: să înăbușească evenimentele de la Moisei. Îi găsi pe țărani care ascultaseră mărturia omului scăpat din masacrul: îi amenință, le cumpără tăcerea. A reușit să ajungă la mormîntul bărbatului care le spusese secretul. A exhumat sicriul: era gol.

- Asta-i bună! spune Jan, cu o voce mai surdă decît pînă atunci. Pasărea rară rămăsese deci între zidurile noastre.

- Iar tatăl dumneavoastră, îi continuă Dan fraza, a pornit în căutarea lui.

- Mormîntul, continuă ea, purta un nume: Mircea Tănase. Dar poate că era încă un alt camuflaj.

- M.T., murmură Franz. Ca în minte, a minți.

- Ei, haideți! dar e clar că este ... zice Dan cu un ton șiret. Un prenume și un nume de scriitori.

- Și iată-l deci pe tatăl dumneavoastră pe niște urme foarte ipotetice, spui tu. Criminalii nu voiau să mai existe nici un martor. Dar uite că mașina se înglobează, sînt prinși în propria lor capcană. Imposibil să se mai știe cine este supraviețuitorul, nimeni nu-l mai cunoaște.

- Chiar așa, reia femeia. Iar pista numeroșilor Tănase din Transilvania confirmă bănuielele tatălui meu: scăpatul prin miracol își simulase moartea sub un nume de împrumut.

- Oh, încep să înțeleg încotro vrei să ne

duci de nas, îți spune Jan, cu un zîmbet sardonice. Uite ce e, eu sînt de acord să fiu un public cumsecade, dar povestea ta e prea trasă de păr.

– Povestea ta! spune femeia, indignată. Nu e povestea *lui*, adaugă ea uitîndu-se la tine, e povestea tatălui meu, și astăzi a mea.

– Dar zău, ce mîndră e de povestea asta, spune Jan cu accente de perfectă reacredință.

– Nu-l ascultați, îi spune Franz oaspetei noastre, limba de lemn a unui anume regim nu l-a cruțat.

– Cum de puteți crede în apariția asta? bombăne Jan arătînd-o cu mîna pe urmașa – în carne și oase – a mareșalului Szekes, care a trăit mulți ani la Paris, într-un imobil de pe strada Verneuil.

– Pentru mine e o *dea ex machina*, spui tu cu aplomb; unul din drepturile mele imprescriptibile.

– Iarși amestecătura asta de genuri, îngînă Dan. Detest melodrama. Și țin ca faptul ăsta să fie consemnat.

– Am luat act, răspunde Franz, cu iefină mărinimie. Mă port garant.

– Paranteza e închisă, spui tu. Continuați, doamnă.

Pe strada Poștei, în fața numărului 13, flașeta cîntă o mazurcă. Se aud cîțiva bănuți căzînd pe trotuarul zgrunțuros.

– Muzicantul ăsta e o calamitate, comentează Dan, n-ar fi bun nici măcar să cînte ca papagalul lui Alkan².

– Primul care mai scoate vreo vorbă iese din joc, spui tu. Și din text³.

– Întotdeauna am gîndit că literatura e antidemocratică, spune Jan în mod sentențios. Și n-ai decît să m-alungi din textul tău – de-asta nu mai pot eu.

– Drace! Dar parc-ar fi Cronstadt, scandează Franz, Potemkin! N-ai de gînd să le-nchizi gura răzvrătiților ăstora?

– O.K., spune Dan ridicînd palmele. Vasul Potemkin tocmai intră în portul Constanța: predare fără condiții. Dar Jan are dreptate: autorul demiurg miroase a nostalgie după Dumnezeu tatăl sau după monarhia absolută. Pe scurt, nu și-a încheiat socotelile cu Bătrînul. Îl pizmuește în taină pe Pantocrator, pe rusește i-ar spune *Vladimir*: „stăpînul lumii“.

– Strămoșul meu, mareșalul Szekes, era foarte legat de biserica Saint-Severin din Paris, mai ales din cauza Copacului lui Isaia, mărturisește tînăra *ex abrupto*.

– Un vitraliu din vremea Renașterii moldovenești, spune Dan. Copacul generațiilor: mătanie a greșelilor, scară a suferințelor. Dar uite că eu prefer Copacul lui Isaia din biserica Madeleine de la Troyes, căci...

– Și lui Huysmans îi plăcea să întîrzie în biserica Saint-Severin, spui tu. Și...

– Ah, Joris Karl, fost Georges Charles, îți taie Dan vorba. Încă unul din decadenții voștri germanofili. Un amic de-ai Prusmann-ilor, un...

– Ești o vulpe bătrînă, spune Franz cu hotărîre. Un actor oribil.

– Hai, mai tacă-ți gura, micuțule, șuieră Jan. Nici habar n-ai pînă unde v-a dus mania germanofilă. Cultul vostru imbecil pentru Wagner și pentru Odin. Pentru for-

țele primitive, pentru trăsnaile lui Siegfried și alte capcane pentru feciori romantici.

– Dacă cumva credeți că mă amuzați, domnilor, vreau să vă spun că nu-mi plac deloc luptele de cocoși, spune femeia cu o voce albă.

– Iar eu, dacă sînteți cu toții de acord, aș vrea să-mi termin fraza, după care o să vă dau cu plăcere cuvîntul. Deci, lui Huysmans îi plăcea cartierul rău famat Saint-Severin care, în evul mediu, scria el, „era plin de cotețe și de cocioabe“.

– Încă un citat și ești cenzurat, decretează Dan.

– Deci, în 1946, tatăl meu e pe urmele supraviețuitorului de la Moisei, reia tînăra femeie cu o voce în care se ghicește nerăbdarea. Meloman fiind, frecventa cu asiduitate Opera maghiară. Făcea parte dintre admiratorii scumpului dumneavoastră tenor, îi spune ea lui Franz. Venea să-l vadă la el în lojă. Într-o seară, în timpul unei conversații aiurea în care tenorul se arăta, contrar obiceiului său, glumeț și guraliv, tata îi povestește diverse episoade din viața lui militară. Și, deodată, tenorul lasă să-i scape o interjecție... în română!

– *Mamma mia*... face Dan. Dar era doar un efect de stil, un semn cu ochiul, frecvent în regiunile bilingve. La fel și eu...

– Mi se rupe de ce-ai făcut tu, îi răspunde Franz.

– Și-aș mai adăuga că intervenția ta e de două ori nedorită, spui tu răspicat, căci am ajuns la nodul intrigii, la fibra cea mai delicată a țesăturii, am făcut tot ce-am putut ca să finisez apogeul ăsta...

– Și tronc, e Berezina, Teutoburg, Stalingrad! înșiruie Jan fără milă. Într-un context mai trivial, s-ar spune pur și simplu că e debandadă. Da' nu mă miră – conchide el cu un aer șmecheresc –, încă de la început povestea ta e de rahat.

– Liniște! spune chelnerița, apărută nu se știe de unde, bătînd cu palma pe masa șchioapă.

– Are dreptate, intervine musafira de noapte. Nu numai că sînteți lipsiți de curtoazie, dar n-aveți nici un simț al situației, nici un dram de inteligență dramatică.

– Dar asta pentru că am ghicit urmare, răspunde Dan cu detașare. E un vulgar caz de dedublare a personalității, tocmai bun pentru micul Sigismund. O metaforă scîlciată a artistului, o biată variațiune pe lăcrimoasa temă a *Pelicanului*... E obscen!

– Zău așa, nu e mai brează decît vulgarele obsesii de *leadership*, spune lent Franz. Mai ales cele ale boșorogilor, bolnavilor de gută, ale bătrînilor care încă se țin bine.

– Mi-ați stricat toate efectele, îi spune tînăra, zîmbind, lui Dan. Dar diagnosticul dumneavoastră e exact. Îngrozit de ideea că ar putea fi identificat, hăituit de haiduci, tenorul – care oficia înainte de război la biserica din Moisei – a profitat de colosala dezordine de după învingerea nemților, plecarea regelui și intrarea sovieticilor și și-a construit o nouă identitate.

– Și deci și-a ales un nume ungueresc, continuă Dan pe un ton conandoylesc și poirotin⁴, de fapt cea mai bună mască, și a cîntat mai bine de treizeci de ani pentru o sală în care poate se aflau călăii lui, torționarii familiei și prietenilor lui.

– S-a lăsat ispitit de o ultimă tentație, spune Jan, să se salveze pe pămînt cu prețul rămîinerii în memorie. Să se retragă cu dibăcie. Amintiți-vă de parabola bisericilor moldovenești, de *Scara* lui Ioan Sinaitul.

– Ați înțeles care a fost urmarea, spui tu uitîndu-te în sus, către tavanul invizibil. Tatăl acestei tinere l-a demască pe tenor, nu i-a mai dat pace, forțîndu-l să demisioneze, să se mute, înainte să-i trimită pe cap agenții secreți într-un colț de pădure, la miezul nopții.

– Nu! strigă ea. Tenorul i-a alunecat printre degete. Nu tata l-a omorît. Cîntărețul vostru trebuie să bîntuie pe undeva prin împrejurimi. Cine știe sub ce înfățișare neașteptată.

Pe strada Poștei un autobuz frînează cu brutalitate. Flașnetarul cîntă un refren din timpul Comunei⁵. Se îndepărtează cu un mers șovăitor.

Epilog

Franz împinge ușa turnantă a braseriei Lipp, bulevardul Saint-Germain, numărul 151. E ora unsprezece dimineața. La masa la care se întîlnește cu tînărul cîntăreț, Léon-Paul Fargue termină de citit *Tenorul din Cluj*. Poetul își ridică ochii, se uită la faianța lucrată de răposatul său tată, se uită la tine, apoi din nou la perete și-ți spune cu un aer copleșit, fixînd din privire opera părintelui său:

– Bătrîne, cu lucrurile astea nu te joci. Personajele dumitale sînt prea vioaie. Busculeții legile genului. N-o să și se ierte lucrul ăsta... Las-o baltă.

– Și cu mine ce se întîmplă? exclamă Franz. Iar privirea i se aburește.

– Nu-ți face probleme, Franz, răspunzi tu bătîndu-l pe umăr. Tu ești adevărat, ca noi. De bine de rău.

– Și eu la fel, îți spune Fargue-fiul. Trebuia să vă previn, dar mi-au plăcut mult schimbările voastre de amabilități.

– În orice caz, declară Franz, prevăzusem o alternativă pentru deznodămînt. În caz că te-ai fi răzgîndit, strecoară el aplecîndu-se spre tine și fixîndu-te în albul ochilor.

Din buzunarul borsetei de pe burtă scoate un micro-calculator pe care e grefată o imprimantă în miniatură. Și conchide:

– Uite, totul este calibrat, formatat, corectat, caracterele-s alese. Într-un sfert de oră *Tenorul din Cluj* o să acopere podeaua locului ăstuia.

Pune aparatele pe masa din marmură, apasă pe un buton minuscul. Imprimanta-mitralieră intră, murmurînd, în acțiune.

Cortina

Cluj-Napoca (septembrie 1991)
Paris (martie 1995)

Traducere de BOGDANA SAVU

² Pseudonim al pianistului francez Charles Morhange (1813-1888) (n.a.)

³ În orig. joc de cuvinte între „hors-jeu“, afară din joc, și „hors-texte“, termen poligrafic semnificînd „planșă“ (n.t.)

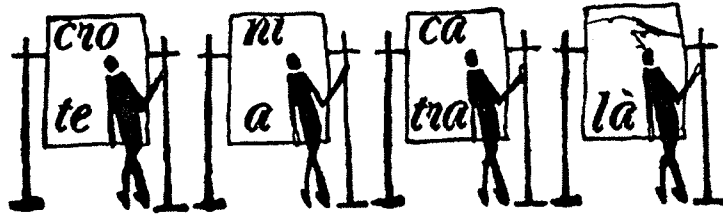
⁴ Aluzie la personajul Agathe Christie (n.t.)

⁵ Comunci din Paris (n.t.)

La început de stagione

Orice început de stagione înseamnă atât o oră a bilanșului cât și una a proiectelor. Cel mai important eveniment al stagiunii trecute a fost obținerea Premiului pentru cel mai bun spectacol la Galele UNITER din aprilie 2002 cu *Hamlet* de W. Shakespeare în direcția de scenă a regretatului Vlad Mugur. Spectacolul a fost prezent la festivaluri din țară (Arad, București, Sibiu) și străinătate (Karlsruhe – Germania) fiind foarte bine primit de public și de critica de specialitate. Apoi, stagiunea 2001-2002 a fost foarte bogată în premiere, vreo 17. Teatrul a beneficiat de regia lui Mihai Măniușiu la

spectacolele *L'Obubli/Uitarea*, pe un text de George Banu și *Exact în același timp* de Gellu Naum. Anul 2001 a însemnat și debutul ca regizor al lui Florin Pierșic, care a pus în scenă piesa lui Marc Camoletti, *Logodnicele aterizează la Paris*. Colaborarea cu Catedra de Teatru s-a materializat prin preluarea de către Teatrul Național a spectacolului studenților anului IV actorie, clasa Miriam Cuibus și Mona Chirilă, *D'ale carnavalului* de I.L. Caragiale, comedie în trei acte, cu secvențe din lumea lui Mitică, culese și dramatizate de Miriam Cuibus. Tineri absolvenți ai școlii clujene de regie au avut privilegiul de a monta pe scena teatrului. Astfel, Adrian Roman a semnat regia la spectacolul *Artă* de Yasmina Reza, un text foarte nou, jucat cu mult succes pe scenele Europei centrale și vestice, Gelu Bădea – *Gaițele* de Alex. Kirîșescu, Radu Tepea a realizat spectacolul cu piesa lui G. Büchner, *Leonce și Lena*, M. Chris Nedeca – *Făță-n față* de E. Joffo, Sorin Mirșianțu – *Cerere în căsătorie/Dama de pică* după A.P. Cehov și A.S. Pușkin și Ovidiu Caița, încă student la regie, a semnat regia la monodrama lui V. Zo-grafi, *Sărută-mă*. Teatrul absurdului a fost prezent prin *Scaunele* lui E. Ionesco, regia Andrei Mihalache, iar Mona Chirilă a încheiat stagiunea trecută cu avanpremieră la *Ubucarest* după I.L. Caragiale și A. Jarry. Pentru copii, ac-

torul Petre Băcioiu a realizat un spectacol *ethno-dance* după I. Creangă, *Capra cu trei iezi*.

Viitoarea stagiune propune proiecte ambițioase, cu semnături de marcă ale scenei românești. Septembrie se anunță o lună plină – vor demara repetițiile la *Bolnavul închipuit* de Molière, în regia Sandei Manu. Profesor la Academia de Teatru și Film din București, regizoarea este recunoscută pentru relația ei specială cu actorii. Premiera spectacolului este prevăzută pentru început de noiembrie. Tot în luna noiembrie, M. Chris Nedeca va finaliza (în a doua parte a lunii) proiectul cu *O scrisoare pierdută – Epilogul comediei lui Caragiale* de Alexandru George, sau lumea lui Caragiale într-un ciclu mereu reluat. Începutul de an 2003 este rezervat spectacolului *Colonelul și pasărea* de Hristo Boicev, purtând semnătura lui Alexandru Dabija. Varianta pentru bărbați a piesei, *Colonelul pasăre*, se joacă cu mult succes la Teatrul Bulandra din București. Un subiect de ultimă oră, o comedie tristă despre oameni ai Europei de est, despre visele lor de integrare în vest și, în cele din urmă, despre reușita lor. Premiera este prevăzută pentru începutul lui martie. Luna aprilie va fi rezervată celui mai interesant regizor al noului val, Radu Afrim, cu un titlu menit să suscite curiozitatea, *Steaua fără nume* de M. Sebastian. Ab-

solvent al școlii de regie din Cluj, Radu Afrim și-a demonstrat încă din facultate apetitul pentru insolit, simbolistica spectacolelor lui, bogată și nuanțată, făcînd din fiecare montare un succes. Drumul lui (de la *Phaedra* lui Seneca și pînă la *Îngerul electric* de R. Macrinici, Teatrul Act, *Alge* după E.G. Lorca, Teatrul „Andrei Mureșanu” din Sf. Gheorghe, *Diogene citine* de D. Solomon, Jeune Théâtre National de Paris avec la Maison Antoine Vitez) vorbește despre un talent cu adevărat remarcabil. În iunie, tragedia greacă va fi la loc de cinste: *Alceste* de Euripide, în regia lui Mihai Măniușiu. Montarea se anunță evenimentul teatral al stagiunii, cu o scenografie spectaculoasă.

Pentru Studioul Euphorion există mai multe proiecte cu titluri rezervate. În funcție de resursele financiare, se vor alege și două titluri din proiectul „Tineri dramaturgi, tineri regizori”.

NORA COLȚEA

Număr ilustrat cu
desene de
SAUL STEINBERG

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Radu Vasile,
Cursă pe contrasens. Amintirile unui prim-ministru,
București, Ed. Humanitas, 2002

Alexandru Șafran, *Schita unei etici religioase iudaice*,
în românește de Țicu Goldstein, București, Ed.
Hasefer, 1999

Lucian Blaga, *Poeme/Poemas*,
ediție bilingvă (română-spaniolă),
trad. în spaniolă de Petrișor Ciorobea,
Ed. Destin, 2002

Virgil Mazilescu, *Asterische zeehen*,
trad. în germană de Rolf-Frieder Marмонт,
Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2001

Nicolae Mărgineanu, *Psihologie și literatură*,
ediția a II-a, Cluj-Napoca,
Ed. Dacia, 2002

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

APOSTROF

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- EVELYN UNDERHILL, **Mistica. I. Fenomenul mistic**
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDĂ și ȘTEFAN MELANCU,
1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR, **Cîntul pămîntului. Heidegger**
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD, **Postmodernul pe înțelesul copiilor**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 108 p. 30 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLEVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 30 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**
1996, 392 p. 60 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțșirii**
ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a III-a,
2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU,
2000, 132 p. 50 000 lei

Colecția „Ianus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 100 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE, **Simbăta engleză și alte povestiri**
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 60 000 lei

- MARTA PETREU, **Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”**
1999, 440 p. 100 000 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**
2001, 128 p. 50 000 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
2001, 132 p. 99 000 lei
- MARTA PETREU, **Ionescu în țara tatălui**
2001, 178 p. 75 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**
ediția a II-a adăugită, 2002, 440 p. 150 000 lei

Colecția „Scrinul negru”

- **Procesul „tovarășului Camil”**
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 35 000 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire,**
epistolar matern, ediție îngrijită, prefață și note
de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 50 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau Dulceața vieții (Memoriile lui Totod Istrati),**
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 40 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blaga supravegheat de Securitate**
1999, 240 p. 100 000 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinuciderea din Grădina Botanică**
(variantele întii în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie**
postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 152 p. 69 000 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești**
șotroane (în colaborare cu Editura Dacia),
2001, 144 p. 63 000 lei
- **Vlad Mugur, spectacolul morții**
volum gândit și alcătuit de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 252 p. 100 000 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:

DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

Uniunea Scriitorilor
din România

Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: 251100996617101
în valută: 251100296617101

Revista apare cu sprijinul:

Ministerului Culturii și Cultelor
din România
 Fund for Central and East
European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj-Napoca
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@internet.ro

• Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor in-
terne pe 1999, editată de
RODIPET S.A., la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformat

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat postal*, în contul:

Fundația Culturală Apostrof
cont: 251100996617101
Banca Română pentru Dezvoltare Cluj.

Prețul abonamentului este:
pentru 3 luni: 50.000 lei
pentru 6 luni: 100.000 lei
pentru 1 an: 200.000 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an, primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Adresa redacției: 3400, Cluj-Napoca, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală Apostrof
Cont: 251100296617101

Banca Română pentru Dezvoltare – Group
Société Generale
Sucursala Cluj, str. 21 Decembrie 1989, nr.
81-83, SWIFT BRDEROBU

Costul abonamentului este:
pentru 3 luni: 13\$
pentru 6 luni: 26\$
pentru 1 an: 52\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Abonații sînt rugați să ne indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

APOSTROF

revista a uniunii scriitorilor

APARE LUNAR

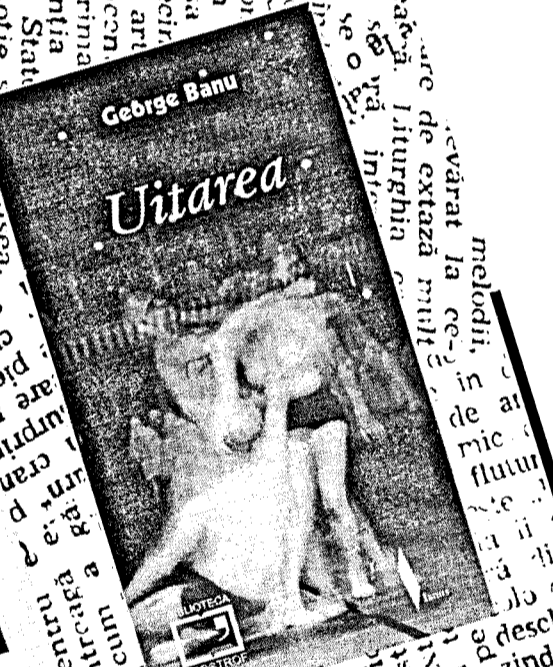
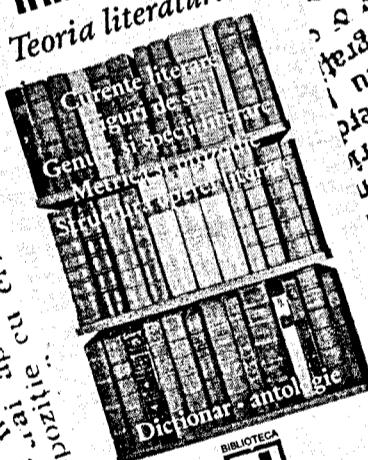
Ion Pop
La centenarul lui Sasa Pana

Poeme de Floarea Tutuianu
Au aparut la

Biblioteca Apostrof

Irina Petras
Teoria literaturii

Georgie Banu
Uitarea

Revista editata cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII SI CULTELOR, PRIMARIEI SI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA si al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS